

ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

1874.

ΕΤΟΣ Ε΄.

ΤΟΜΟΣ Θ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Ν΄. ΑΘΗΝΗΣΙ. 15. ΦΕΦΡΟΥΑΡΙΟΥ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΗΜΕΤΕΡΟΥ

ΠΛΑΝΗΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ. (*)

(ὕπὸ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΚΙΑΗ, λοχαγού τοῦ πεζικοῦ)

Ὁ Ἑρμῆς.

Ὁ μᾶλλον πλησίον τοῦ Ἡλίου κείμενος πλανήτης ἐκλήθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀστρονόμων Ἑρμῆς, σχετικῶς δὲ πρὸς ἡμᾶς, κεῖται τοσοῦτω πλησίον τῆς φωτοδόλου ἀτμοσφαιρας τοῦ μεγάλου ἀστέρος, ὥστ' οὐδέποτε φαίνεται τὴν νύκτα, ἐνίοτε δὲ μόνον παραπλεύρως τοῦ Ἡλίου, ἔνεκα τῆς λάμπειως τοῦ ὁποίου ἀμυδρότατα διακρίνεται. Μολοντοῦτο ἢ ἀπὸ τοῦ Ἡλίου ἀπόστασις αὐτοῦ εἶναι δεκατριῶν ἑκατομυρίων λευγῶν περίπου, ἢ διάμετρός του 1200 λευγῶν, ἦτοι ἴση μὲ τὰ δύο πέμπτα τῆς διαμέτρου τῆς Γῆς. Μέχρι σήμερον οὐδεμία παρατήρησις ἐγένετο, ἔχουσα ἀξίαν τινὰ παραδοχῆς, περὶ τῶν συστατικῶν τοῦ πλανήτου τούτου. Γνωστόν ἐστι μόνον ὅτι εἶναι σῶμα πυκνὸν καὶ σφαιρικὸν ἔχον σχῆμα, ὅτι αἱ διαφοραὶ αὐτοῦ θέσεις, σχετικῶς πρὸς τὸν Ἡλίον, τὸν δεικνύουσιν εἰς

(*) Συνέχεια· ἴδὲ τὸ προηγούμενον φυλλάδιον.

τάς ὄψεις ἡμῶν ὑπὸ ὁμοίας φάσεις ταῖς τῆς Σελήνης. Περιστάσεις τινες ἐπέισαν μετὰ τινος βεβαιότητος ὅτι τὸ ὁρατὸν εἰς ἡμᾶς εἶναι μᾶλλον ἢ ὑπὸ τοῦ Ἥλιου φωτιζομένη νεφελώδης τοῦ πλανήτου ἀτμοσφαῖρα ἢ ὁ πυκνὸς αὐτοῦ πυρὴν. Τὰ καλύπτοντα διαρκῶς αὐτὸν νέφη φαίνονται διηγεκῶς ταρασσόμενα καὶ κινούμενα κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, καὶ ὅτε μὲν ἀραιούμενα ὅτε δὲ πυκνούμενα.

Ἐὰν ὁ πλανήτης οὗτος κατωκείτο ὑπὸ ὄντων ὁμοίων ἡμῶν, εἰς ποίαν τάξιν πραγμάτων ὅλως διαφέρουσιν τῆς ἡμετέρας ἤθελον εὐρίσκεισθαι! Ἡ Σελήνη μόλις θὰ ἦτον ὁρατὴ εἰς αὐτὰ, ἐνῶ ἡ Γῆ θὰ τὰ ἐφώτιζεν ὡς πρώτου μεγέθους ἀστὴρ, ὁ Ἥλιος θὰ ἐφαίνετο εἰς αὐτὰ τριπλασίως μεγαλήτερος ἢ εἰς ἡμᾶς. Τὸν περὶ τὸν Ἥλιον δρόμον αὐτοῦ ὁ Ἑρμῆς ἐκτελεῖ ἐν διαστήματι 87 ἡμερῶν, 23 ὥρῶν καὶ 15 πρώτων λεπτῶν, διατρέχων τεσσαράκοντα χιλιάδας λέυγας καθ' ὥραν. Μεθ' ὁποίας ταχύτητος συνέχονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ οἱ χειμῶνες, αἱ ἀνοίξεις, τὰ θέρη καὶ τὰ φθινόπωρα! Ματαία ἐστὶ πᾶσα ἔρευνα πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἄν, τὰ κατοικοῦντα τοὺς διαφόρους κόσμους ὄντα, ἔχωσί τινα ἀναλογίαν μὲ τὰ κατοικοῦντα τὴν Γῆν ἡμῶν. Ἀδύνατον νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν, ὅποια τὰ κατοικοῦντα τὰς κοιλάδας, τὰς θαλάσσας καὶ τὴν ἀέρα τῶν κόσμων ἐκείνων ὄντα, καθόσον ἡ καταπληκτικὴ ποικιλία, ἣν θαυμάζομεν εἰς τὰ κατοικοῦντα τὴν ἡμετέραν Γῆν, φέρει ἡμᾶς εἰς θέσιν νὰ συμπεράνωμεν τὸ ἄπειρον τῆς ποικιλίας τῶν ἔργων τοῦ Πλάστου, ἀναλόγως τῆς ἀπὸ τοῦ Ἥλιου μικρᾶς ἢ μεγάλης τῶν σωμάτων ἀποστάσεως.

Ἡ Ἀφροδίτη.

Ἡ Ἀφροδίτη, ὁ ὠραιότερος τῶν πλανητῶν καὶ ὁ μᾶλλον πλησίον τοῦ Ἥλιου κείμενος, μετὰ τὸν Ἑρμῆν, δὲν φαίνεται

ἢ κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ Ἥλιου, διὸ καὶ ὅτε μὲν καλεῖται Ἐωσφόρος, ὅτε δὲ Ἐσπερος. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διεφηνίζετο διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς, ὅτε καὶ ἐκαλεῖτο ὀδηγὸς τῶν ἀστέρων, ὡς πρώτη ἀνατέλουσα καὶ τελευταία δύουσα. Ἡ Ἀφροδίτη τὴν λαμπρὴν τῆς χρεωστειῖ ἴσως εἰς τὸ νεφελώδες αὐτῆς περικάλυμμα, ὅπερ ἀπαυγάζει διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ζαηρᾶς τῶν ἠλιακῶν ἀκτίνων ἀντανακλάσεως. Ἀλλὰ τὸ περικάλυμμα τοῦτο ἀνυπέβλητόν ἐστιν ἡμῖν ἐμπόδιον πρὸς τὸ νὰ διακρίνωμεν καλῶς τὰ ἐξέχοντα τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς μέρη. Μολοντοῦτο μετὰ πολλῆς πιθανότητος βεβαιοῦται, ὅτι μεγίστην τὴν ἀναλογίαν ὁ πλανήτης οὗτος ἔχει πρὸς τὴν Γῆν ἡμῶν, ἔχει δ' ὡς αὐτὴ πρωϊνὸν καὶ ἑσπερινὸν λυκαυγές, καὶ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ποτὲ μὲν φαίνεται πλήρης δίσκος, ποτὲ δὲ ἡμισὺς ἢ καὶ ὡς τομεύς. Ἐχει ὁ πλανήτης οὗτος προσέτι ὄρη ὑψηλά, ὅπερ καλῶς διακρίνονται ἐξέχοντα, ὅταν ἐκ τοῦ φωτεινοῦ βαθμηδὸν πρὸς τὸ σκοτεινὸν μέρος τοῦ δίσκου χωρῶσιν, ὅπερ, ὡς γνωστὸν, δηλοῦται ἐκ τοῦ ὀρθοῦ συμπερασμοῦ ὅτι τὰ ὑψηλότερα σημεῖα φωτίζονται ὑπὸ τοῦ Ἥλιου, ἐνῶ τὰ λοιπὰ μένουσιν εἰς τὴν σκιάν. Παρατηρήθη πολυλάκις προσέτι, κατὰ τὴν φάσιν τοῦ πλανήτου ὡς τομεύς, ὅτι ἐπὶ τοῦ ἄκρου ἐνός τῶν κεράτων διαλάμπουσί τινες κορυφαί, χωριζόμεναι ἀπὸ τοῦ λοιποῦ μέρους ὑπὸ σκιῶν σκοτεινοτάτων. Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ τῆς Ἀφροδίτης ἐπιφάνεια παρουσιάζει μεγίστην ἀνωμαλίαν ἐδάφους καὶ ἀναγκαίως ὅτι διασχίζεται ὑπὸ σειρῶν ὄρέων, τρεῖς ἢ τετρακίς ὑψηλοτέρων καὶ τῶν ὑψηλοτέρων τῆς Γῆς ὄρέων.

Ἐπεράνω τῆς τῆς Ἀφροδίτης ἀτμοσφαίρας, ἐχούσης 18 ἕως 20 λευγῶν ὕψος περίπου, κυμαίνεται ἐτέρα τις οὐσία λεπτὴ καὶ ἀτμώδης, ἣς ἀγνοεῖται ὁ προορισμός. Ἄλλο τι φαινόμενον, οὐχ ἦτον καταπληκτικόν, παρουσιάζει ὁ πλανήτης

οὔτος· τὸ ἀφώτιστον ὑπὸ τοῦ Ἡλίου μέρος αὐτοῦ φαίνεται ἐνίοτε μὲν φωτισμένον ὑπὸ φωτὸς στακτοχρόου, καὶ ἐνίοτε ἐρυθροχρόου. Τοσούτω μᾶλλον ἐστὶ παράδοξον τὸ φαινόμενον τοῦτο, καθόσον οὐδεμία ἄχρι τοῦ νῦν ἐγένετο ἀνακάλυψις προδίδουσα τὴν ὑπαρξίν Σελήνης τινὸς τῆς Ἀφροδίτης, προωρισμένης νὰ φωτίζη αὐτὴν τὴν νύκτα.

Ἡ μέση τοῦ πλανήτου τούτου ἀπόστασις ἀπὸ τὸν Ἥλιον εἶναι 25 ἑκατομυρίων λευγῶν, ὁ ὄγκος του ὀλίγον τι μικρότερος τοῦ τῆς Γῆς· ἡ διάμετρος του 2,800 λευγῶν, ὁ περί τὸν Ἥλιον δρόμος του ἦττον μὲν ταχύς τοῦ τοῦ Ἑρμοῦ, πολὺ δὲ μᾶλλον τοῦ τῆς Γῆς, ὡς κινούμενος μὲ ταχύτητα 29,000 λευγῶν καθ' ὥραν, καὶ τέλος αἱ μὲν ἡμέραι αὐτοῦ εἰσὶν 23 ὥρῶν, 21 πρώτου λεπτοῦ καὶ 17 δευτέρων, τὰ δὲ ἔτη του 224 ἡμερῶν, 16 ὥρῶν καὶ 49 λεπτῶν. (ἀκολουθεῖ)

ΜΕΛΕΤΑΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΩΝ ΣΙΤΙΩΝ

(DES ETAPES) (*),

συλλεγεῖσθαι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870—71 ὑπὸ ἀξιωματικῶν τῆς Γερμανικῆς Βαυαρικῆς διοικήσεως πῶν σιτίων.

Μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΟΦΙΑΝΟΥ,
ὑπολοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ.

B'. Προσωπικὸν κατωτέρων διοικητικῶν ἀρχῶν τῆς γερμανικῆς ἐποπτείας τῶν σιτίων.

Κατὰ τὴν ἐστρατείαν τοῦ 1870—1871 τὰ ὑπουργεῖα τοῦ πολέμου τῆς Πρωσσίας καὶ Βαυαρίας συνέστησαν ἐπὶ τῶν ὁδῶν καὶ σιδηροδρόμων ἀρκετὰς διοικήσεις τῶν σιτίων καὶ τῶν

(*) Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον.

σταύλων, ἀλλὰ πολὺ πλησίον ἀλλήλων, ὡς σώματα ἠριθμημένα καὶ ἀνεξάρτητα τὸ ἐν ἀπὸ τοῦ ἄλλου.

Τὸ σύστημα τοῦτο δὲν πρέπει νὰ γείνη παραδεκτὸν ἐν τῷ μέλλοντι. Ἡ γενικὴ ἐποπτεία τῶν σιτίων δεόν νὰ ἔχη ὑπὸ τὴν διαθεσίν της, ὡς διοικητὰς ἢ ὑπασπιστὰς, ἀξιωματικούς ἰκανοὺς καὶ ἐνεργητικούς, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς προσδιορίζεται ἀναλόγως τῆς πιθανότητος περὶ τῆς διαρκείας τοῦ πολέμου καὶ τῆς παρατάσεως τῶν ἐργασιῶν, ὡς δὲ προσωπικόν, ἀρκετοὺς οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους καὶ γραμματεῖς.

Τὸ νέον τοῦτο σύστημα στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἐξῆς λόγων.

Συνέβη πολλάκις κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου τούτου νὰ ὑπάρχη προσωπικὸν ἀνεπαρκὲς εἰς τὴν διοίκησιν σιτίων, διεσκορπισμένον ἐπὶ τινος ἐκτάσεως γῆς. Διὰ ταῦτα ἐκρίθη ἐπανάγκης νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τοῦ προσωπικοῦ ἄλλης διοικητικῆς ἀρχῆς, ἣτις τότε εὐρίσκεται εἰς ἐκρυθμον κατάστασιν καὶ ἀνίκανον πρὸς ὑπηρεσίαν· ὡσαύτως συνέβη νὰ προσληφθῇ εἰς τινὰς διοικήσεις προσωπικόν τι μᾶλλον πολυάριθμον παρ' ὅσον αἱ περιστάσεις ἀπήτουν.

Ἐν συνόλῳ, ἡ ἀξία τῶν διαφορῶν τούτων διοικήσεων εἶναι λίαν εὐμετάβλητος. Εἰς μίαν ἀρκεῖ προσωπικὸν μέτριον, ἐνῶ εἰς ἑτέραν ἀπαιτεῖται προσωπικὸν ἐκλεκτόν.

Ἐπῆρξαν ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ διοικήσεις τινὲς τῶν σιτίων, ἐν αἷς δύο ἀξιωματικοὶ ὑπερήρκουν, ἐνῶ ἄλλαι προσέφερον ὑπηρεσίαν ὑπὲρ δύναμιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐχρειάζοντο τοῦλάχιστον πέντε ἢ ἕξ πρόσωπα.

Ἡ γενικὴ ἐπὶ τῶν σιτίων ἐποπτεία ἐνεργεῖ τὴν διανομὴν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ προσωπικοῦ ἐπὶ τὸ δικαιότερον καὶ οἰκονομικώτερον. Οὕτω, ποίαν ἀνάγκην ἔχει ἐνὸς οἰκονομικοῦ ὑπαλλήλου μία συνήθης διοικήσις τῶν σιτίων, κειμένη ἐπὶ ὁδοῦ τινος ἄνευ καταστήματος;

Ὁ διοικητὴς καὶ ὁ ὑπασπιστὴς διευθύνουσι τὴν πρέχουσαν λογιστικὴν ὑπηρεσίαν· ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀπαιτοῦνται ἀξιωματικοὶ ἔχοντες τὰς ἀπολύτως ἀναγκαίας λογιστικὰς γνώσεις διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτήν.

Ἐφ' ὅσον τὸ προσωπικὸν τῶν σταθμῶν εἶναι διαθέσιμον, μισθοδοτεῖται ἐκ τοῦ ταμείου τῶν σταθμῶν, αἱ διάφοροι δὲ μερικαὶ διοικήσεις κανονίζουσι τὴν ὑπηρεσίαν των ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψὴν τῆς γενικῆς τῶν σταθμῶν ἐποπτείας.

Ἄρκοσι γνώσεις τινὲς στοιχειώδεις τῆς λογιστικῆς ὑπηρεσίας, ἐνὸς ἀπλοῦ κανονισμοῦ διατιμῆσεως καὶ τινων τύπων ἐπισήμων ἐγγράφων.

Χρεία ἐστὶν ἀναμφιβόλως ἰκανοῦ ἀριθμοῦ ὑπαλλήλων τῶν ἀποθηκῶν. Ἡ μεσημβρινὴ Γερμανία δὲν εἶχεν εἰμὴ μικρόν τινα τοιοῦτον, καὶ διὰ τοῦτο ἔνεκα τῆς στερήσεως ταύτης κατὰ πολὺ ἐχώλαινε. Οὐδεμία χώρα εἶχεν ἀρκετοὺς ὑπαλλήλους, καὶ ἐκτὸς τῶν ἐπικουρικῶν, οἵτινες ἐλαμβάνοντο ἐξ ὄλων τῶν μερῶν, ὁ σκοπὸς οὐδέποτε ἐπέτυχεν ἢ κατ' ἐλάχιστον. Ἐ' ἀπομύσματα πολλῶ ἔτι χειρόνα ἤθελον εἶσθαι, ἂν ἡ φιλικὴ χεὶρ τῆς Πρωσίας δὲν ἤρχετο συνεχῶς εἰς βοήθειάν της. Οἱ ὑπάλληλοι τῶν ἀποθηκῶν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωσι τὴν ὑψηλὴν οἰκονομίαν· ἀρκεὶ νὰ ᾧσιν ἄνθρωποι τίμιοι, εὐθεῖς καὶ εἰδήμονες ὀλίγον τῶν τροφίμων. Οὗτοι πολὺ διαφέρουσι τῶν ὑπαλλήλων τῶν ἀκόλουθων εἰς τὰ συντάγματα ἢ καὶ τοὺς γενικοὺς ἐπιτελεῖς. Ἡ Πρωσία τοὺς στρατολογεῖ γενικῶς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἐμπορίου, δὲν τοὺς προσκαλεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου, εἰμὴ ἐφόσον διαρκεὶ ὁ πόλεμος, καὶ δι' ἐκτάκτους ὑπηρεσίας.

Ἐκτὸς τῶν διοικήσεων τῶν σιτίων, τῶν συστημένων ἐπὶ τῶν ὁδῶν καὶ σιδηροδρόμων, ὑπάρχει ἀκόμη εἰς τὰ μέρη τῆς ἀνα-

χωρήσεως καὶ ἀρίξεως σειρὰ τις σιτίων· ἡμεῖς θέλομεν ὀρίσει τὰ διάφορα ταῦτα εἶδη τῶν ὡς εἴρηται διοικήσεων.

Τὰ σιτία τῆς ξηρᾶς (les étapes de terre) εἰσὶν ἰδρωμένα ἐπὶ τῶν μερῶν, ἅτινα δὲν συγκοινωνοῦσι μετὰ τοῦ στρατοῦ ἢ διὰ συνήθων ὁδῶν· αἱ δίοδοι δὲν ἐπιτυγχάνονται ἢ μετὰ τινος βραδύτητος· αἱ ὑποθέσεις τῶν τοιούτων σιτίων περαιοῦνται ταχύτερον ἀνευ ἀνάγκης πολυαριθμοῦ προσωπικοῦ.

Τὰ σιτία τῶν σιδηροδρόμων ἔχουσιν ἄλλως· ἡ κίνησις εἶναι ἐκείσε ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρα, αἱ πάσης φύσεως δυσκολαὶ αὐξάνουσιν ἐκάστοτε, καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη διορισμοῦ προσωπικοῦ μᾶλλον ἀξίου λόγου. Ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θέλομεν ἐπανέλθει εἰς τὴν σχετικὴν παράγραφον τῶν διοικήσεων τῶν σταθμῶν.

Σημεῖα ἐπιβιβάσεως τῆς γραμμῆς τῶν σταθμῶν καλοῦνται τὰ μεγαλύτερα κέντρα ἐπιβιβάσεως, τελικοὶ δὲ σταθμοὶ (lètes d'étapes), οἱ σταθμοὶ τῆς ἀποβιβάσεως.

Ἡ θέσις τῶν τελευταίων τούτων σημείων εἶναι προσδιορισμένη διὰ τὴν πρὸς πορείαν παράταξιν τοῦ στρατοῦ· τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῶν διοικήσεων δύνανται διαρκουσῶν τῶν ἐργασιῶν νὰ μεταβληθῶσιν εἰς συνήθεις διοικήσεις. Ἄλλως τε ἡ ποιικιλία τῶν ὀνομασιῶν εἶναι κακὸν πρᾶγμα, καὶ εὐκταῖον ὅπως ὅλαι αἱ διοικήσεις σημειῶνται διὰ τῆς ἐπικλήσεως «Διοίκτησις τῶν σταθμῶν».

Μέχρι τοῦδε ἕκαστον σῶμα εἶχεν ἐπίσης μίαν ἐποπτείαν σταθμῶν, ὡς ἐνδιάμεσον μεταξὺ τῆς γενικῆς διοικήσεως καὶ τῶν διαφόρων σταθμῶν τῶν τοποθετημένων εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος.

Τὰ σημεῖα τῆς ἀναχωρήσεως τῆς γραμμῆς τῶν σταθμῶν, καὶ οἱ τελικοὶ σταθμοὶ καὶ οἱ ἐξελιγμοὶ τῶν στρατευμάτων βεβαίως ὠρίσθησαν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ ὑπουρ-

γαῦ τῶν Στρατιωτικῶν. Πρὸς τοῦτο δεόν νὰ ὑπάρχη προσω-
πικὸν ἀρχοῦν μετὰ ταῦτα ὁμοίως ἡ γενικὴ τῶν σταθμῶν διοίκη-
σις θὰ ἔχη μόνη τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν διορι-
σμὸν αὐτοῦ.

Αἱ διοικήσεις τῶν σταθμῶν τῶν σωμάτων τοῦ στρατοῦ θέ-
λουσι καταργηθῆ ἐντελῶς· εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν ταχύτητα
τῆς μεταβιβάσεως τῶν διαταγῶν, ἵνα αὗται ἀπορβῶσιν ἀμέ-
σως ἐκ τῆς γενικῆς διοικήσεως τῶν σταθμῶν. Ὁ γενικός
διοικητὴς ταχέως κατανοεῖ περὶ τῆς καλῆς ἢ κακῆς διαχει-
ρίσεως μιᾶς διοικήσεως· εἶναι δηλαδὴ ἐλεύθερος νὰ μεταβαί-
νῃ ὁ ἴδιος εἰς τὰς διοικήσεις, συνοδευόμενος κατὰ βούλησιν
ὑπὸ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ εἰσηγητοῦ ἢ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὑπη-
ρεσίας, ἢ νὰ διατάσῃ τοὺς εἰσηγητὰς εἰς τοῦτο.

Ἡ μέθοδος τῆς κατὰ ἄθροισμα (sic) δηλώσεως εἰς χρῆσιν
οὔσα διὰ τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς στρατιωτικούς ὑπαλ-
λήλους, προσκεκολλημένους παρὰ τοῖς σταθμοῖς, ἤθελεν εἶσθαι
ὡσαύτως ἀρίστη διὰ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τῆς πολι-
τικῆς οἰκονομίας (πολιτικούς ἐπιτρόπους).

Ἐκ ταύτης δὲν ὑπελείπετο ἡ ἀσήμαντός τις φατρία ἐν τῇ
ἐκστρατεῖᾳ τοῦ 170—1871. Τὸ λάθος ἐγκρίεται ἐν μέρει εἰς
τὸν διορισμὸν τῶν ὑπαλλήλων τούτων εἰς τὰς διοικήσεις τῆς
ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν σταθμῶν ἀρχηγίας. Ὅποῖον πλειονέ-
κτημα ἀνεκτίμητον διὰ στρατὸν συγκεντρωμένον ἢ ἐν ὁδοπορίᾳ,
ὅταν διοικῆται ὑπὸ χειρῶν σιβαρῶν, γνωρίζουσῶν νὰ ἐνόησιν
τοὺς διηρημένους ἀνδράς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, νὰ διαπραγ-
ματεύωνται φιλικῶς, καὶ μετὰ δοθείσας στατιστικὰς, μεθ' ἐ-
νὸς τόπου κεκυριευμένου, νὰ ἐπιβάλλωσι δασμοὺς, νὰ χρη-
σιμοποιῶσι τὰς ὕλικὰς αὐτῶν δυνάμεις, καὶ τοιοῦτοτρόπως
μετ' αὐστηρότητος ν' ἀποκαθιστῶσι τὴν τάξιν ἀσφαλῆ, ἢ τού-
λάχιστον νὰ ἐμποδίζωσι τὴν ἐκρυθμὸν κατάστασιν τοῦ τόπου.

Πολλάκις συνέβη ἐν τοῖς τελευταίοις πολέμοις, ὥστε αἱ γε-
νόμεναι φορολογίαι τῆ φροντίδι τῶν ἀποσπασμάτων καὶ τῶν
γενικῶν ἐπιτελῶν νὰ διαρκέσωσι περισσότερον χρόνον, παρ' ὅ-
σον ἡ ὁδοπορία κατὰ τὰς πρώτας σιγμάς τῆς καταλήψεως
μιᾶς θέσεως. Συνεχῶς ἡμεῖς ἐπιβάλλομεν φορολογίας καὶ ἐπὶ
πολὺν χρόνον· ἐκ τούτων ἐξάγεται α') μεγάλη κακοβουλία καὶ
μίσος ἐκ τῆς μερίδος τοῦ ὄχλου, β) μεγάλη σπάνις τῶν ζωο-
τροφιῶν καὶ ἀπίστευτος αὔξησις τῆς τιμῆς αὐτῶν.

Ὅταν παρατηρῆται ὅτι πόλεμός τις λαμβάνει εὐνοϊκὴν τρο-
πὴν, αἱ ζωοτροφίαι, αἵτινες λαμβάνονται διὰ τῆς βίας, ἐν ἐχ-
θρικῶ ἰσθμῶν, πρέπει νὰ πληρώνωνται τοῖς μετρητοῖς. Εὐκόλον
εἶναι τοῦ λοιποῦ νὰ ἐνεργῆται οὕτω τὸ πρᾶγμα, ὅπερ θὰ ἔχη
τὸ πλεονέκτημα, ὥστε αἱ προμήθειαι νὰ λαμβάνωνται εὐκο-
λότερον.

Τὸ ἡμέτερον σύστημα τῶν φορολογιῶν προὔξενισεν ἀνω-
φελῶς τὴν ἀπώλειαν μιᾶς μεγάλης ποσότητος ζωοτροφιῶν εἰς
λαχανικὰ καὶ εἰς ποτά. Καλὸν ἤθελεν εἶσθαι, εἰς τὸ ἐξῆς, νὰ
μὴ ἐμπιστεύηται ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἢ εἰς πολιτικούς ἐφόρους.
Ἄμα τὰ στρατεύματα ἡμῶν καταλάβωσι μέρος τι τοῦ τόπου
σχεδὸν κατάλληλον δι' ἐνέργειαν οἰκονομικὴν, ἐκεῖ δεόν νὰ ἐγ-
καθίσταται εἷς πολιτικὸς ἔφορος, ὅστις νὰ λαμβάνῃ βιαίως τὰ
ἡνία τῆς διαχειρίσεως, καὶ προστατεύῃ τὰ συμφέροντα τῶν
δήμων καὶ τὰ ἰδιαίτερα τῆς περιφερείας του. Ἡ βία τότε ἐφαρ-
μόζεται ἐν ἀνάγκῃ ὑπὸ τῶν διατεταγμένων στρατευμάτων νὰ
φυλάττωσι τὰς ὁδοὺς τῶν σιτίων ἢ δι' ἄλλων στρατευμάτων.

Αἱ ζωοτροφίαι δεόν ν' ἀποθηκεύωνται, ὅσαι τυχὸν δοθῶσιν
ὑπὸ τῶν δήμων κ.τ.λ. Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης θέλομεν
πραγματευσθῆ ἐν ἐτέρῳ κεφαλαίῳ.

Τὸ προσωπικὸν τῶν σταύλων, συγκείμενον ἐκ διοικητῶν,
ἱππιατρῶν, ὀπληθαρῶν (πεταλωτῶν) καὶ ὑπαξιωματικῶν

τοῦ ἵππικοῦ, παρέσχε κατά τὸν πόλεμον τοῦ 1870—1871 ἐξόχους ὑπηρεσίας· ἀλλ' οὐχ ἤττον καλὸν ἤθελεν εἶσθαι, ἐν τῷ μέλλοντι, νὰ δρισθῆ ὡσαύτως πολυάριθμον, ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς ὑπηρεσίας τῶν σιτίων.

Δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ εἰς τὰ νοσοκομεῖα τῆς ἐφεδρείας (νοσοκομεῖα πρώτης τάξεως καὶ νοσοκομεῖα παραδοχῆς), τὰ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς ὑπηρεσίας τῶν σιτίων. Ἡ γενικὴ ἐποπτεία ὀφείλει νὰ δέχεται τὰ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἀποσπασματα μὲ πλήρη τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν.

Εἶναι ἄτοπον, διὰ πολλοὺς λόγους, νὰ ὑπάρχωσι φορητὰ νοσοκομεῖα ἀνευ ἵπποζυγίων, διότι ταῦτα δὲν δύνανται οὔτε νὰ κινῶνται, οὔτε νὰ παρέξωσιν οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν· τούτων ἕνεκα ἐλήφθη φροντίς νὰ διορθωθῆ ἡ χίμαιρα αὕτη κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου καὶ τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν νὰ ζευχθῶσι.

Ἡ γενικὴ ἐποπτεία τῶν σιτίων ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἔχη ἰατροὺς ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς.

Οὔτε ἀναγκαῖον εἶναι, οὔτε ὠφέλιμον, ὅπως τὸ διαθέσιμον σπροσωπικὸν διὰ τὴν διοίκησιν τῶν σιτίων καὶ τῶν σταύλων ἐξακολουθῆ ὅλας τὰς κινήσεις τῆς γενικῆς ἐποπτείας τῶν σταθμῶν. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἐνεργεῖν δὲν δύναται ἢ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν εὐκινήσιαν (δραστηριότητα) τῆς διοικήσεως (1), μὴ δυναμένης συνεπῶς παρέξει ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Κάλλιον, τούναντίον, ἤθελεν εἶσθαι νὰ μένῃ τὸ προσωπικὸν τοῦτο ὀλίγον τι ὀπισθεν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀρχαιοτέρου, διατηροῦν μίαν διοίκησιν προχείρως ἐγκαθισταμένην, ἵνα παρασκευαζῆ τὰς ἀμέσους ἀνάγκας.

Τὸ διαθέσιμον προσωπικὸν δὲν δικαιούται νὰ ἔχῃ οὐδεμίαν

(1) Ἐνιαχοῦ ἀντὶ τῆς λέξεως ἐποπτεῖαν χρῶμεθα τὴν διοίκησιν ὅπως ὁ βουλόμενος ἐκλέξῃ ὅταν τούτων θέλῃ.

ἄμαξαν τοῦ δημοσίου· ὀφείλει νὰ ἐπωρελῆται τῶν σιδηροδρόμων ἢ νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν κυριευομένων ἀμαξῶν. Τὸ πλεῖστον τοῦ προσωπικοῦ τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν τηλεγραφεῖων γενικῶς ὤρισθη ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολέμου ἀπὸ τὰ οἰκεία ὑπουργεῖα ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν. Ὅταν ἀκολούθως θεωρηθῆ ἀναγκαῖον ν' αὐξηθῆ ἢ νὰ διορισθῆ νέον, οἱ διορισμοὶ οὗτοι γίνονται τῇ αἰτήσῃ τῆς διοικήσεως τοῦ στρατοῦ, τῆς γενικῆς ἐποπτείας τῶν σιτίων ἢ τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τῶν σιδηροδρόμων. Τὸ τιμῆμα τοῦτο τοῦ προσωπικοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῶν σιτίων ὑπόκειται εἰς τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὑπάγεται ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ταχυδρομικῆς ὑπηρεσίας.

Ἐν προβλεπτικῶν ὑπουργεῖον ὀφείλει νὰ ἐνασχολῆται, ἰδίως ἐν καιρῷ εἰρήνης, περὶ ὅλων τῶν πρὸς ἐκστρατεῖαν ἀναγκαίων τοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἡ ἐκλογή τῶν διοικητῶν τῶν σιτίων ἐκ προσώπων ἱκανῶν, ἐνεργητικῶν καὶ ἐντελῶς ἐπιτηδεῖων διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, εἶναι ὀλίγον δύσκολος.

Πόσον πρέπει νὰ σκεφθῆ τις τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου καὶ τὴν μεγάλην εὐθύνην, ἣν ἀναλαμβάνει πρὸ πάντων ἐν ἐχθρικῷ ἐδάφει! Οὐδόλωσ πρέπει νὰ λησμονῆσῃ ὅτι εἶναι θεματοφύλαξ ἐξουσίας συνεχῶς στηριζομένης ἐπὶ σαθρῶν βάσεων· ὅτι ὀφείλει ν' ἀνανεώσῃ καὶ ἐμπνεύσῃ τὸ σέβας. Ἐν ἔτει 1870—71 ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Βαυαρία πολλάκις ἐβάδισαν σχολιὰν ὁδόν. Πολλάκις πολλοὶ εἶδον εἰς τὰς θέσεις ταύτας γέροντας λευκάτριχας, μόλις διατηροῦντας τὰς φυσικὰς καὶ διανοητικὰς αὐτῶν δυνάμεις, χρησίμους μόνον πρὸς τὸ δύνασθαι ζῆν ἀνέτως, καὶ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὤφειλαν νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς τὸσον ἐπίπονα ἔργα! Τὸ ζήτημα εἶναι πολὺ δύσκολον ἐν ὑπουργεῖον δύναται νὰ βασανισθῆ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου εἰς συγκράτησιν τοῦ ἀναγκαίου προσωπικοῦ, ἀλλὰ ποτὲ δὲν θὰ ἦναι

ικανόν νὰ προετοιμάσῃ ἐν καιρῷ εἰρήνης καλὴν ἐκλογὴν, διὰ νὰ συκροτήσῃ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ἔνδοξοι προσωπικόν.

Γ'. Στρατεύματα τῶν σιτίων.

Ἡ γενικὴ ἐποπτεία τῶν σιτίων ἔχει ὑπὸ τὴν διάθεσίν της εἰδικὰ στρατεύματα τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἵππικοῦ.

Ἡ δύναμις τῶν ὀρίζεται ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῆς γραμμῆς τῶν σιτίων· καθήκοντα αὐτῶν εἰσὶ

α'.) Ἡ ἐκτελέσεις ὄλων τῶν ἀναγκαιούτων τεχνικῶν ἔργων εἰς τὴν γραμμὴν τῶν σιτίων καὶ ὀπισθεν τοῦ μετώπου τοῦ στρατοῦ.

β'.) Ἡ ἐξασφάλις τῆς γραμμῆς τῶν σιτίων.

Τὰ εἰδικὰ στρατεύματα σύγκεινται

α'.) Ἐξ ἀποσπασμάτων τῶν σιδηροδρόμων τῆς ἐκστρατείας, διηρημένων εἰς στριτωτικούς ἐργάτας καὶ εἰς εἰδικούς πολιτικούς μηχανικούς· ἅπαντες οὗτοι εἰσὶν ἐπιφορτισμένοι τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐφθαρμένων ὁδῶν καὶ κατασκευὴν νέων γραμμῶν.

β'.) Ἐξ ἀποσπασμάτων τηλεγραφείων τῆς ἐκστρατείας, συγκεκροτημένων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

γ'.) Ἐκ τινῶν λόγων τοῦ μηχανικοῦ, προωρισμένων εἰς ἐπιουρίαν τῶν ἀνωτέρω ἀποσπασμάτων, ἢ νὰ ἐργάζονται μεμονωμένως εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν προχωμάτων ἢ τῶν ὁδῶν, εἰς τὰ τῆς κατασκευῆς δάση κ.τ.λ.

Τὰ εἰδικὰ στρατεύματα οὐδέποτε στεροῦνται ἐργασίας κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου.

Τὰ στρατεύματα τῆς ἀσφαλείας σύγκεινται πρὸ πάντων ἐκ πεζικοῦ καὶ ὀλίγου ἵππικοῦ. Ταῦτα κυρίως ἀνήκουσιν εἰς τὴν λάνδερ. Ἡ δύναμις τῶν ὀρίζεται ἀπὸ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ κεκυριευμένου τόπου καὶ ἀπὸ τὴν ἔκτασιν τῆς γραμμῆς τῶν σιτίων.

Κατὰ τοὺς συνήθεις ὑπολογισμούς, 1000 ἄνδρες, σχεδὸν

ἐν τάγμα, δύνανται νὰ καταλάβωσιν ὀκτώ ὁρῶν διάστημα.

Ἄλλ' οὗτοι δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς κύριον στήριγμα τῶν καταστημάτων τῶν σιτίων· πρὸ πάντων χρησιμεύουσιν, ἵνα διὰ τοῦ φόβου ἐκτελῶνται αἱ δοθεῖσαι διαταγαί. Χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ ἐκτελεῖται ἡ ὑπηρεσία τῆς ἐπιβλέψεως ἐντὸς τῶν κατεχομένων πόλεων καὶ τοποθεσιῶν, νὰ ὀδηγῶσι τὰς συνοδίας τῶν αἰχμαλώτων εἰς τὰ μέρη τοῦ ἐπιβίβασμοῦ καὶ τῆς συγκεντρώσεως, νὰ προφυλάττωσι τὰς συνοδίας τῶν πολεμοφονίων καὶ ζωοτροπιῶν τόσον, ὅσον καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ταχυδρομείων, νὰ κάμνωσι μικρὰς ἐφόδους κατὰ τῶν ταγμάτων τῶν ἐλαφρῶν σκοπευτῶν ὡσαύτως δύνανται νὰ ἔχωσι, ἐὰν ἢ ἀνάγκη (καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη ἐπαρουσιάσθη συνεχῶς κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον), νοσοκόμους, μαγείρους τῶν νοσοκομείων, τεχνίτας, ταχυδρόμους, ἐργάτας διὰ τοὺς σιδηροδρόμους, μηχανικούς, τηλεγραφητάς, κτίστας, ξυλουργοὺς, λιθοστρωτάς, σιδηρουργοὺς κτλ. Πάντες οὗτοι δύνανται νὰ ἦναι καὶ ἦσαν χρήσιμοι δι' ὅλα. «Ἡ πείνα καταδιώκει καὶ τὸν λύκον τοῦ δάσους», λέγει παλαιὰ τις καὶ σοφὴ παροιμία· καὶ ἐν ξένῳ Κράτει αὕτη εἶναι, κατόπιν ἐνὸς πολυαριθμοῦ στρατοῦ, μία τῶν μεγίστων καὶ ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν, ἃς τινὰς ὀφείλει νὰ ὑπερπηδήσῃ.

Τὸ ἵππικόν ἔχει ὀλίγην ὑπηρεσίαν, καὶ ἰδίως τὴν τῶν διαταγῶν. Εἶναι πολὺ ἀναγκαῖον εἰς τὰς διοικήσεις τῶν ἐποπειῶν, αἵτινες δὲν κείνται πλησίον σιδηροδρόμου ἢ εἰς τινὰ τηλεγραφικὸν σταθμόν· ἰδίως ὅμως παρέχει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰς σπουδαίας φορολογίας, τὰς ὀρισμένας πρὸς κτηλισμὸν τῶν ἀποθηκῶν. Ἡ Βαυαρία δὲν μετεχειρίσθη ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ, εἰμὴ μίαν ἴλην ἵππικοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν σιτίων· ἀλλὰ τοῦτο ἦν ἀνεπαρκές, ἐπειδὴ ἦτο ἀνάγκη ἐνὸς τοῦλάχιστον συντάγματος. (ἀκολουθεῖ)

ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΡΧΟΥ ΒΑΖΑΙΝ (*).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Συνθηκολόγησις (7—29 Ὀκτωβρίου 1870).

Κεφάλαιον α.

Συμβούλιον τῆς 10ης Ὀκτωβρίου.

Κατάστασις ἐν ἀρχῇ τοῦ Ὀκτωβρίου. Ὁ στρατάρχης ζητεῖ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὴν γνώμην τῶν ἀρχηγῶν τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων.— Ἀποχωριζόμενος τοῦ στρατάρχου, ὁ Ῥενιέ τῷ ὑπεσχέθη νὰ τῷ πέμψῃ ἀπάντησιν τινα τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου. Εὐρίσκομεν τὴν περίστασιν ταύτην μνημονευομένην ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Ῥενιέ (1), κατόπιν δὲ ἐπεβεβαιώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἴδιου.

Τὸ γεγονός τοῦτο, σχετιζόμενον μὲ χωρίον τι τῆς καταθέσεως τοῦ ὑπεπιμελητοῦ κ. Γαφφιό (Gaffiot), ἐπιτρέπει τὴν ἐκτίμησιν τῆς διαγωγῆς τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ὀκτωβρίου ἡμέρας. Ὁ ὑπεπιμελητὴς Γαφφιό κατέθεσεν ὅτι, τὴν 28ην Σεπτεμβρίου, ἐνόμισεν ὅτι ὤφειλε νὰ προσκαλέσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ στρατάρχου ἐπὶ τῆς ἀφεικτοῦ ἐξαντλήσεως τῶν εἰς νομὴν τῶν κτηνῶν προμηθειῶν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης νὰ λάβῃ τέλος ἀπόφασιν τινα. Ὁ στρατάρχης, λέγει ὁ μάρτυς οὗτος, ἀφοῦ συνεβουλεύθη τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἰδιαιτέρου γραφείου αὐτοῦ, τὸν στρατηγὸν Βογέ (Boyer), περὶ τῆς πιθανῆς ἐποχῆς τοῦ διεθνοῦς, μὲ ἐζήτησε, κατόπιν τῆς ἀποκρίσεως τοῦ στρατηγοῦ Βογέ, νὰ ἐνώσω δύο ἡμερῶν βρώμην διὰ τοὺς ἵππους τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν 1ην 8ορίου. Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου ὁ στρατὸς ἐλάμβανε τὴν διαταγὴν νὰ συμπληρώσῃ τὰ τῆς ἐφεδρείας τρόφιμα αὐτοῦ διὰ τέσσαρας ἡμέρας, καὶ τὴν 5ην 8ορίου παρηγγέλλετο νὰ πέμψωσιν εἰς Μῆτς ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς, οἵτινες εὐρίσκοντο εἰς τὰ φορητὰ θεραπευτήρια τῶν στρατοπεδαρχείων τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, ἅτινα εἶχον μετασχηματισθῆ εἰς πρόσκαιρα νοσοκομεία.

(*) Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον.

(1) Ἐγκαῖθα ὁ λόγος περὶ τῆς πραγματείας, ἣν ἡμεῖς ἐν περιλήψει μετατυπούμεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ῥενιέ».

Ἡ κατάθεσις αὕτη ἀνεγνώσθη τῷ στρατάρχῃ, ὅστις ἀπεκρίθη ὅτι οὐδὲν ἐγίνωσκε περὶ ἐπανόδου τοῦ Ῥενιέ, ὅτι ἐπερίμενε τὴν ἐπάνοδον τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ, καὶ ὅτι αὐτὸν πιθανῶς ἀπεκάλεσε δι' εθν. ἡ.

Ὅθεν, ἀφοῦ ὁ στρατηγὸς Βογέ κατέθεσεν ὅτι ὁ Ῥενιέ τῷ εἶπεν ὅτι ὁ στρατηγός, σταλεῖς παρὰ τῇ αυτοκρατείᾳ, δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μῆτς, ἔπεται ὅτι ὁ τίτλος δι' εθν. ἡς δὲν ἠρῶνατο νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸν στρατηγὸν Βούρβαχ, ἀλλ' εἰς τὸν Ῥενιέ.

Ἀφ' ἑτέρου, ὁ Ῥενιέ ἐγνωστοποίησεν ὅτι, ἐν τῇ δευτέρᾳ συνεντεύξει αὐτοῦ μετὰ τοῦ στρατάρχου, τὴν 24ην Σεπτεμβρίου, τῷ εἶπεν ὅτι ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν ἔμελλε νὰ τῷ μεταβιβάσῃ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ κ. Βισμάρκ, καὶ ὅτι ἐὰν, παρελθουσῶν ὀκτὼ ἡμερῶν, δὲν τῷ ἔλθῃ οὐδέμια ἀπόκρισις, ἢ εἰς Μῆτς ἐπίσκεψις αὐτοῦ ἔδει νὰ θεωρηθῆ ὡς οὐδέποτε λαβούσα χώραν. Οὕτω λοιπὸν βεβαίως τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἐπερίμενεν ὁ στρατάρχης τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Ῥενιέ.

Τὰ μέτρα τὰ ληφθέντα κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ὀκτωβρίου ἡμέρας σκοπὸν εἶχον νὰ ἐτοιμάσωσιν οὐχὶ βιαίαν ἐξοδον, ἀλλ' ἀπλὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατοῦ, ἣτις ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθῆ τῇ συγκαταθείσει τοῦ ἔχθρου καὶ συνεπέᾳ τῶν μετ' αὐτοῦ ἀρξάμενων διαπραγματεύσεων.

Ἡ ὑπαρξὶς σπουδαίου σχεδίου ἐξόδου ἐνόπλου ἐξηφανίζετο ἄλλως τε ἀπέναντι τῆς ὀριστικῆς ἐκφράσεως τοῦ στρατάρχου, γενομένης κατὰ τὴν δεκάτην ἐνάτην ἐξέτασιν αὐτῷ· εἶσον δὲ (εἶπε τότε) περὶ ἐξόδου πρὸς ἐκστρατείαν, τὴν ἐθεώρησα ἀδύνατον κατόπιν τοῦ Σεδάν· ὁ στρατὸς ἤθελε διασκορπισθῆ ἢ ἤθελε διαλύσει τὰς τάξεις αὐτοῦ κατὰ τὴν δευτέραν τῆς πορείας ἡμέραν, ἕνεκα τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τοῦ ἐν τῷ πεδίῳ ἔχθρου.»

Ὁ στρατάρχης δὲν ἔμελλε νὰ λάβῃ ἐφεξῆς εἰδήσεις τοῦ Ῥενιέ, καὶ αἱ ἐλλείδες, ἃς ἐπαρουσίασαν λαμπρούσας ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν του, ἔμελλον νὰ ἐξαφανισθῶσι, παραχωρούσαι τόπον εἰς τὰς θλιβερωτέρας πραγματικότητας.

Ἡ σιωπὴ τῆς αυτοκρατείας καὶ τοῦ κ. Βισμάρκ ἐδείκνυον ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις, αἰ ἀναληφθεῖσαι μετὰ τοῦ Ῥενιέ, ἀπέτυχον. Τὴν σιγμὴν ἐκείνην ὁ στρατάρχης ἠρῶνατο εἰσεῖτι νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ τῆς εὐθείας ὁδοῦ. Τὸ πᾶν τῷ ἐπέταττε νὰ τεθῆ εἰς σχέσιν πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης· ὤφειλε νὰ θεωρῆ ἀφεικτον τὴν συγκάλεισιν τῆς ἐθνο-

συνελεύσεως, διότι ἡ ἀναβολὴ τῶν ἐκλογῶν δὲν ἐγνώσθη εἰς τὰς ἐπαρχίας ἢ τὴν 10ην Ὀκτωβρίου (1). Μόνη, ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ κρίσει, ἡ συνέλευσις εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῶν ὅρων αὐτῆς. Ἐὰν βλέπωμεν τὸν στρατάρχην προλαμβάνοντα τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς χώρας καὶ ἀναλαμβάνοντα τὴν πρωτοβουλίαν νέων διαπραγματεύσεων, πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τοιαύτην αὐτοῦ διαγωγὴν, εἰ μὴ διὰ τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ μᾶλλον ἐγωϊστικοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος; Τὸ κοινοποιηθὲν τῶν Ῥημῶν (Reims) τῷ ἐγένετο ἀποφασιστικὴν πολιτικὴν θέσιν ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν θέσιν ταύτην δὲν ᾔθελε νὰ τὴν ἀπολέσῃ.

Τὴν 7ην Ὀκτωβρίου ὁ στρατάρχης ἐλάμβανε τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ Κοφφιγιέρ:

«Ὁφείλω νὰ πληροφορήσω τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐφοδίων, εἰς τρόφιμα τῆς τε πόλεως τοῦ Μῆτς ὡς καὶ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ φρουρίου.

«Αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ μοὶ ἀγγέλλουσιν ὅτι δὲν ἔχουσι σίτον ἢ διὰ δέκα ἡμέρας.

«Αἱ ἀποθηκαὶ τοῦ φρουρίου δὲν περιλαμβάνουσιν ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς σήμερον, ἢ 832,479 μερίδας ἄρτου, τοῦ δ' ἀριθμοῦ τῶν λαμβανόντων σιτηρέσια ὄντος 160 χιλιάδων, δὲν ἔχομεν πλέον ἄρτον ἢ διὰ πέντε ἡμέρας.

«Ἐὰν ἡ Ὑμ. ἐξοχότης ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἐλαττωθῇ ἡ μερίς τοῦ ἄρτου εἰς 300 γραμ., ἡδυνάμεθα νὰ ζήσωμεν ἀκόμη ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας, φέροντες ἄλλως τε τὴν μερίδα τοῦ κρέατος εἰς 4000 γραμ. Εἰμὶ, μετὰ μεγάλης μου θλίψεως, ἠναγκασμένος νὰ παραδώσω εἰς κατανάλωσιν τὴν ἐφεδρείαν τῶν ἐρυμάτων.

«Δέον νὰ προσέσω, ὅτι ἡ πόλις καταναλίσκει σχεδὸν 350 ἐκατόλι-

(1) Ὁ Ρενιὲ εἰς τὴν πραγματείαν αὐτοῦ λέγει ὅτι, πρὶν ἢ εἰσελθῆ εἰς Μῆτς, ἔμαθε παρὰ τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου τὸ ναυάγιον τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ Ἰουλίου Φαβρουῦ οὐδὲν δὲ πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ὁ Ρενιὲ δὲν ἐγνωστοποίησε τοῦτο πρὸς τὸν στρατάρχην Βαζαῖν κατὰ τὰς ἐπισκέψεις αὐτοῦ. Ὁ εἰσηγητὴς λησμονεῖ τὴν περίστασιν ταύτην ἐν γνώσει (;), ἐνῶ ἐπίκαιστέως λέγει τὴν πραγματείαν ταύτην εἰς πολλὰ.

Μ.

τρα καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Ἡ συγχώνευσις τῶν πόρων τούτων μετὰ τῶν ἡμετέρων ἡδύνατο, τὸ πολὺ, νὰ συντελεσθῇ, ὅπως κερδηθῇ μία ἡμέρα. Τὸ βον σῶμα κατέχει σχεδὸν 200 ἐκατόλιτρα ἀλεύρου.»

Δὲν ἐπετρέπετο οὐδεμία ὀνειροπόλησις. Αἱ διαπραγματεύσεις εἶχον διαβραχῆ, τὰ τρόφιμα ἔμελλον νὰ ἐκλείψωσιν ἢ κατὰστασις καθίστατο ἐκτάκτως δεινὴ καὶ ἐὰν ἐπ' ὀλίγον ἡργοπόροι τις, ἢ κατὰστασις αὐτῆ καθίστατο ἀπελπιστικὴ.

Ἐν τοιαύτῃ ὑποθέσει ὁ στρατάρχης ἔκρινεν ἀναπόφευκτον νὰ περιβληθῇ μετὰ τὰς γνώμας τῶν ἀρχηγῶν τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐιδικῶν ὄπλων· διὸ καὶ ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν:

«BAN-SAIN-MARTIN, 8 Ὀβρίου.

«Προσεγγίζει ἡ στιγμή, καθ' ἣν ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου εὐρεθήσεται ἐν τῇ δυσκολοτέρᾳ ἴσως καταστάσει, ἣν ὑπέστη ποτὲ στρατὸς γαλλικός.

«Τὰ σοβαρὰ στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ συμβάντα, τὰ ἀποτελεσθέντα μακρὰν ἡμῶν, καὶ ὧν ὑφιστάμεθα τὰς λυπηρὰς συνεπείας, δὲν ἐκλόνησαν οὔτε τὴν ἠθικὴν ἡμῶν δύναμιν, οὔτε τὴν ἀξίαν ἡμῶν ὡς στρατοῦ· ἀλλ' ὅμως δὲν ἀγνοεῖτε ὅτι περιπλοκαὶ ἄλλου εἴδους προστίθενται ἡμερσίως εἰς τὰς γεννωμένας ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων. Τὰ τρόφιμα ἀρχόνται ἐκλείποντα, καὶ, ἐντὸς διαστήματος χρονικοῦ, ὅπερ ἔσεται λίαν σύντομον, μέλλουσι νὰ ἐκλείψωσιν ἡμῖν ἀπολύτως.

«Ἡ τροφή τῶν ἵππων ἡμῶν τοῦ τε ἵππικοῦ καὶ τῶν ζευγμάτων κατεῆστη πρόβλημα, οὗ τινος πᾶσα παρερχομένη ἡμέρα καθιστᾷ τὴν λύσιν μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἀπίθανον. Οἱ πόροι ἡμῶν ἐξητληθήσαν, οἱ ἵπποι μέλλουσι νὰ φθαρῶσι καὶ ἐξαλειφθῶσιν. Ἐν ταῖς σοβαραῖς περιστάσει ταύταις ἐκαλεσάμην ὑμᾶς, ὅπως ἐκθέσω ὑμῖν τὴν κατὰστασιν τῶν πραγμάτων καὶ γνωστοποιήσω ὑμῖν τὸ αἰσθητὰ μου.

«Τὸ καθῆκον τοῦ ἀρχιστρατήγου εἶναι τὸ μὴ ἀφίνειν οὐδὲν ἀγνοούμενον, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἀρχηγοῖς σωμάτων, καὶ τὸ φαντίζεσθαι ἀπὸ τῶν γνωμῶν καὶ συμβουλῶν αὐτῶν. Εὐρισκόμενοι μᾶλλον ἀμείσως εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν στρατευμάτων, γινώσκετε βεβαίως, κύριε . . . . τί δύνάται τις περιμένειν ἀπ' αὐτῶν, τί ὀφείλει τις ἀπ' αὐτῶν ἐλπίζειν. Οὕτω, πρὶν ἢ λάβω μέτρον τι ἀποφασιστικόν, ἠθέλησα νὰ ἀπευθύνω ὑμῖν τὸ παρὸν ἔγγραφο, ὅπως αἰτήσω ὑμῖν ἕνα μοῖ

γνωστοποιήσῃτε ἔγγράφως, μετὰ ἐξέτασιν ὠριμον καὶ λίαν ἐπισταμένην τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως, καὶ ἀφοῦ συσκεφθῆτε μετὰ τῶν στρατηγῶν τῶν μεραρχιῶν, τὴν προσωπικὴν ὑμῶν γνώμην καὶ τὴν ὑμετέραν ἡτιολογημένην ἐκτίμησιν.

» Ἄμα λαθῶν γνῶσιν τοῦ περὶ οὗ ὀλόγος ἔγγράφου, οὗ ἡ σπουδαίουτης δὲν διαφεύγει τὴν προσοχὴν ὑμῶν, μέλλω νὰ προσκαλέσω ὑμᾶς ἐκ νέου εἰς ὑπέρτατον συμβούλιον, ὅθεν ἐξελεύσεται ἡ ὀριστικὴ λύσις τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοῦ, οὗ τις ἢ Α. Μ. ὁ αὐτοκράτωρ μοι ἐνεπίστεύθη τὴν ἀρχηγίαν.

» Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ μοι γνωστοποιήσῃτε ἔγγράφως, ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, τὴν γνώμην, ἣν αἰτούμαι παρ' ὑμῶν, καὶ νὰ μοι δώσῃτε ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς τοῦ παρόντος ἔγγράφου.»

Ἐστράταρχος ἐπεσύναψεν εἰς τὸ ἔγγραφόν του τοῦτο τὴν ἐπιστολήν, ἣν ἔλαθε παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Κοφφινιέρ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 7ην Ὀκτωβρίου, πολλῶν κατοίκων τοῦ Μὲτς παρασπῆσαντων ὅτι ἔμενον ἐν ταῖς ἐπαύλεσι τῶν Μεγάλων καὶ τῶν Μικρῶν Τάπων (Grandes et petites Tapes), εἰς Ἄγιον Ρεμύ (Saint Remy) καὶ εἰς Βελλεβύ (Bellevue), πάμπολλα ποσὰ σιτηρῶν καὶ νομῆς, ὁ στρατάρχης διέταξεν ἐπιχειρήσιν πρὸς συλλογὴν αὐτῶν. Οἱ εὐζῶνοι, οἱ πεζοὶ κνηγοὶ καὶ οἱ ζουάβου τῆς φρουρᾶς, ὡς καὶ τὸ μέρος τῶν εἰς τὸν ἀγῶνα συμμετασχόντων τοῦ θου σώματος, ἀπέδειξαν, ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, ἀξιοσημειώτων ὀρμὴν καὶ ἀνδρείαν. Ὁ στρατάρχης ἐκτίθησιν ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ, ὅτι τὴν πάλιν ταύτην ἀπεφάσισε μάλλον διὰ τὴν τιμὴν τῶν ὀπλων ἢ διὰ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἐπερίμενεν ἀπ' αὐτῆς. « Ἐν τούτοις, λέγει, ἤθελον προσπαθῆσαι νὰ ἐπιφελθῶ ἐκ τοῦ ἀγῶνος τούτου, ὅπως διαφύγω διὰ τῆς πεδιᾶδος, ἐὰν αἱ δύο ὄχθαι ἐκρατοῦντο ὑπὸ τοῦ θου καὶ τοῦ σώματος. Τὴν δαίτην ἔφερον τοὺς ζουάβους καὶ τὸ ἴον σύνταγμα τῶν ἐπιλέκτων τῆς φρουρᾶς ὡς κλιμάκιον ὑποστηρίξεως πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν εὐζῶνων, οἵτινες ἤθελον βαδίσει ἐπὶ τὰ πρόσω. Ἀπαξ τοῦ κινήματος καλῶς τονιασθέντος ἤθελον παραγγεῖλαι νὰ βαδίσωσι τὸ ἐν κατόπιν τοῦ δὲ ὅλα τὰ σώματα ἀνευ ἀποσκευῶν, ἀφιεμένων τῶν σικηνῶν ὀρθῶν, πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ ἐχθροῦ.»

Χωρὶς ν' ἀναμνησθῶμεν τὴν τόσον ὀριστικὴν διακήρυξιν τοῦ στρατάρχου, ἣν ἀνεφέρμεν προηγουμένως, ἦτοι περὶ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ἐπι-

χειρήσεως μεγάλης ἐξόδου, δυσκόλως ἐξηγεῖ τις πῶς συμβιβάζεται σπουδαῖον σχέδιον ἐπιχειρήσεως μετὰ τῆς διαταγῆς τῆς δοθείσης εἰς τὰ στρατεύματα νὰ ἀφήσωσι τοὺς σάκκους. Αἱ παραγγελίαι, αἱ σταλεῖσαι πρὸς τὸ θον καὶ τὸν σῶμα, ἐδείκνουν ἀπλῶς τὰς ληπτέας διατάξεις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς προνομῆς, ἣτις ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐντὸς τῆς πεδιᾶδος τοῦ κάτω Μοζέλλα. Τὸ θον σῶμα ὤφειλε νὰ μὴ περάσῃ τὴν Σιέλλην (Chieulle)· εἶχεν ἀποστολὴν ν' ἀντιπολεμῇ ἐκεῖθεν τὴν Μαβροά (Mabroy), ὅπως ἐμποδίσῃ τὸν ἐχθρὸν νὰ κρατηθῇ ἐκεῖ, καὶ νὰ παρενοχλῇ διὰ τοῦ πυρὸς τὴν ἐπιχείρησιν. Ὅσον δὲ διὰ τὸ θον σῶμα, τοῦτο ἐπεφορτίζετο ἀπλούστατα τὴν κατοχὴν τῶν δασῶν τῆς Βιγνιέλ (Vignicelles) καὶ τῆς Λεσσύ (Lessy). Τοῦτο μόνον ὤφειλε νὰ πράξῃ. Τέλος οὐδὲν εὐρίσκει τις, ἐν τῇ περὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἐκθέσει, δυνάμενον νὰ δώσῃ ἡμῖν τὴν ἰδέαν ὅτι ἐπρόκειτο τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ ἀποπειραθῇ σπουδαίας ἐξόδου.

Ἐπὶ τῆς 7ης Ὀκτωβρίου ἐδείξε προφανέστατα πᾶν ὅτι ὁ στρατάρχης ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ἐὰν ἐπεκαλεῖτο τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Τελευταῖον ἦδη τότε ὁ ἀνδρεῖος αὐτοῦ στρατοῦ, τόσον ἀξίος καλητέρας τύχης, ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μεθ' ὅλας τὰς ἀσυμφόρους αὐτῷ περιπετείας, τὸν ἀπώθησεν ἐνώπιόν του μέχρι τῆς σιγμῆς, καθ' ἣν ἀφίκετο αὐτῷ ἡ διαταγὴ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ στρατόπεδά του.

Ἐστράταρχος ἦτο λοιπὸν ἀξίος πρὸς μεγάλην τιμὴν προσπάθειαν, καὶ τὸ ἀπέδειξεν. Ἦτο ἀρά γε ἐν καταστάσει νὰ διαπεράσῃ τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς, καὶ τούτου γενομένου νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γαλλίας; Ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο μόνον ὑποθέσεις δύναται τις νὰ κάμῃ· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡ ἐπιτυχία τοιαύτης ἐπιχειρήσεως ἔμελλε νὰ ἦναι ἀμφίβολος, ἔδει νὰ δοκιμασθῇ καθόσον μεθ' ἡμέρας τινὰς ὁ στρατάρχης ἐπρόκειτο νὰ εὐρεθῇ ἐν πληρῇ ἀδυναμίᾳ διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ἔπιπων αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν στερήσεων οὐχὶ μόνον πᾶσα πιθανότης ἐπιτυχίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσα δύναμις ἐντίμου πάλης ἔμελλε νὰ ἐκλείπῃ. Ἦσσιγμὴ λοιπὸν ἦτο υπερτάτη.

Γινώμαι τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. — Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου ὁ στρατάρχης συνεκάλεσε εἰς Βάν-Σαιν-Μαρτίν τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων,

τούς στρατηγούς ἀρχηγούς ὄπλων καὶ τὸν γενικὸν τοῦ στρατοῦ ἐπιμελητήν.

Ἰπὸ ποίους ὄρους συνήφθησαν αἱ συζητήσεις τοῦ συμβουλίου; Ποῖαι γινῶμαι προηγήθησαν αὐτῶν; Τοῦτο ἐνδιαφέρει νὰ ἐξακριβωθῇ.

Συμφώνως πρὸς τὴν πρόσκλησιν τοῦ στρατάρχου, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων τῶν εἶχον μεταβιβάσει τὴν ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων γνώμην αὐτῶν.

Ἐν συνόψει ὁ στρατάρχης Λεβέφ εἶναι γνώμης ὅτι ὀφείλουσι νὰ πολεμηθῶσι.

Ὁ στρατηγὸς Λαδμιρὸν κηρύττει ὅτι τὸ ὑπ' αὐτὸν σῶμα εἶναι ἔτοιμον νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὑπερτάτας ἀποφάσεις, ἅς μέλλει νὰ λάβῃ ὁ στρατάρχης.

Κατὰ τὸν στρατάρχην Κανροδέρ καὶ τὸν στρατηγὸν Δευῶ (Devaux) πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς ἐξοδὸν εἶναι ἀνωφελής. Δὲν ὑπολείπεται ἢ νὰ μὴ κύνουσι τὴν ἀντίστασιν μέχρις ἐξαντλήσεως τῶν τροφίμων, καὶ ἔὰν οἱ ὄροι τῆς συνθηκολογήσεως δὲν ἱκανοποιῶσι τὰ αἰσθητάματα τῆς τιμῆς τοῦ στρατοῦ, τότε νὰ ἐξέλθωσι μαχόμενοι.

Ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ θεωρεῖ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατοῦ ὡς ὀλιθρίαν· αἱ μακρόθεν προμηθεῖαι εἶναι ἀδύνατοι.

Μὴ ἐκφέρων γνώμην τόσον ἐνεργητικὴν, ὅταν ὁ στρατάρχης Λεβέφ, ἐκτίθησιν ὅτι φαίνεται ἀδύνατον εἶς τινὰς ἔχοντας καρδίαν νὰ ἀρξῶνται διαπραγματεῦσων πρὸς τὸν ἐχθρὸν πρὶν γενῆ ἀπόπειρα ἰσχυρᾶς τινος προσπαθείας.

Ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ εἶναι τῆς γνώμης νὰ διαπραγματευθῶσι, καὶ τοῦτο ἄνευ ἀναβολῆς, ὅπως διατηρήσῃ τὸν στρατὸν ὀργανισμένον καὶ ἔτοιμον νὰ φερθῇ ἐπὶ τῶν σημείων, ἔνθα ἡ ἀνάγκη τοῦ προασπίσαι τὴν κοινωνικὴν τάξιν δυνατὸν νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν παρέμβασιν αὐτοῦ.

Ἡ ἀνάγκαις δὲν ἔχει νὰ συζητήσῃ τὰς διαφόρους ἐκτιμήσεις, τὰς γενομένας ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων· ὑπάρχει ὁμως διαβεβαίωσις τις, καθ' ἧς φρονεῖ ὅτι ὀφείλει νὰ ὑψώσῃ φωνήν.

Τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἀμυντηρίων τοῦ Μέτς πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μοντιγνὸν (Montigny), γράφει ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ, εἶναι τοιοῦτον, ὥστε τὸ φρούριον τοῦτο, κατὰ τὸ λέγειν ἀξιωματικῶν εἰδημόνων, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ ὀκτὼ ἡμέρας, ἀφοῦ ἀπολέσῃ τὸ στήριγμα τοῦ στρατοῦ.

Ἡ γνώμη αὕτη, προαγομένη ὑπ' ἀνδρὸς εἰδικοῦ, ἦν καὶ ὑπεστήριξεν

ἐν τῇ καταθέσει αὐτοῦ, ἠδύνατο νὰ ἐπικληθῇ ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὸ φρουρᾶρχων πρὸς κάλυψιν τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν (1).

Ἐὰν τὸ Μέτς, ὡς τὸ εἶπεν ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ, δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ ἀντιστῇ πλέον τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν, ποῖον εἶναι τὸ φρούριον ἀφ' οὗ ἠδύνατό τις νὰ περιμένῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἀντίστασιν μακροχρόνιον (2); ἠθελεν εἶσθαι ἐπικίνδυνον ν' ἀφεθῶσιν ἄνευ ἀναίρεσεως τοιαῦται διαβεβαίωσεις.

Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς συζήτησιν τεχνικὴν, ἧτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη θέσιν ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ, εὐχαριστηθῶμεν ν' ἀναμνησθῶμεν τὸ παράδειγμα, τὸ ἤδη μνημονευθὲν, τοῦ Στρασβοῦργου, ὅπερ ἄνευ ἀπεσπασμένων ἐρυμάτων ἐκράτησε τεσσαράκοντα πέντε ἡμέρας, καὶ δὲν ἔφθασε τὸ ὄριον τῆς ἀμύνης.

Ἐὰν ἂν ἄρχῃς ὁ στρατάρχης Βαζαῖν καὶ ὁ ἀνώτερος φρουράρχος τοῦ Μέτς ἐπλήρουν τὸ καθήκον αὐτῶν, ὁ μὲν πρῶτος φέρων τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Γαλλίας, ὁ δεύτερος δὲ συλλέγων τοὺς πόρους τῶν πέριξ, τὸ φρούριον τοῦ Μέτς ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ μέχρι τῆς ἀνακωχῆς, καὶ πιθανῶς ἡ Δορβαίνη ὑπῆρχεν εἰσέτι γαλλικὴ (3).

Ἰπερασπιζόμενον ὑπὸ φρουρᾶς ἐπαρκοῦς καὶ ὑπὸ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ κατοίκων, προμηθευμένον πολεμοφόδια, ἀμυνόμενον μακρόθεν ὑπὸ ἐρυμάτων ἄτινα ἦτο ἀνάγκη νὰ κυριευθῶσι πρὶν ἢ δυνηθῇ τις νὰ δοκιμάσῃ τὴν πόλιν διὰ βομβαρδισμού, κεκαλυμμένον τέλος ἐμπροσθεν τοῦ περιτειχίσματος αὐτοῦ, ἰδίως πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μοντιγνὸν, διὰ τῶν ὀχυρωτικῶν ἔργων, ἅτινα ἡ πρόβλεψις τοῦ Βωδᾶν (Vauban), Κορμονταίγν (Cormontaigne) καὶ Δαρσῶν (Darçon) ἐπεσώρευσεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, τὸ Μέτς ἠθελεν ὑποστῆ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὴν αὐτὴν ἀνδρικὴν ὑπομονήν, ὅταν τὸ Στρασβοῦργον. ἠθελεν ἀντιτάξει εἰς τὰς

(1) Φαίνεται κατὰ τὸν κ. εἰσηγητὴν, ὅτι ὁ μὴ φρονῶν ὡς αὐτὸς, δέον νὰ κρύπτῃ τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ. M.

(2) Εἶναι ἀληθῶς λίαν τολμηρὸν, ἀλλ' ὁμως καὶ δὲν δύναται τις νὰ μὴ μετὰ διάσῃ μὲ τὸ σοφὸν τοῦτο ἐπιχείρημα. M.

(3) Εὐτυχῶς ὁ εἰσηγητὴς διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον τίθησι τὴν λέξιν πιθανῶς. M.

βήμα πρὸς βήμα προσβολὰς τοῦ πολιορκητοῦ, εἰ ἀναλάμβανε τοιαύτην ἐπιχείρησιν, ὅπερ ἀμφίβολον, ἀνίστασιν, ἥτις δὲν ἔμελλε νὰ ἔχη ἄλλο τέλος ἢ τὴν ἐξάντησιν τῶν τροφίμων αὐτοῦ. Ἰδοὺ τί ἐνδιεφερέει καλῶς νὰ ἐννοηθῆ, διότι ἐνταῦθα ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια.

Αἱ γνώμαι τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων πολὺ ἀπέιχον τοῦ νὰ ἐπιβληθῶσι τῷ στρατάρχῃ. Τῷ ἄφινον, τούναντιον, ἔνεκεν τῆς παικιλίας αὐτῶν, πᾶσαν ἐλευθερίαν ἀποφάσεως.

Ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ ὡς ἀρχιστρατήγου, αὐτῷ καὶ μόνῳ καὶ οὐχὶ τῷ συμβουλίῳ ἀπέκειτο νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων προτάσεων ἐκείνην, ἣτις ἀπεκρίνετο κάλλιον εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Κατ' αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ διατάγματος τῆς 13 Ὀκτωβρίου 1863 (ἄρθρ. 256), τὸ συμβούλιον τῆς ἀμύνης εἶναι καθαρῶς συμβουλευτικόν.

«Τοῦ συμβουλίου ἀκουσθέντος καὶ τῆς συνεδριάσεως λυθείσης, ὁ ἀνώτερος ἀρχηγὸς λαμβάνει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀκολουθῶν τὴν γνώμην τὴν μᾶλλον ἐνεργητικὴν, εἰ μὴ εἶναι αὕτη ἀπολύτως ἀνεκτέλεστος, τὰς ἀποφάσεις αἱ τῷ διεγείρει τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἰδέας αὐτοῦ εὐθύνης.»

Ὁ κανονισμὸς λοιπὸν θέλει ὅπως τοιαῦτα συμβούλια ἐκφέρωσιν ἀπλῶς γνώμας. Διατυπῶν ἐν ὀνόματι τοῦ συμβουλίου τὰς παραδεχθείσας ἀποφάσεις, ὁ στρατάρχης ἀντικαθίστα, κατὰ τὸ φαινόμενον, τὴν εὐθύνην τῶν τοποτηρητῶν του ἀντὶ τῆς ἰδικῆς του. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη εἰς ἀδύνατον νὰ παραδεχθῆ τὴν ἀναστροφὴν ταύτην διὸ καὶ ἀπὸ μόνου τοῦ στρατάρχου ζητεῖ λόγον τῶν ἐν τῷ συμβουλίῳ διατυπωθεισῶν ἀποφάσεων.

Ἀφ' ἧς σιγῆς ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐζήτει οὕτω νὰ ἀπαλλαγῆ τῆς εὐθύνης τῆς ἐκλογῆς τῶν ληπτῶν μέτρων, τὸ πᾶν ἐπέταττεν αὐτῷ τοῦλάχιστον ὅπως, πρὶν εἰσελθῆ εἰς τὴν συζήτησιν τῶν διαφόρων προαχθεισῶν λύσεων, γνωστοποιήσῃ τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων τὴν ἀκριβοῦσιν τῶν πραγμάτων κατάστασιν.

Τὸ καθήκον ἐνὸς ἀρχιστρατήγου, ἔλεγεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ τῆς 7ης Ὀκτωβρίου, εἶναι τὸ νὰ μὴ ἀφήσῃ οὐδὲν ἀγνοούμενον, ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, εἰς τοὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἀρχηγούς σωμάτων. Οὐδὲν ἐν τούτοις ἔπραξε, καὶ τὸ συμβούλιον ἔμεινεν ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ, τῆς

καταστάσεως, ἀγνοία, ἣν ἡ διακρίσις τοῦ στρατάρχου δὲν τῷ ἐπέτρεπε καὶ νὰ τὴν ὑποπεύηται.

Ἐν τῇ συνετεύξει τῆς 26ης Αὐγούστου εἶδομεν τὸν στρατάρχην κρύπτοντα τοῖς τοποτηρηταῖς αὐτοῦ ὅλας τὰς περιστάσεις φύσει δυναμένης νὰ τοῖς ἐμπνεύσῃ τὴν ἀπόφασιν ν' ἀναλάβωσι πάλιν τὴν ἐκστρατείαν.

Θέλομεν εὑρεῖν αὐτὸν τὰς αὐτὰς διαθέσεις ἔχοντα ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 10ης Ὀκτωβρίου.

Συνεδριάσεις τοῦ συμβουλίου τῆς 10ης 8βρίου.—Τὸ πρωτόκολλον τῆς συνεδριάσεως μέλλει νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Τὸ καταχωρίζομεν ὀλόκληρον.

Πολεμικὸν συμβούλιον τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1870.

«Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου, ὥραν 2 μ. μ. ὁ στρατάρχης ἀρχιστρατήγος τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου συνήθροισε τοὺς στρατάρχας καὶ ἀντιστρατήγους ἀρχηγούς σωμάτων στρατοῦ, τὸν στρατηγὸν ἀρχηγὸν τοῦ πυροβολικοῦ, τὸν ἀνώτερον φρουραρχὸν τοῦ Μῆτς καὶ τὸν γενικὸν ἐπιμελητὴν τοῦ στρατοῦ.

Ἐσοσάροντα ὀκτὼ ὥρας πρὸ τούτου ὁ στρατάρχης εἶχεν ἀπευθύνει πρὸς πάντας τοὺτους ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, δι' ἧς ἐξέθετο αὐτοῖς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τοῖς ἐγνωστοποίησε, ὅτι οἱ εἰς ἄρτον πόροι ἡμῶν δὲν ἔμελλον νὰ ὑπερβῶσι τὰς ὀκτὼ ἡμέρας· ὅτι ἔνεκεν ἀπολύτου ἐλλείψεως μέσων πρὸς ζωάκειαν οἱ ἵπποι τοῦ ἱππικοῦ καὶ οἱ τῶν ζευγμάτων ἔμελλον νὰ ἀπολεσθῶσι. Προσεκάλτεον αὐτοὺς νὰ συλλέξωσι τὰς γνώμας τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῶν ἀντιστρατῆγων, καὶ τῷ γνωστοποιήσωσιν, ἐγγράφως, τὴν προσωπικὴν αὐτῶν γνώμην ἠτιολογημένην.

Ἀφ' ὧν ἀνέφερε καὶ πάλιν τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς καταστάσεως, ὁ στρατάρχης Βαζαῖν προσέθετο ὅτι, μεθ' ὅλας τὰς γενομένας ἀποπειράς ὅπως τεθῆ εἰς κοινωνίαν μετὰ τῆς πρωτεύουσας, οὐδέποτε τῷ ἡθην οὐδεμίαν ἐπίσημον τῆς κυβερνήσεως εἰδήσις, ὅτι οὐδεμίαν ἐνδειξίς στρατοῦ γαλλικοῦ, ἐργαζομένου ὅπως διενεργήσῃ ἀντιπερὶσπασμὸν ὠφέλιμον εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ῥήνου, δὲν τῷ ἠγγέλθη.

Ὁ στρατηγὸς κ. Κοφφινιέρ, ἀνώτερος τοῦ Μῆτς φρουραρχος, καὶ ὁ γενικὸς τοῦ στρατοῦ ἐπιμελητὴς προσεκλήθησαν ἀλληλοδιαδόχως νὰ

ἐκθέσῃσι τὸ ὀριστικὸν ἰσόζυγιον τῶν εἰς τροφήν πόρων ἡμῶν παντὸς εἴδους. Ἐκ τούτων προέκυψεν ὅτι ποιούμενοι πάσας τὰς κατὰ φαντασίαν προσπάθειάς, συγχωνευομένων ὅλων τῶν πόρων τῆς πόλεως μετ' ἐκείνων τοῦ φρουρίου καὶ τοῦ στρατοῦ, ἐλαττωμένης τῆς ἡμερησίας μερίδος ἄρτου εἰς 300 γραμ., ὑπαγομένων τῶν κατοίκων εἰς σιτηρέσιον, καταναλισκομένων τῶν ἀποταμιευμάτων τῶν ἐρυμάτων καὶ ἐλαττωμένου τοῦ κρησαρίσματος τοῦ ἀλεύρου εἰς ὅσον ἐλαχίστην ἀναλογία, χωρὶς νὰ ἐκτεθῇ εἰς κίνδυνον ἡ ὑγεία τῶν ἀνδρῶν, ἦτο δυνατόν νὰ ζήσωμεν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς 20ῆς Ὀκτωβρίου, περιλαμβανομένου τοῦ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐντὸς τῶν σάκκων τῶν ἀνδρῶν ὑπάρχοντος διπύρου.

Ἡ μερὶς τοῦ ἵππειου κρέατος ὤφειλε κατ' ἀρχὰς νὰ ἀναβιβασθῇ εἰς 600 γραμ. καὶ νὰ φθάσῃ εἰς 750 γραμ., ἀπάντων τῶν ἵππων θεωρουμένων ὡς θυσιαστέων, ἕνεκεν τοῦ ἀδυνάτου νὰ τραφῶσιν ἄλλως ἢ διὰ νομῆς σχεδὸν ἀπατηλῆς, καὶ τοῦ θανάτου, ὅστις καθεκάστην ποιεῖ φρικαλέας προόδους παρὰ τούτοις.

Ὁ στρατηγὸς κ. Κοφφινιέρ ἐδήλωσε κατόπιν ὅτι ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις ἦτο σπουδαίως προσβεβλημένη ἐντὸς τοῦ φρουρίου, τῶσον διὰ τῆς συσσωρεύσεως δέκα ἐπὶ χιλιάδων πληγωμένων ἢ ἀσθενῶν, ὅσον διὰ τὴν ἄλλειψιν φαρμάκων, μέσων κατακλισεως, καταλυμάτων, ὡς καὶ διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἰατρῶν. Αἱ ἀναφοραὶ τῶν ἐπὶ κεφαλῆς ἰατρῶν βεβαιοῦσιν, ὅτι ὁ τύφος, ἡ εὐφλογία, ἡ δυσεντερία καὶ πᾶσα ἡ ἀκολουθία τῶν ἐπιδημικῶν νόσων ἤρχοντο κυριεύοντα τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα καὶ διαδιδόμενα ἐν τῇ πόλει.

Ἡ ἀδυναμία ἢ προκύπτουσα ἐκ τῆς ὀλίγης τροφῆς, εἰς ἣν περιωρίσθησαν, δὲν ἤδύνατο ἢ νὰ αὐξήσῃ τὰς θανατηφόρους ταύτας ἀφορμάς.

Βεβαιοῦται, ὅτι τὰ θεραπευτήρια καὶ τὰ νοσοκομεῖα εἶναι ὑπερπληρωμένα, ὅτι σχεδὸν δύο χιλιάδες ἀσθενῶν ἢ πληγωμένων νοσηλεύονται παρὰ τοῖς κατοίκους, καὶ τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι, ἐὰν ἀριθμῶς τις μέγας πληγωμένων ἔμελλεν ἐκ νέου νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὸ φρούριον, πρῶτον μὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ τοὺς καταίκησιν τις, δευτέρον δὲ καὶ πρὸ πάντων ἔμελλε νὰ προκύψῃ κίνδυνος ἄμεσος διὰ τὴν κοινὴν ὑγείαν.

Τῆς ἐκθέσεως τῆς καταστάσεως τῶν πόρων ἡμῶν πρὸς τροφήν καὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας γνωσθείσης ὑφ' ὅλων τῶν μελῶν τοῦ πο.

λεμικοῦ συμβουλίου, μετέβησαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως.

Ἡ ἀναγνωσθεῖσάν εἰς τὸ συμβούλιον τῶν ἐκθέσεων τῆς Α. Ε. τοῦ στρατάρχου κ. Κανροβέρ, ἀρχηγοῦ τοῦ βου σώματος, τοῦ στρατηγοῦ κ. Κοφφινιέρ, ἀνωτέρου φρουράρχου τοῦ Μῆτς, τοῦ στρατηγοῦ Δευῶ, προσωρινοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ἡ στρατιωτικὴ κατάσταση συνοψίζεται εἰς τὰς ἐπομένας ἐρωτήσεις.

1ον Ὁ στρατὸς ὀφείλει νὰ μείνῃ ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μῆτς μέχρις ἐντελοῦς ἐκλείψεως τῶν πρὸς τροφήν πόρων ἡμῶν;

2ον Ὁφείλομεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν ἐνεργοῦντες περὶ τὸ φρούριον ἐκδρομάς, ὅπως προσπάθισωμεν νὰ προμηθευθῶμεν τροφὰς καὶ νομάς;

3ον Δυνάμεθα νὰ ἔλθωμεν εἰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν ἐχθρὸν πρὸς διαπραγματεύσειν ὄρων στρατιωτικῆς συμβάσεως;

4ον Ὁφείλομεν νὰ ἀποπειραθῶμεν τὴν τύχην τῶν ὄπλων καὶ ζήτησωμεν νὰ διαπεράσωμεν τὰς ἐχθρικὰς γραμμάς;

Ἡ πρώτη ἐρώτησις ἐλύθη καταφατικῶς παμψηφεί διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μῆτς κρατεῖ παρ' αὐτῷ στρατῶν τοῦ ἐχθροῦ 200,000 ἀνδρῶν, οὓς δὲν δύναται ἀλλαχῶ νὰ διαθήσῃ καὶ διότι, εἰς ἃς εὐρίσκειται συνθήκας, ἡ μεγαλήτερα ὑπηρεσία, ἣν ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου δύναται νὰ προσφέρῃ πρὸς τὴν χώραν, εἶναι τὸ νὰ κερδίξῃ αὐτὴν καιρὸν καὶ τῇ ἐπιτρέπηται νὰ ὀργάνισῃ τὴν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἄμυναν.

Ἡ δευτέρα ἐρώτησις ἐλύθη ἀρνητικῶς παμψηφεί, ἕνεκεν τῆς μικρᾶς πιθανότητος, ἣτις ὑπάρχει νὰ εὐρεθῶσι πόροι ἐπαρκεῖς, ὅπως ζήσωμεν ἡμέρας τινὰς περισσότερον, ἕνεκεν τῶν ἀπωλειῶν, ἃς αἱ ἐπιχειρήσεις αὐταὶ ἔμελλον νὰ παραγάγωσι, καὶ τοῦ διαλυτικοῦ ἀποτελέσματος, ὅπερ ἡ ἀποτυχία αὐτῶν ἤδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατεύματος.

Ἡ τρίτη ἐρώτησις ἐλύθη καταφατικῶς παμψηφεί, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως νὰ ἀρχίσωσιν αἱ συνεννοήσεις αὐταὶ ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος, μὴ ὑπερβαίνοντος τὰς εἰκοσιτέσσαρας ὥρας, ὅπως μὴ ἐπιτραπῇ τῷ ἐχθρῷ ν' ἀργοπορήσῃ τὴν στιγμήν τῆς κλείσεως τῆς συμβάσεως μέχρι τῆς ἡμέρας, καὶ ἴσως πέραν τῆς ἡμέρας τῆς ἐξαντλήσεως τῶν πόρων ἡμῶν.

Ἡ ἄπαντα τὰ μέλη τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου δηλοῦσιν ἐνεργητικῶς,
ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤ. ΦΥΛΑ. Ν. ΤΟΜ. Θ'.
12

ὅτι αἱ βήτραι τῆς συμβάσεως δεόν νὰ ὦσιν ἔντιμοι διὰ τε τὰ ἡμέτερα ὄπλα καὶ δι' ἡμᾶς αὐτούς.

Ἡ τετάρτη ἐρώτησις παράγει ἑτέραν πέμπτην. Ὁ στρατηγὸς κ. Κοφφινιέρ ἐρωτᾷ, μὴ εἶναι προτιμότερον νὰ δοκιμασθῇ ἡ τύχη τῶν ὄπλων πρὶν ἢ ἀρχίσωσι διαπραγματεύσεις, τῆς μὲν ἐπιτυχίας τῆς ἀποπέρας ταύτης καθιστώσης ἀνωφελεῖς τὰς συνεννοήσεις, ἢ τέλος τοῦ ἀκάρπου ἀποτελέσματος τῆς προσπαθείας ἡμῶν δυναμένου νὰ ζυγίσῃ ἐν τῇ πλάστιγγι ἴσον τοῦ βάρους τῶν ἀπωλειῶν, ἃς ἠθέλομεν ἐπενέγκαι τῷ ἐχθρῷ.

Ἡ ἐρώτησις αὕτη παρεμερίσθη κατὰ πλειονοψηφίαν, καὶ ἀπεφασίσθη παμφηφεί ὅτι, ἐὰν οἱ ὅροι τοῦ ἐχθροῦ προσβάλλωσι τὴν τιμὴν τῶν ὄπλων καὶ τῆς σημαίας, θέλομεν δοκιμάσει ν' ἀνοίξωμεν δρόμον διὰ τῆς βίας πρὶν ἐξαντληθῶμεν ὑπὸ τῆς πείνης, καὶ ἐνῷ δυνάμεθα εἰσέτι νὰ ζεύξωμεν κανονοστοιχίας τινάς.

Ἐ συνεφωνήθη λοιπὸν καὶ ἀπεφασίσθη

1ον Ὅτι μενοῦμεν ὑπὸ τὸ Μέτς ὅσον οἶόν τε πλειότερον χρόνον.

2ον Ὅτι οὐδεμία γενήσεται ἐπιχειρήσις περὶ τοῦ φρουρίου, ὄντος σχεδὸν ἀπιθάνου τοῦ ἐπιτευκταίου σκοποῦ.

3ον Ὅτι συνεννοήσεις ἄρξονται μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος μὴ υπερβαίνοντος τὰς τεσσαράκοντα ὁκτὼ ὥρας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ συνομολογήσεως συμβάσεως στρατιωτικῆς ἐντίμου καὶ ὑπὸ πάντων ἀποδεκτῆς.

4ον Ὅτι καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ ἐχθρὸς ἐβούλετο νὰ ἐπιβάλῃ ὄρους ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν τιμὴν ἡμῶν καὶ τοῦ αἰσθήματος τοῦ στρατιωτικοῦ καθήκοντος, θέλομεν δοκιμάσει νὰ ἀνοίξωμεν δίοδον μετὰ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας.

Παραδέχθησαν καὶ ὑπέγραψαν

Ὁ στρατάρχης Κανροβιέρ, ἀρχηγὸς τοῦ θου σώματος

» ὁ στρατάρχης Λεβέφ	» τοῦ 3ου	»
» ὁ στρατηγὸς Λαδμιρῶ	»	» 4ου
» ὁ » Φροσσάρ	»	» 2ου
» ὁ » Δευὼ, προσωρ.	»	τῆς αυτοκρατορ. φρουρᾶς
» ὁ » Σολεῖλ	»	τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ στρατοῦ
» ὁ » Κοφφινιέρ	»	ἀνώτερος φρούραχος τοῦ Μέτς

» ὁ γενικὸς ἐπιμελητὴς Λεβερὼν

» ὁ στρατάρχης Βαζαῖν, ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ.

Ἐν κυριώδες γεγονός προκύπτει ἐν πρώτοις ἀπὸ τοῦ πρωτοκόλλου. Ὁ στρατάρχης δὲν ἔφερεν εἰς γνώσιν τοῦ συμβουλίου τὰς μετὰ τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου ἀνταλλαχέας ἀνταποκρίσεις, τὰς προτάσεις ἃς ὁ Ρενιέ, ὁμολογῶν ἑαυτὸν ἐπιτετραμμένον ὑπὸ τῆς αυτοκρατείας, τῷ ἕκκαμ τῇ συγκαταθέσει τοῦ κ. Βισμάρκ, τὴν ἀποστολὴν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχη, τὴν πρὸς τὸν στρατηγὸν Σπιέλ ἀπευθυνθεῖσαν ἐπιστολὴν, τὴν ἕκτοτε τηρηθεῖσαν σιωπὴν ὑπὸ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς αυτοκρατείας, ἔνδειξιν βεβαίαν τῆς ἀποτυχίας τῶν ἀρξασῶν διαπραγματεύσεων. Τέλος ὁ στρατάρχης ὁμολογεῖ κατὰ τρόπον ἀπόλυτον, ὅτι δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν κοινοποίησιν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, καὶ σιωπᾷ περὶ τῆς ὑπάρξεως μεγάλων προμηθειῶν τροφίμων εἰς Θιομβίλλην καὶ εἰς Λογγύ (Longwy).

Δὲν ἦτο ἀμφιβολία ἀπέναντι τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων, ὅτι ἡ πλειονότης τοῦ συμβουλίου ἐκερδίετο ἐκ προουμιῶν ὑπὲρ τῶν μέτρων τῆς ἀναβολῆς· μόνος ὁ στρατάρχης Λεβέφ ἀπεφάνθη ὑπὲρ ἀμέσου πάλης· ὁ στρατηγὸς Λαδμιρῶ ἔσχε τὴν γλῶσσαν στρατιώτου, δὲν ἔδειξεν ὅμως μεγάλην ἐμπιστοσύνην ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ ἀποπέρας ἐξόδου. Ἡ γνώμη αὕτη ὡς οὐδ' ἐκείνη τοῦ στρατάρχου Λεβέφ ἐκοινοποιήθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου πρὸς τὸ συμβούλιον. Ἦτο φανερὸν, πρὸ τῆς ἐνάρξεως πάσης συζητήσεως, ὅτι ἔμελλον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἴδον τῶν διαπραγματεύσεων (1).

Ἐὰν ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐγνωστοποιεῖ ἐν ἀρχῇ πρὸς τοὺς τοποτηρητὰς αὐτοῦ, ὅτι αἱ προσωπικαὶ αὐτοῦ ἀπόπειραι ἀπέτυ-

(1) Τὸ χωρίον τοῦτο τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. εἰσηγητοῦ ἔχει ἀρκούντως ἐπιβαρυντικὴν σημασίαν κατὰ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, καθόσον ἀφορᾷ τὴν εἰς τὸ συμβούλιον ἀπόκρυψιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων, ἐκτὸς ἂν παραδεχθῇ τις ὅτι ὁ στρατάρχης ἐπερίμενε τὸν στρατηγὸν Βούρβαχη καὶ τὰς δι' αὐτοῦ παρὰ τῆς αυτοκρατείας ἐνεργείας.

Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ ὅτι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἀπέκρυψεν ἀπὸ τοῦ συμβουλίου τὰς ἐπιστολάς τοῦ στρατάρχου Λεβέφ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Λαδμιρῶ, τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ τὸ παραδεχθῇ ὡς ἔχον ἀξίαν, ἀφοῦ ἀμείντεροι οὗτοι ἦσαν παρόντες ἐν τῷ συμβουλίῳ, καὶ ὄφειλον μάλιστα νὰ αἰτήσωσι τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν, ὅπερ μὴ πράξαντες ὑποτίθενται μεταβαλόντες ἡ γνώμη.

χον, ἤθελε τρέψει τὸ πνεῦμα αὐτῶν πρὸς ἀποφάσεις ἐνεργητικὰς. Ἦθελον ἐννοήσαι, ὅτι μία μόνη ὁδὸς σωτηρίας ὑπελείπετο εἰσέτι ἀνοικτῆ, ἢ ἐπὶ τοῦ πεδίου πάλη. Ἦ ὑπερήφανος τοῦ στρατοῦ στάσις, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 7ης θοβρίου, ἀπεδείκνυν ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοιαύτης ἀποπειρας μακρὰν ἀπέειχε τοῦ ἀδυνάτου, ἀλλ' ἀφίνων τὸ συμβούλιον νὰ εἰσέλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις, ὧν, ἀπλῆτις λέξις, ἐξερχομένη ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἤθελεν ἀποκαλύψει ὄλον τὸ ἀνώφελες, ὃ στρατάρχης ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῶν ὀλεθρίων συνεισῶν τῶν ἀποφάσεων τοῦ συμβουλίου.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοιαύτης ἀποφάσεως, ἐν ἧ βλέπει τις ἀρχιστράτηγον ἐκκλίνοντά τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, καὶ ἀφιέμενον τοῖς τοποτηρηταῖς αὐτοῦ τὴν φροντίδα ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης τοῦ στρατοῦ ὃν διοικεῖ, καὶ ὠθοῦντα αὐτούς, ἐν τῇ ἀγνοίᾳ των, πρὸς διαπραγματεύσεις, ἅς ἐκ προοιμίων γίνωσκεν μελλούσας ν' ἀποτύχωσιν.

Ἐξέτασις τῶν ἀποφάσεων τοῦ συμβουλίου. — Ἄλλ' ὅμως εἶναι καθήκον τῆς ἀνακρίσεως νὰ ἐξετάσῃ μετὰ φροντίδος ἐκάστην τῶν ἐρωτήσεων, αἵτινες ὑπὸ τοῦ στρατάρχου ἐτέθησαν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν τοποτηρητῶν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀξίαν τῶν αἰτιῶν, αἵτινες ἐπήνεγκον τὴν λύσιν.

Ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις συνοψίζετο, λέγει τὸ πρωτόκολλον, ἐπὶ τῶν ἐξῆς ἐρωτήσεων:

1η ἐρώτησις. Ὁ στρατὸς ὤφειλε νὰ παραμείνῃ ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μῆτς μέχρι τελείας ἐξαντλήσεως τῶν εἰς τροφὰς πόρων ἡμῶν;

Ἀπέναντι τῆς λύσεως, ἦν ἀνέγνωμεν ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ μεγαλύτερα ὑπηρεσία, ἦν ὁ στρατὸς ἠδύνατο νὰ παράσῃ τῇ χώρῃ, ἦτο τὸ νὰ διεξέλθῃ διὰ τῶν πολεμίων ἀντὶ πάσης θυσίας, διότι ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη στελέχεων πρὸς ὀργανισμὸν τῶν νέων γαλικῶν στρατῶν. Δὲν ἦτο γελοῖον νὰ ὀμιλῶσι περὶ κέρδους χρόνου, ὅποτε δὲν ἔμμενον τροφαὶ εἰμὴ ἐπὶ τινὰς μόνον ἡμέρας; Φαίνεται ὅτι ἤρνούντο νὰ ἴδωσι τὴν ἀλήθειαν μόνος ὁ στρατάρχης, τὰ πάντα γνωρίζων, μένει ὑπεύθυνος ὡφείλε νὰ διασκεδάσῃ πᾶσαν πλάνην. Μακρὰν τούτου, τὸν βλέπομεν κρύπτοντα τὴν ἀλήθειαν.

2α ἐρώτησις. Ὁφείλουσι νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐπιχειρήσεις περὶ τοῦ φρουρίου πρὸς ἀπόπειραν προμηθείας τροφῶν καὶ νομῶν; Ἴδωμεν ἤδη τὴν λύσιν αὐτῆς.

Ὁφείλομεν νὰ τὸ ἀναγνωρίσωμεν, ἦτο ἡδὴ λίαν ἀργὰ πρὸς συλλογὴν πόρων ἐν τοῖς περὶ τοῦ Μῆτς. Ὁ στρατάρχης εἶχεν ἀφήσει νὰ παρῆλθῃ ἡ κατάλληλος στιγμή. Ἡ ἀπραξία αὐτοῦ, καθ' ἣν περίοδον αἱ τοιαῦται ἐπιχειρήσεις ἤθελον εὐκόλως εἶσθαι ἐκτελεσταὶ καὶ παραγωγικαί, ἔφερον ἡδὴ τοὺς καρπούς αὐτῆς. Ἄλλ' ὅμως ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης εἶχε κατορθώσει νὰ φθάσωσιν εἰς Ὀμιόβιλλην μεγάλα προμήθειαι διὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Διὰ τί δὲν ἐπληροφόρησε περὶ τούτων τοὺς τοποτηρητὰς αὐτοῦ; Ἐὰν τὸ ἔπραττε, δικαιούται τις νὰ πιστεύῃ ὅτι προσπάθειά τις, ὅπως φθάσῃ ὁ στρατὸς μέχρι τοῦ φρουρίου τούτου, ἤθελεν ἀποφασισθῆ.

3η ἐρώτησις. Δυνάμεθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν ἐχθρὸν πρὸς διαπραγματεύσειν ὄρων στρατιωτικῆς συμβάσεως;

Τὸ πρωτόκολλον, περιέχον τὴν λύσιν τῆς ἐρωτήσεως ταύτης, σιωπᾷ ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς στρατιωτικῆς συμβάσεως, οὗς ἐνόησε νὰ ἐπιτύχωσιν, εἶναι ὅμως φανερόν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ σκέπτονται ἵνα ζητήσωσι διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Μῆτς τὴν εὐκόλιαν νὰ ἐξέλθῃ μὲ ὄπλα καὶ ἀποσκευὰς, ὅπως μεταβῆ καὶ ἐγκατασταθῇ ἐπὶ χωρίου ἐξουδετερωμένου, εἰ μὴ ἐπὶ ἀνταλλαγῆ σπουδαίων ὠφελειῶν ὑπὲρ τοῦ ἐχθροῦ (1).

4η ἐρώτησις. Ὁφείλομεν νὰ δοκιμάσωμεν τὴν τύχην τῶν ὀπλων καὶ ζητήσωμεν νὰ διεξέλθωμεν διὰ τῶν ἐχθρικών γραμμῶν;

Ἰδόμεν ὅτι ἡ ἐρώτησις αὕτη ἐλύθη παμφηρεῖ ὡδέ πως, παραμεριθεύσης κατὰ πλειονοψηφίαν τῆς

5ης ἐρωτήσεως, ἦν προήγαγεν ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ: εἰς ἀποφασίσθη ὅπως, εἰ οἱ ὄροι τοῦ ἐχθροῦ προσβάλλουσι τὴν τιμὴν τῶν

(1) Ἡ εἰσήγησις λησμονεῖ ὅτι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν προσεφέρετο τῇ αυτοκρατείᾳ καὶ τῷ Βισμάρκ νὰ μεταβῆ εἰς χῶρον ἐξουδετερούμενον, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν καλινόρθωσιν τῆς αυτοκρατορίας, προσκαλοῦσας ἔθνοςυνέλευσιν πρὸς παραδοχὴν εἰρήνης; Τὰ κατόπιν ἐπειθόντα πείθουσιν ὅτι ἡ εἰρήνη δὲν ἠδύνατο, ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, νὰ περιλαμβάνῃ ὄρους σκληροτέρους τῆς μετὰ ταῦτα ἐγκριθείσης. Εἶν' ἀληθές ὅμως ὅτι δὲν ὑπῆρχεν, εἰ τοιοῦτό τι τότε ἐγίνετο, τὸ ἑθνικὸν τῆς σήμερον Γαλλικῆς δημοκρατίας.

ὄπλων καὶ τῆς σημαίας, δοκιμάσωμεν ν' ἀνοίξωμεν δρόμον διὰ τῆς βίας πρὶν ἢ ἐξαντληθῶμεν ὑπὸ τῆς πείνης, καὶ ἐφ' ὅσον δυνάμεθα εἰσέτι νὰ ζεύξωμεν κανονστοιχίας τινάς». Ἀναβαλλομένης οὕτω πάσης πάλης μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων, δὲν ἠδύνατο νὰ μὲν ἀμφιβολία διὰ τὸν στρατάρχη, ὅτι ἔμελλον ν' ἀφήσῃ νὰ παρέλθῃ ἡ στιγμή, καθ' ἣν ὁ στρατὸς ἦτο ἀκόμη ἰκανὸς πρὸς μεγάλην τινὰ προσπάθειαν. Ἦρκει ἐπ' ὀλίγον αἱ διαπραγματεύσεις νὰ μνηκωθῶσι (καὶ ὁ ἔχθρὸς εἶχε πᾶν συμφέρον ὅπως οὕτω γενῆ), καὶ ἡ ἐντελής ἔλλειψις τῶν τροφίμων ἔμελλε νὰ καταστήσῃ ἀπολύτως ἀδύνατον πᾶσαν πρὸς ἔξοδον ἀπόπειραν, καὶ ἡ παράδοσις καθίστατο ἔκτοτε ἀναπόφευκτος. Ὁ στρατάρχης μόνος ἐγένισκε τὴν κατάστασιν. Οὐδὲν ὅμως ἔπραξεν, ὅπως ἀποτρέψῃ τὸ συμβούλιον τῆς ὀδοῦ τῶν διαπραγματεύσεων εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν ὀλεθρίαν λύσιν.

Ἐμελλον λοιπὸν νὰ διαπραγματευθῶσι παραυτίκα, καὶ νὰ εἰσαγάγῃσι τὸν στρατὸν εἰς συνδυασμοὺς πολιτικοὺς, συμβουλευομένους ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Φροσσάρ πρὸς τὸν στρατάρχη Βαζαῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ περὶ τῆς καταστάσεως. Ὁ στρατὸς δὲν εἶχεν ἐφεξῆς ἡ ἡμέρας τινάς, ὁ δὲ στρατάρχης ἔμελλε νὰ τὰς ἐξοδεύσῃ εἰς διαπραγματεύσεις μὴ δυναμένας νὰ τελεσφορήσωσιν.

Ἐρωτᾷ τις ἑαυτὸν, πῶς ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ ἐν τῇ διανοίᾳ ἀνδρὸς πεπειραμένου ὅτι ὁ ἔχθρὸς, ὅστις ἠδύνατο νὰ μετρᾷ τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας τῆς ὑπάρξεως, αἵτινες ὑπελείποντο τῷ στρατῷ, ἔμελλε νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὸ λάθος νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ἐξέλθῃ, μὲ ὄπλα καὶ ἀποσκευὰς ἀπὸ τοῦ κεχαρτωμένου στρατοπέδου, ὅπως ἀποσυρθῆ ἐντὸς χώρου ἐξουδετερουμένου, ἐνῶ ἦδη ἔπνευε τὰ λολοσθια, καὶ ἡ παράδοσις ἦτο ἀναπόφευκτος καὶ βεβαία;

Τίς τῷ ἠγγυᾶτο, πράγματι, ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος ἔμελλε νὰ μείνῃ ἠνωμένος ὑπὸ τὴν χεῖρα τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ; Δὲν εἶχε, τούναντίον, λόγον νὰ πιστεῦῃ ὅτι ἔμελλε νὰ διασκορπισθῇ ἀμέσως, ὅπως μεταβῆ καὶ ἐνισχύσῃ τοὺς νεωστὶ μορφωθέντας γαλλικοὺς στρατοὺς; Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ, ἦτο πιθανόν, ἢ καὶ παραδεκτόν, ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἠδύνατο νὰ συγκατατεθῶσι νὰ ἀνταλλάξωσιν, ἀπέναντι τοιοῦτου ἐνδεχομένου, θρίαμβον βέβαιον, ὅστις ἔμελλε νὰ καταστήσῃ ἀνισχύρους τὰς αὐτοσχεδίους προσπάθειάς τῆς Γαλλίας;

Τι εἶχον νὰ προσφέρωσι τῷ ἔχθρῳ εἰς ἀνταλλαγὴν τοιαύτης παραχωρήσεως; Αἱ ὁδηγίαι, αἱ δοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ στρατάρχου πρὸς τὸν στρατηγὸν Βογέ, αἵτινες προήρχοντο ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ὧν οἱ τοποτηρηταὶ αὐτοῦ ἔλαβον γνώσιν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατηγοῦ, μέλλουσι νὰ τὸ γνωστοποιήσωσιν ἡμῖν. ἔχουσι δ' αὐταὶ ὡς ἐξῆς·

«Ἐν τῇ στιγμῇ ἡ κοινωνία ἀπειλεῖται ὑπὸ τῆς θέσεως ἣν ἔλαβε μερὶς τις βιαία, καὶ τῆς αἰ τάσεις δὲν δύνανται νὰ ἀπολήξωσιν εἰς λύσιν, ἣν ζητοῦσι τ' ἀγαθὰ πνεύματα, ὁ στρατάρχης ἀρχιστρατήγος τοῦ κρατοῦ τοῦ Ῥήνου, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἣν ἔχει νὰ σώσῃ τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπερβολῶν, ἀποτείνεται εἰς τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, καὶ ἐρωτᾷ ἑαυτὸν μὴ ὁ στρατὸς ὁ τοσούτος ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ δὲν προώρισται νὰ καταστῇ τὸ παλλάδιον τῆς κοινωνίας.

«Τὸ στρατιωτικὸν ζήτημα ἐλύθη· τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἐνίκησαν, καὶ ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας δὲν δύναται νὰ ἀποδώσῃ μεγάλην ἀξίαν πρὸς ἄκαρπον θρίαμβον, ἐν ᾗ θελεῖ τυχὸν περιμένει διαλύων τὴν μόνην δύναμιν, ἣτις δύναται σήμερον νὰ δεσπόσῃ τῆς ἀναρχίας ἐν τῇ δυστυχῇ ἡμῶν χώρα καὶ ἀσφαλίῃ τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Εὐρώπῃ γαλήνῃ, καταστᾶσαν τόσον ἀναγκαίαν μετὰ τοὺς σφοδροὺς κλονισμοὺς, ὅτινες τὴν ἐτάραξαν.

«Ἡ παρέμβασις στρατοῦ ξενικοῦ, καὶ τοῦ νικηφόρου, ἐν ταῖς ὑποθέσει χώρας τόσον εὐερεθίστου ὡς ἡ Γαλλία, ἐν πρωτεύουσῃ τόσον νευρώδει ὡς οἱ Παρίσιοι, ἠδύνατο ν' ἀποτύχῃ τοῦ σκοποῦ, νὰ διερρηθῇ ὑπὲρ τὸ μέτρον τὰ πνεύματα καὶ φέρῃ ἀνυπολόγητα δυσχρήματα.

«Ἡ ἐνέργεια στρατοῦ γαλλικοῦ, εἰσέτι καλῶς ὀργανισμένου, ἔχοντος καλὸν ἠθικόν, καὶ ὅστις, ἀφοῦ ἐντίμως ἐπολέμησε τὸν γερμανικὸν στρατὸν, ἔχει τὴν πηποίησιν ὅτι κατῴρθωσε νὰ κατακτήσῃ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἦθελε βαρύνει ὑπερβαλλόντως ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν. Ἦθελεν ἀποκαταστήσει τὴν τάξιν καὶ ὑπερασπισθῆ τὴν κοινωνίαν, ἣς τὰ συμφέροντα εἶναι κοινὰ μετ' ἐκείνων τῆς Εὐρώπης. Ἦθελε δώσει τῇ Πρωσίᾳ, διὰ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῆς ταύτης τῆς ἐνεργείας, ἐγγύησιν τῶν φητρῶν, ἃς ἠδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ ἐν τῷ παρόντι, καὶ τέλος ἦθελε συντελέσει εἰς τὴν προαγωγὴν ἐξουσίας κανονικῆς καὶ νομίμου, μεθ' ἧς αἱ σχέσεις πάσης φύσεως ἠδύνατο νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἄνευ κλονισμοῦ καὶ φυσικῶς.

»Βάν-Σαιντ-Μαρτίν, 10 Ὀβρίου 1870.»

Αἱ ὁδηγίαι αὐταὶ οὐδεμίαν ποιοῦνται μνησίαν περὶ τῆς παμφηρεῖ παραδεχθείσης βράσεως ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 10ης Ὀβρίου, νὰ μὴ δεχθῶσιν ἢ ὅρους συμβιβασμένους μὲ τὴν στρατιωτικὴν τιμὴν, μηδὲ περὶ τῆς ἀποφάσεως νὰ ἀποπειραθῶσι τὴν διάβασιν, μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, ἐὰν ὁ ἔχθρὸς διετύπου ἀπαιτήσεις λίαν ἀπαιτητικὰς.

Ὁ στρατὸς δὲν εὐρίσκειτο εἰς τὸ ἔπακρον ὁ ἔχθρὸς ὤφειλεν εἰσεῖναι νὰ τὸν λαμβάνη ὑπ' ὄψιν, διότι ἡδύνατο νὰ ὑποστῇ ὑπ' αὐτοῦ μεγάλας ἀπωλείας ἐν ὑπερτάτῃ ἀγῶνι. Παράδοξον εἶναι τὸ μὴ εὐρίσκειν οὐδὲν ἕκνος τῆς ἐπόψεως ταύτης ἐν ἐγγράφῳ τοιαύτης σπουδαιότητος.

Ὅδηγίαι γραπτὰί τόσον ὀλίγον ἀκριβεῖς ὤφειλον ἀναμφιβόλως νὰ συνοδεύωνται μὲ προφορικὰς ὁδηγίας. Αἱ διαπραγματεύσεις, ὧν ἤρχετο ὁ στρατάρχης, ὤφειλον νὰ περαιωθῶσιν ἐν βραχεῖ διαστήματι. Ὁ ἐπιτετραμμένος ὤφειλε λοιπὸν νὰ ἦ ἐν καταστάσει νὰ διαπραγματευθῇ. Ἦτο βέβαιον ὅτι, εἰ ὁ ἔχθρὸς ἐσκέπτετο σπουδαίως νὰ διαπραγματευθῇ, δὲν ἡδύνατο νὰ τὸ πράξῃ ἢ ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καθιερώσῃ διὰ συνθήκης τὰς ἐπιτυχίας καὶ τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ. Ἀπ' ἀρχῆς λοιπὸν τῶν διαπραγματεύσεων ἔμελλον νὰ εὐρεθῶσιν ἀπέναντι αἰτήσεων παραχωρήσεως χώρας. Ποῖον ἦτο τὸ ὄριον τῶν θυσιῶν, ἃς ὤφειλον νὰ δεχθῶσι τοῦλάχιστον κατ' ἀρχήν; Ποίας ὁδηγίας ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ στρατηγὸς Βογὲ περὶ τοῦ θλιβεροῦ τούτου σημείου; Οὐδεμίαν, ἀποκρίνεται ὁ στρατάρχης. Οὐδέποτε ὑπῆρξε λόγος «παραχωρήσεως χώρας εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, αἵτινες ἔμελλον ν' ἀρχίσωσι».

Δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα. Εὐρίσκομεν δὲ τῆς ἰδέας ἡμῶν τὴν ἀπόδειξιν ἐν τῇ τελευταίᾳ παραγράφῳ τῶν ὁδηγιῶν τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ, ὧν ἄνωθι ἐμνημονεύσαμεν τὸ κείμενον.

Οὕτω, ἐνῶ, ἐφ' ὄλων τῆς Γαλλίας τῶν σημείων, ἔτρεχον ἐπὶ τὰ ὅπλα ἐνῶ, ἀποπνίγοντα πᾶν ἰδιαιτέρον συμφέρον ἀπέναντι τοῦ κοινού κινδύνου, ἅπαντα τὰ πολιτικὰ κόμματα ἀπεσύροντο στιγμιαίως ὅπως συνδράμωσι τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ὁ ἀρχιστρατηγὸς στρατοῦ γαλλικοῦ ἐπρότεινε πρὸς τὸν ἔχθρὸν, ὅτι τῷ ἐγγυᾶται τὰς βήτρας, ἃς δυνατὸν ἐσκόπει νὰ αἰτήσῃ συνεπειᾶ τῶν νικῶν αὐτοῦ. Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἔμελλε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ συντελέσῃ εἰς τὴν προαγωγὴν ἐξουσίας κανονικῆς καὶ νομίμου.

Δὲν ἤρκει λοιπὸν ὁ ξενικὸς πόλεμος ἢ δυστυχὴς ἡμῶν χώρα ἦτο ἀκόμη καταδικασμένη νὰ ὑποστῇ τὰς φρικαλεότητας τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Μῆτς ἔμελλεν οὕτω νὰ συνενώσῃ τὰς προσπάθειας αὐτοῦ μὲ τὰς τοῦ ἔχθρου πρὸς ἀνατροπὴν τῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐπάλειεν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας (1).

Ἡμεθα ὑπόχρεοι νὰ σταματήσωμεν ἐνώπιον τῆς ἀπόψεως τῶν συνεπειῶν ταιούτων σχεδίων. Βεβαίως ἡ τύχη τοῦ στρατοῦ τοῦ Μῆτς ὑπῆρξε λίαν ἀξιολύπητος, ἀλλ' ἀπέναντι τῶν κινδύνων, εἰς οὓς οἱ συνοδασμοὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ ἐξέθηκον τὸν πατριωτισμὸν αὐτοῦ, ὀφείλομεν νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεὸν ὅτι τὸν ἀπῆλλαξε τύχης φρικαλεωτέρας.

Ὁ στρατάρχης ἔμαθεν ὅτι ἡ τὴν 4ην Σεπτεμβρίου ἐγκαταστάσα κυβέρνησις ὤρισε διὰ τὴν 16 Ὀκτωβρίου τὰς ἐκλογὰς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἡγγόνει, κατὰ τὴν συγκάλεισιν τοῦ συμβουλίου, ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη μετεβλήθη, ὡς τὸ εἴπομεν ἀνωτέρω (2).

Ἡ κατάθεσις τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ δεικνύει πράγματι, ὅτι ἡ πρώτη εἶδησις τοῦ γεγονότος τούτου τῷ ἐδόθη ἐν Βερσαλλίαις ὑπὸ τοῦ κυ-

(1) Προκατελιημμένος ὁ κ. εἰσηγητὴς καὶ πάσας τὰς πράξεις τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν καταδικάζων, λησμονεῖ ὅτι ἡ μετὰ τὸν πόλεμον ἱστορία τῆς Γαλλίας ἔδειξε τὸναντίον ὅτι ὁ στρατάρχης καλῶς ἐσκέπτετο. Ἡ διαφορὰ ὑπῆρξεν ὅτι ἡ θεία πρόνοια ἐξελέξατο ἀντ' αὐτοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ τὸν ὁμοίωθαι μόνου στρατάρχην Μάκ-Μαῶν. Ὁ κ. εἰσηγητὴς λησμονεῖ ὅτι ἅμα τῆς εἰρήνης ὑπογραφείσης ἐξηγέρθη δριμύς καὶ τρομερὸς ἐμφύλιος πόλεμος ἐν αὐταῖς τοῖς Παρίσις, οὗ τινος πολέμου οἱ Γάλλοι ὀφείλουσι, κατὰ μέρος ἀφιέμενοι τὴν ἐν γνώσει παρεξήγησιν, νὰ μὴ ἀποδώσωσι τὴν ὑπὲρ τῆς τάξεως λύσιν ἢ εἰς τὴν καλὴν θέλησιν τῶν Πρώσων, διευκολυνάντων τὸν κ. Θιέρς εἰς τὸ ἐθνικοῦ αὐτοῦ ἔργον διὰ τῆς ταχείας εἰς Γαλλίαν ἀποστολῆς τῶν Γάλλων αἰχμαλώτων. Ὁ κ. εἰσηγητὴς δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι, ἐὰν ὑπεγράφετο ἡ εἰρήνη πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ Μῆτς, οὐδὲν κακὸν ἐπῆρχετο, καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἀπεφεύγετο διὰ μόνης τῆς ἐνόπλου παρουσίας τοῦ στρατοῦ τοῦ Μῆτς.

M.

(2) Ὁ κ. εἰσηγητὴς λησμονεῖ ὅτι ὁ Ρενιέ, ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, ἦν ἐν πολλοῖς μνημονεύει, ἀναφέρει βῆτως ὅτι, πρὶν ἢ ἴδῃ τὸν στρατάρχην Βαζαῖν, ἐξηγῶν ἐνώπιον τοῦ πρίγγιπος Φρεδερίκου Καρόλου αἰνιγματώδεις τι τηλεγράφημα τοῦ κ. Βισμάρκ, ἔμαθεν ἐκεῖ, ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ κ. Γουλιου Φάβρου ἀπέτυχον, συνεπῶς δὲ δὲν ἡδύνατο νὰ συγκαλεσθῇ καὶ συνέλευσις. M.

ρίου Βισμάρκ. Ἐφρόνου λοιπὸν ἐν Μῆτρς ὅτι ἡ συγκάλεισις τῆς συνελύσεως ἐπέκειτο. Ἐὰν ἐν τοιαύτῃ στιγμή, ὅποτε εἶχεν ἀρκούσας τροφάς, ὅπως περιμείνη εἰσέτι ἡμέρας τινὰς ὁ στρατάρχης ἐβιάζετο τόσον νὰ διαπραγματευθῆ, εἶναι προφανές ὅτι δὲν ἐσκεπτετο ἢ νὰ ὑπερητήσῃ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ τύχην.

Δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῆ ὅτι ἠθέλησε νὰ ὑπερητήσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν κυβέρνησιν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς δὲν εἶχεν εἰδήσεις, μῆτε τοῦ κυρίου Βισμάρκ, μῆτε τῆς αὐτοκρατείας, ἦτο ἀπόδειξις ὅτι τὰ διενεργηθέντα σχέδια εἶχον ναυαγήσει. Ποία ἦτο ἡ ιδιότης αὐτοῦ, ὅπως τὰ ἀνανέωσῃ, καὶ ποῖαι ἦσαν αἱ πληρεξουσιότητες αὐτοῦ; Οὐδέποτε παρομοία ἀφροσύνη προηόρευσε εἰς σοβαρωτέρας ἀποφάσεις.

Κεφάλαιον 6'.

Ἀποστολὴ τοῦ στρατηγῶ Βογὲ παρὰ τῶ βασιλεῖ τῆς Πρωσσίας.

Πρώτη ἀκρόασις δοθεῖσα τῶ στρατηγῶ Βογὲ παρὰ τῶ κ. Βισμάρκ. — Ὁ στρατηγὸς Βογὲ ἐπετρέπη, τὴν 12, ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας νὰ μεταβῆ εἰς Βερσαλλίας. Ὁ στρατηγὸς οὗτος ἤρξατο πάραυτα τῆς πορείας αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν ἐπαγρύπνησιν δύο ἀξιωματικῶν τοῦ ἐπιτελείου τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου.

Ἰδοῦ αὐτολεξεῖ πῶς ὁ στρατηγὸς Βογὲ διηγήθη τὰ ἐπεισόδια τῆς μετὰ τοῦ κ. Βισμάρκ συνομιλίας αὐτοῦ.

«Ὁ κ. Βισμάρκ εἰσῆλθε κατὰ πρῶτον εἰς σκέψεις πολιτικὰς ἐπὶ τῆς καταστάσεως, ἧτις τῶ ἐγεννήθη ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς 4ης Σεπτεμβρίου. Ἐπειτα, λέγων μοι ὅτι ἤθελε νὰ μὲ θέσῃ ἀπολύτως ἐν γνώσει τῶν διατρεχόντων, ὅπως δυνηθῶ νὰ ἐκθέσω ταῦτα πρὸς τοὺς ἀποστειλαντάς με, μοι ἐξέθηκε τὴν ἀποστολὴν ἣν ἐξεπλήρου τότε ὁ κ. Θιέρς ἐν Εὐρώπῃ. Μοι ὠμίλησε περὶ τῆς συνεντεύξεως, ἧτις ἔλαβε χώραν ἐν Φερρέραις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κ. Ἰουλίου Φαύρου, δίδων μοι τὴν ἑαυτοῦ ἐκτίμησιν ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν, ἐπὶ τοῦ ὅπερ διεδραμάτισαν πρόσωπον καὶ ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς παρισιαῆς κυβερνήσεως.

»Μοι ὠμίλησε περὶ τῶν ἀνταγωνιζομένων, οἵτινες, ἐκτὸς τῆς αὐτοκρατορίας, διεφιλονείκουν τὴν ἐξουσίαν, καὶ προσέθηκεν ὅτι, ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις δὲν ἤθελεν ὑποπέσει εἰς τὸ σφάλμα τῶν συμμάχων τοῦ 1815, οἵτινες ἐπέβαλον τῇ Γαλλίᾳ κυβέρνησιν. Μεταβαίνων εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Γαλλίας κατάστασιν ὑπὸ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἔποψιν, ὁ κ. Βισμάρκ μοι ἐξέθηκεν, ὅτι, κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς συνέλεγε καὶ τὰ διδόμενα ἅπαντα τῶ παρήγαγον οἱ αἰχμαλῶτοι, πόλεις τινὲς τοῦ Βορρᾶ δὲν ἔμελλον νὰ ἀντιστῶσι ποσῶς εἰς τὰ γερμανικὰ στρατεύματα· ὅτι εἰς τινὰς ἐμπορικὰς πόλεις, ἔνθα ὁ ἐγωῖσμός ἦτο τὸ προἄρχον αἴσθημα, δὲν ἀπέχον πολὺ ἴσως τῆς ιδέας νὰ δεχθῶσι τὰ γερμανικὰ στρατεύματα· ὅτι τέλος, εἰσῆλθεν ἄνευ βολῆς εἰς Ῥουὲν (Rouen)* ὅτι πρὸς στιγμὴν ἔσχε τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὸ αὐτὸ ἔμελλε νὰ συμβῆ καὶ εἰς τὴν Ἄβρην (Havre), ἀλλ' ὅτι αὐτόθι ἠπατήθη· ὅτι οἱ ἄνδρες, οἵτινες, ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐλευθεροσκοπευταί, ἔβλαπτον ἐπίσης τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν, ὅσον καὶ τοὺς Γερμανοὺς, ἀπεδιώκοντο ἐπὶ τινὰ σημεῖα τῆς χώρας ὑπὸ τὴν Γάλλων κατοίκων ὡς καὶ ὑπὸ τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων.

»Ὀμιλῶν μοι περὶ τῶν νομῶν πῶνδυτικῶν, μοι τοὺς ἐξωγράφην ὡς ἐτοιμοὺς νὰ διασχισθῶσιν ὑπὸ τὴν ἐπίβριον τῶν θρησκευτικῶν ιδεῶν. Οἱ νότιοι νομοὶ ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀναρχίαν· τέλος ὁ στρατὸς τοῦ Λείγερς (la Loire) εἶχεν ἠττηθῆ εἰς Ἀορλιάν (Orléans), τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἐβάδιζον κατὰ τῶν Βούργων (Bourges).

»Ἡ τελευταία αὕτη εἰδήσις ἔτυχε πιθανότητός τινος ἐν τῶ πνευματίμου, ἐν τῇ συναντήσῃ, ἣν ἐποιησάμην, εἰς Σιατώ-Θιερρῦ (Chaâteau-Thierry), τὴν 16ην Ὀκτωβρίου, ἐπιστρέφων εἰς Μῆτρς, μακρᾶς συνοδίας αἰχμαλῶτων καὶ πυροβόλων γαλλικῶν, προερχομένων ἀπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λείγερς.

»Μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἔκθεσιν ὁ κ. Βισμάρκ μοι ἐζήτησε νὰ τῶ ὀρίσω τὰς ἐπιθυμίας τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς μου. Τῶ ἐξέθηκα ὅτι μετὰ τὰ συμβάντα τοῦ πολέμου, εἰς ἃ ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου ἔλαβε μέρος, ἠδύνατο νὰ θεωρῆ ἑαυτὸν ὡς εὐγενῶς ἀγωνισθέντα τὴν τιμὴν τῆς σημαίας καὶ ὡς ἔχοντα τὸ δικαίωμα, ἐν τῶ ἄκρῳ ἔνθα εὐρίσκετο, νὰ ζητήσῃ οὐχὶ παράδοσιν (δὲν

ἦτο εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο), ἀλλὰ σύμβασιν στρατιωτικὴν, ἣτις ἐμελλε νὰ τῷ παραχωρήσῃ τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου, τουτέστι τὴν εὐχολίαν νὰ ἀποσυρθῇ συμπαράφρων τὰ ὄπλα, τὸ ὑλικὸν καὶ τοὺς ἀετοὺς αὐτοῦ.

«Ὁ κ. Βισμάρκ μοι εἶπεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἀπέβλεπεν αὐτόν· ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη, καθαρῶς στρατιωτικὴ, ἦτο τῆς κυριότητος τοῦ βασιλέως, τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ κ. Μόλτχε· προσέθηκε δὲ αὐτῆς ἀποστολῆς ὑμῶν οὕσης τὸ νὰ ζητήσῃτε σύμβασιν στρατιωτικὴν ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων, ὁφείλω νὰ εἶπω ὑμῖν ἐκ προσημιῶν ὅτι τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως δὲν θέλει παραχωρήσει ὑμῖν ἄλλους ὅρους ἢ τοὺς εἰς Σεδάν συμπεφωνημένους.»

«Ὁροι τεθέντες ὑπὸ τοῦ κ. Βισμάρκ.— Ἐπὶ τῇ παρατηρήσει μου ὅτι αἱ βάσεις αὗται δὲν ἠδύνατο νὰ γίνωσιν ἀποδέκται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Φρήνου, ὁ κ. Βισμάρκ ἐπανέλαθεν· κ' Ἀλλὰ δύναμαι ἐγὼ νὰ ἐπιδείξω παρατηρήσεις πολιτικὰς τῷ βασιλεὶ καὶ τῷ συμβουλίῳ αὐτοῦ, καὶ φρονῶ ὅτι θέλω ἐπιτύχει διὰ τὸν γαλλικὸν στρατὸν ὅρους, οὓς θέλω γνωστοποιήσῃ ὑμῖν αὐριον, διότι θέλω νῆδει τὸν βασιλέα τὸ ἑσπέρας τοῦτο, καὶ θέλω ἐπιτύχει ἴσιν τινὰ ὑπὸ τῆς Α. Μεγαλειότητος.» Ἐπέμεινα πὰρὰ τῷ κ. Βισμάρκ, ὅπως γνωρίσω τοὺς πολιτικοὺς τούτους λόγους.

«Μοι διεκήρυξεν ὅτι δὲν ἤθελε νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ἣν δὲν ἀνεγνώριζεν· ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἦτο αἰχμαλώτος τοῦ πολέμου, καὶ ὅστις ἤδη ἠρνήθη νὰ διαπραγματευθῇ εἰς Σεδάν· ἀλλ' ὅτι ἠδύνατο νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀντιβασιλείας· ὅτι, ὅπως διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς αὐτοκρατείας, ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις ἐνοεῖ νὰ ἐπιφυλαχθῇ ὠφελήματα ὑπὲρ αὐτῆς ἰσοβαρῆ πρὸς ἐκεῖνα, ἃ τῇ ἔδιδεν ἡ παρούσα στρατιωτικὴ αὐτῆς θέσις ἀπέναντι τοῦ στρατοῦ τοῦ Μέτς. — Ἀνεγνώρισατε, προσέθηκέ, τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης; — Ὁχι, τῷ ἀπεκρίθη, δὲν ἐλάβομεν οὐδεμίαν εἶδησιν τῆς κυβερνήσεως τῆς 4ης Σεπτεμβρίου.

»Περὶ τὴν 14ην τοῦ Σεπτεμβρίου, διὰ τῆς εἰς τὸ στρατόπεδον ἀφίξεως ἀνταλλαγέντων τινῶν αἰχμαλώτων τοῦ πολέμου, ἐμάθομεν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν ἐν Σεδάν καταστροφὴν, τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς κυβερνήσεως τῆς

ἐθνικῆς ἀμύνης. Ἐσχομεν εἰς χεῖρας ἐφημερίδας τινὰς γερμανικὰς, δι' ὧν ἐλάβομεν γινῶσιν ἀριθμοῦ τινος διαταγμάτων, ἀλλ' οὐδεμίαν γνωστοποίησις ἐπίσημος ἀφίκετο μέχρις ἡμῶν, οὐδεὶς ὑπάλληλος ἦλθε πρὸς ἡμᾶς. Ἡ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης δὲν ὑπάρχει δι' ἡμᾶς ὠρίθημεν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα· θέλομεν μείνει πιστοὶ εἰς τὸν ἕκρον ἡμῶν, ἄχρις οὗ ἡ χώρα ἀσφασίῃ ἄλλως πως.

» Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, μοι εἶπεν ὁ κ. Βισμάρκ, δυνάμεθα νὰ συνεννοηθῶμεν· δὲν προτείνω ὑμῖν νὰ διαπραγματευθῶ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος· εἶναι αἰχμαλώτος ἐν Πρωσσίᾳ, καὶ ἠδύνατό τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι πιέζεται παρ' ἡμῶν εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ. Δὲν ἔχει ὅμως οὕτω, προκειμένου περὶ τῆς αὐτοκρατείας· αὕτη εὑρίσκεται ἐπὶ ἐδάφους οὐδετέρου καὶ ἐκτὸς πάσης πίεσεως ἀπ' εὐθείας ὑφ' ἡμῶν γιγνομένης. — Παρατήρησα τῷ κυρίῳ Βισμάρκ, ὅτι οὐδεμίαν εἶχον ιδιότητα ὅπως ἀσχοληθῶ ἐπὶ διαπραγματεύσεως τοῦ εἴδους τούτου, ἀλλ' ὅτι τὸν παρεκάλουν νὰ μοι ἐκτυλίξῃ τὸ σύστημά του, ὅπως δυνθῶ νὰ μεταβιβάσω τὰς βάσεις του εἰς Μέτς. Τὸ σύστημά του συνέκειτο ἐκ τῶν ἐξῆς· πρῶτον μὲν νὰ βεβαιωθῇ ἡ πίστις τοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀντιβασιλείας δι' ἐπιδείξεώς τινος, μαρτυρούσης ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος ν' ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτοκρατείαν· δευτέρον δὲ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ στρατὸς ἀπὸ τῆς αὐτοκρατείας τὴν ὑπογραφὴν τῶν προκαταρκτικῶν τῆς εἰρήνης ὄρων.

» Παρατήρησα τῷ κ. Βισμάρκ, ὅτι τοιαύτη ἐπίδειξις ἦτο ἕξω τῶν στρατιωτικῶν ἡμῶν συνηθειῶν· ὅτι τοῦτο παρωμοίαζεν εἰς εἶδος τι pronunciamiento. Ἐφ' ᾧ ὁ καγγελάριος προσέθηκεν, ὅτι ἡ ἐπίδειξις αὕτη τοῦ στρατοῦ ἦτο ἀναπόφευκτος, ὅπως δώσῃ αὐτοῖς τοῖς Γερμανοῖς εἶδος τι ασφαλείας, καὶ διότι ἡ αὐτοκράτειρα δὲν ἤθελεν εἰσελθεῖ εἰς διαπραγματεύσεις, εἰ μὴ ἐγνώριζεν ἑαυτὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Τῶν προκαταρκτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης ὑπογραφέντων ἅπας ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας, ὁ στρατὸς τοῦ Μέτς θέλει ἀποσυρθῇ, συμπαράφρων τὰ ὄπλα, τὰ πυροβόλα καὶ τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ. Ἡ πόλις τοῦ Μέτς θέλει μείνει ἐλευθέρη καὶ κυρία αὐτῆς (1).

(1) Τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Βισμάρκ τῷ στρατηγῷ Βογὲ λεγόμενα εἶναι αὐτὰ ταῦτα, ἅπαντα παρεδέχτο ὁ κ. Βισμάρκ ἐν τῇ μετὰ τοῦ Ρενεῖ συνεντεύξει αὐτοῦ καὶ τὸν ἐπεφόριζε νὰ μεταβῇ παρὰ τῇ αὐτοκρατείᾳ καὶ λάβῃ παρ' αὐτῆς πλη-

Ἀναλαμβάνων τότε τὴν σημείωσιν, ἣν ὁ στρατάρχης μοι παρέδωκε κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἐξέθηκα τῷ κ. Βισμάρκ τὸ πρόσωπον, ὅπως ὁ στρατὸς ὤφειλε νὰ διαδραματίσῃ, ἀφοῦ ἀφήσῃ τὸ Μέντς.

»Ὁ στρατὸς ἤθελε μεταδῆ, τῇ συγκαταθέσει τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου, ἐπὶ χώρου ἐξουδετερουμένου, ἔνθα αἱ δημόσιαι ἐξουσίαι, ὡς ἦσαν συντεταγμέναι πρὸ τῆς 4ης Σεπτεμβρίου, ἤθελον προσκληθῆ νὰ προτείνωσιν ἢ ν' ἀποφασίσωσι τὴν μορφήν τῆς κυβερνήσεως· καὶ οἰαδήποτε ἔμελλε νὰ ᾗ ἡ ληφθησομένη ἀπόφασις, ἔμελλε νὰ γενῆ ἀποδεκτή, δηλαδὴ, ὄντες στρατιῶται τῆς χώρας, ἔμελλον νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν θέλησιν τῆς χώρας. Ἄν αἱ ἐξουσίαι ἤθελον διακηρύξει ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ γενῆ ἐπίκλησις πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ στρατὸς ἤθελε βοηθήσει ὅπως γενῆ ἡ ἐπίκλησις αὕτη.

»Τοιαύτη, ὡς εἶπεν, εἶναι ἡ ἔννοια τῆς συνομιλίας, ἣν ἔσχον μετὰ τοῦ κ. Βισμάρκ. Ἔμενε νὰ μάθω, ἂν οἱ ὄροι οὗτοι ἔμελλον νὰ γενῶσι δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ συμβουλίου αὐτοῦ ἐν Βερσαλλίαις καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Μέντς πολεμικοῦ συμβουλίου.»

Δευτέρα ἀκρόασις, δοθεῖσα τῷ στρατηγῷ Βογέ ὑπὸ τοῦ κ. Βισμάρκ. — «Τὴν ἐπαύριον περὶ τὴν μεσημβρίαν, ὁ κ. Βισμάρκ ἦλθε νὰ μ' εὔρη, καὶ μοι εἶπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς συνεχάλεσε τὸ συμβούλιον αὐτοῦ ὅτι εὐθὺς ἀπέριψε πᾶν εἶδος συμβάσεως διαφόρου ἐκείνης, ἣτις διευτυπώθη εἰς Σεδάν ὅτι τότε αὐτὸς ὁ κ. Βισμάρκ ἐπρότεινε νὰ θεώσιν ἐπὶ ἐτέρου πεδίου, προήγαγε τὴν σπουδαιότητα τῶν πολιτικῶν λόγων οὓς μ' εἶχεν ἐκθέσει τὴν προτεραίαν, καὶ ὅτι τὸ συμβούλιον ἐτάχθη πρὸς τὴν γνώμην αὐτοῦ. Μοι ἐπανέλαθεν ὅτι μ' εἶχεν εἶπει τὴν προτεραίαν, ὅτι δηλ. ἡ ἀντιβασιλεία ἦτο ἡ μόνη ἐξουσία μεθ' ἧς ἠδύνατο νὰ συνθηκολογήσῃ, καὶ ὅτι δὲν ἤθελε νὰ πράξῃ τοῦτο μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῶν Παρισίων, πολὺ δ' ὀλιγώτερον μετ' ἐκείνης τῆς Τούρ (Tours).

»Οὐδὲν ἕτερον εἶχον ἐφεξῆς νὰ πράξω ἐν Βερσαλλίαις· παρεκάλεσα τὸν κ. Βισμάρκ νὰ διατάξῃ ὅπως μ' ὀδηγήσωσιν ὅσον τάχιον εἰς Μέντς.

ἐξουσιότητα πρὸς διαπραγματεύειν· διὸ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον ὁ Ρενιέ διενήργει ἂν ἐν Ἀγγλίᾳ ὅπως πείσῃ τιν αὐτοκράτειραν περὶ τῶν αὐτῶν. Ἐπομένως δὲν ἔπαιεν ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἀναμένων λύσιν τινὰ ἢ τετεύων εἰς λύσιν τινὰ.

Ἀνεχώρησα τὴν 15ην, ὥραν 9. μ. καὶ ἀφίχθη ἐν Μέντς τὴν 17ην, περὶ τὴν 2αν ὥραν μ. μ.

»Διερχόμενος ἀπὸ Βάρ-λὲ-Δύκ (Bar-le-Duc) ἠδυνήθην, ἐπὶ τῆς αἰμασιᾶς τοῦ σταθμοῦ, ν' ἀνταλλάξω ταχέως ὀλίγας λέξεις μετὰ τοῦ δημάρχου τῆς πόλεως, ὅστις, προειδοποιηθεὶς περὶ τῆς διαβάσεώς μου, εὔρεσε τρόπον νὰ εὐρεθῆ ἐκεῖ. Μοι εἶπεν ὅτι ὁ κ. Κερατρὺ εἶχε πέσει τὴν προτεραίαν δι' ἀεροδρόμονος εἰς τὰ πέριξ καὶ ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ, ἐγὼ δὲ τῷ ὠλισθήσα λέξεις τινὰς ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Μέντς ἔσπευτο τροσῶν.»

Ἐρωτηθεὶς ἂν, ἐκτὸς τῆς συναντήσεως ἣν ἔσχον εἰς Βάρ-λὲ-Δύκ, ἠδυνήθη νὰ κοινωνήσῃ μετ' ἄλλου τινὸς Γάλλου εἰς Βερσαλλίας ἢ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἂν ἠδυνήθη τις νὰ τῷ διαβιβάσῃ ἐπιστολάς, ἐφημερίδας, ὁ στρατηγὸς Βογέ ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ κοινωνήσῃ μετ' οὐδενός, ὅτι δὲν ἔλαθεν οὐδεμίαν ἐπιστολήν, οὐδεμίαν εἴδησιν προερχομένην ὑπὸ Γάλλου, ἀλλ' ὅτι ὁ κ. Βισμάρκ, εἰς τὰς τελευταίας συνεντεύξεις, τῆς 15ης, τῷ παρέδωκεν ἐξ ἡ ὀκτὼ ἀριθμοῦς τοῦ γαλλικοῦ Μηνύτορος καὶ τοῦ Φίγαρο.

Ὁ στρατηγὸς προσέθηκεν, ὅτι δὲν ἐνθυμεῖται τὸ περιεχόμενον τῶν ἐφημερίδων τούτων, ὅτι τὰς παρέδωκε τῷ στρατάρχῃ κατὰ τὴν παρ' αὐτῷ ἀφίξίν του· ἐνθυμεῖται μόνον ὅτι ἀναφέρετο ἐν αὐταῖς ἡ ἀναβολὴ τῶν ἐκλογῶν καὶ ἡ ἐκ Παρισίων ἀναχώρησις τοῦ κυρίου Γαμβέττα (Gambetta), ὅπως ἐμποδίσῃ νὰ λάβωσιν αὐταὶ χώραν.

Ἐν συνόψει, κατὰ τὸν στρατηγὸν Βογέ, οἱ ὄροι οἱ ἐπιβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ κ. Βισμάρκ ἦσαν οἱ ἐξῆς·

1ον Βεβαίωσις τῆς εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀντιβασιλείας πίστεως τοῦ στρατοῦ.

2ον Πρόκλησις τοῦ στρατοῦ εἰς ἐπίδειξιν, μαρτυροῦσαν ὅτι οὗτος ἦτο ἀποφασισμένος νὰ παρακολουθήσῃ τὴν αὐτοκράτειραν.

3ον Τὸ πείσαι τὴν αὐτοκράτειραν νὰ ὑπογράψῃ τοὺς προκαταρκτικοὺς τῆς εἰρήνης ὅρους.

Κεφάλαιον γ'.

Ἐπάνοδος τοῦ στρατηγοῦ Βογέ καὶ συνδιάσκεψις τῆς 18ης Ὀκτωβρίου.

Συνεδριάσις τῆς 9ης Ὀκτωβρίου.

Ἐπάνοδος τοῦ στρατηγοῦ Βογέ. — Συνάντησις αἰ-

τοῦ μετὰ τοῦ κ. Βομπάρδου (Bompard) ἐν Βὰρ-λὲ-Δύκ. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ στρατηγῶ Βογὲ ὁ στρατάρχης συνήθροισε, κατὰ τὴν 12ην 86ρίου, τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων, τοὺς ἀρχηγούς τῶν εἰδικῶν ὄπλων καὶ τὸν στρατηγὸν Σαγγαρνιέ (Changarnier). Μέτρα σχετικὰ τῆς συγχωνεύσεως τῶν πόρων τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ ἀπεφασίσθησαν ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ· ὁ στρατάρχης ἔδωκεν ὡσαύτως παραγγελίας τινὰς ὡς πρὸς τὸν τύπον.

Ἐν τῷ δικαιολογητικῷ αὐτοῦ ὑπομνήματι ὁ στρατάρχης ἐκτίθει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς τοῦ ὑπασιπτοῦ αὐτοῦ ὡδὲ πως·

«Ὁ στρατηγὸς Βογὲ ἀφίκετο εἰς Μῆτς τὴν 17ην πάντοτε συνοδούμενος ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀξιωματικῶν, καὶ νέα συνέντευξις ἔλαβε χώραν τὴν 18ην, καθ' ἣν ἐπεθύμησε νὰ παρευρεθῇ ὁ στρατηγὸς κ. Σαγγαρνιέ, ὅπως ἀκούσῃ τὴν διήγησιν τῆς ἀποστολῆς, ἣν εἶχεν ἐπιφορτισθῇ ὁ στρατηγὸς Βογὲ. Ἀνέφερε τοὺς ὄρους, οἵτινες ἀπρητήθησαν ὅπως ὁ στρατὸς ὁ ὑπὸ τὸ Μῆτς δυνηθῇ νὰ ἐξέλθῃ μεθ' ὀπλων καὶ ὀλυκοῦ. Οἱ ὄροι οὗτοι ὑπέταττον, εἰς ληπτέας πολιτικὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὡφελείας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ παραχωρηθῶσι τῷ στρατῷ τοῦ Ῥήνου.

»... Ὁ κ. Βισμάρκ ἀπήτει, ὡς σημεῖον ἀναχωρήσεως τῶν μελλουσῶν ν' ἀρξῶνται διαπραγματεύσεων, δύο ὄρους ἐγγυήσεως προϋργεστέρους·

»1ον Διακήρυξιν τοῦ στρατοῦ ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατείας·

»2ον Τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως Μῆτς.»

Κατὰ τὸν στρατηγὸν Βογὲ δὲν ὑπῆρξε λόγος ἐπὶ τοῦ δευτέρου τούτου ὄρου μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βισμάρκ.

Εἰν' ἐν τούτοις ἀπαράδεκτον τὸ ὅτι ὁ στρατάρχης ὑπέπεσεν εἰς ἀπάτην περὶ ζητήματος τοιαύτης σοβαρότητος.

Ἐἶδομεν, τὴν 26 αὐγούστου καὶ τὴν 10ην ὀκτωβρίου, τὸν στρατάρχην κρύπτοντα ἐν μέρει τὴν ἀλήθειαν εἰς τοὺς συμβούλους αὐτοῦ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἐν ἣ στιγμῇ πρόκειται νὰ λάβῃ τὴν γνώμην αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ γεγονός ἐπαναλαμβάνεται ἔτι ἀπαξ, τὴν 18ην ὀκτωβρίου.

Ὁ στρατηγὸς Βογὲ μέλλει νὰ παρουσιάσῃ πρὸς τὸ συμβούλιον εἰκόνα ἀνακριθῆ τῆς Γαλλίας· δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη τῷ ἐχαράχθη ὑπὸ τοῦ κ. Βισμάρκ, ἀφοῦ οὗτος παρέδωκε τῷ στρατηγῷ ἐφημερίδας, αἵτινες, ὡς μέλλομεν ἰδεῖν ἀργότερα, ἦσαν ἀντιφατικαὶ πρὸς τὰ εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων δηλωθέντα.

Ἐν τῇ καταθείσει αὐτοῦ ὁ στρατηγὸς Βογὲ κατέθεσεν, ὅτι δὲν ἐκινώθηκε κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰμὴ μετὰ τοῦ δημάρχου τοῦ Βὰρ-λὲ-Δύκ, σήμερον μέλους τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ὅστις τῷ ἐγνωστοποίησε τὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἀφίξιν τοῦ κ. Κερατρῦ, ἀναχωρήσαντος ἀπὸ Παρισίων δι' ἀεροζόμονος.

Ἡ κατῳχία τοῦ κ. Βομπάρδου ρίπτει φῶς ὅλως ἰδιαίτερον ἐπὶ τῆς ὁμολογίας τοῦ στρατηγῶ.

«Τὴν 13ην ὀκτωβρίου, ὅτε εἶδον ἀφικουμένην τὴν ἀτμοπομπὴν ὑπὸ μῆς μόνης ἀμάξης συγκειμένην, ἀφ' ἣς κατέβησαν εἰς στρατηγὸς Γάλλος καὶ δύο ἀξιωματικοὶ Γερμανοὶ, διευθύνθη πρὸς τὸν στρατηγὸν, ὅπως τῷ προσφέρω τὰς ὑπηρεσίας μου καὶ τῷ ζητήσω εἰδήσεις περὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν φίλων μου, οἵτινες ἦσαν ἐν Μῆτς, καὶ πρὸ πάντων περὶ τῶν ἐν Μῆτς συμβαινόντων· ἐπαγρυπνούμενος ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν, δὲν ἐπέτυχον ἢ ταύτην τὴν φράσιν μεταβαίνω εἰς τὸ στραταρχεῖον ἀπέκλιμα.»

»Ἐδῶκα εἰς τὸν σταθμὸν διαταγὴν νὰ μὲ εἰδοποιήσωσι περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ στρατηγῶ, ἐλπίζων ὅτι ἠδυνάμην νὰ τύχω πληροφοριῶν ἀκριβῶν καὶ ἐνδιαφεροῦσων πράγματι ἦλθον καὶ μὲ εἰδοποίησαν περὶ τῆς ἐπανόδου αὐτοῦ. Ὅτε ἀφίχθη, τὸν εὔρον ὀμιλοῦντα μετὰ τοῦ κ. Χουζελότου (Hugelot), δικαστοῦ ἐν Βὰρ-λὲ-Δύκ. Ἦτο Μαν ἐπιφυλακτικὸς· δὲν ἠρώτησε τὸν κ. Χουζελότον περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου. . . Εἰς τὴν ἀφίξιν μου ἐν τῷ σιδηροδρόμῳ ὁ κ. Χουζελότος εἶχε κατέλθει τῆς ἀμάξης, ἐγὼ δὲ εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν ἄνευ δυσκολίας· ὁ στρατηγὸς Βογὲ μοι εἶπεν ὅτι τὸ Μῆτς ἠθέλει ἀναγκασθῆ νὰ παραδοθῇ κατὰ τὴν 22αν· ὅτι ἦτο ἀδύνατον ν' ἀντίξῃ, διότι ὁ στρατὸς εἶχε φάγει τοὺς ἔκπους τοῦ πυροβολικοῦ· ὅτι ἔπρεπε νὰ κλεισθῇ ἡ ἐρήνη ἀντὶ πάσης θυσίας· ὅτι ἤρρετο ἀπὸ τοῦ στραταρχεῖου, ὅπως τύχῃ ὄρων ἠπιωτέρων ἐκείνων, ὡς τοὺς εἶχον προσφέρει, ἀλλ' ὅτι ἀπέτυχεν εἰς τὴν ἐντολήν αὐτοῦ· ὅτι ἡ ἀντίστασις ἔκτοτε ἦτο ἀδύνατος· ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Δελήηρος δὲν ὑφίστατο ἤδη· ὅτι ἡ ἀναρχία ἐβασίλευεν ἐφ' ὅλην τὴν Γαλλίαν· ὅτι αἱ πόλεις τῆς Νορμανδίας ἠτοῦντο φρουρὰς γερμανικὰς. Ἐνθυμοῦμαι Μαν καλῶς, ὅτι ὁ στρατηγὸς δὲν μὲ ἠρώτησε περὶ τοῦ ὅτι ἠδυνάμην νὰ γνωρίζω περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὅτι εἶναι βέβαιοι, εἶναι ὅτι αἱ πληροφορίες ἅς ἠδυνάμην νὰ τῷ δώσω, δὲν ἦσαν τῆς αὐτῆς φύσεως μετὰ τὴν εἰκόνα, ἣν μοι ἐπαρουσίασε. Τότε δὲν ἐσκεπτόμην

ἢ περὶ ἀντιστάσεως· ἐπιστεύομεν εἰσέτι τὴν ἀνάγκην τῆς πάλης καὶ τὸ δυνατὸν τῆς νίκης» (1).

Ὁ στρατηγὸς Βογέ εἶχεν, ὡς βλέπει τις, τὴν καλὴν τύχην νὰ διαφύγῃ στιγμὴν τινα τὴν ἀδάκνοπον ἐπαγρύπνησιν, ἧς ἦτο τὸ ἀντικείμενον, καὶ νὰ συνομιλήσῃ μετὰ δύο Γάλλων, ὄντων εἰς θέσιν νὰ τὸν πληροφορήσῃσι περὶ τῆς καταστάσεως τῆς χώρας, ἀλλ' οὐδεμίαν τοῖς προτείνει ἐρώτησιν, καὶ διαδίδει ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὰς εἰδήσεις, ἅς ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ στρατηγὸς Βογέ ἐδήλωσε τῷ κ. Βομπάρδω, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ εἰς Βερσαλλίας ταξειδίου αὐτοῦ ἦτο νὰ αἰτήσῃ ὄρουσ ἡπιωτέρους τῶν προσφερθέντων. Ἡ ἀνάκρισις θέλει ἐπανέλθει ἐπὶ τῆς περιστάσεως ταύτης. Βεβαιοῦται αὕτη, ἐκ τῆς καταθέσεως τοῦ στρατηγοῦ Βογέ, ὅτι ὁ κ. Βισμάρκ τῷ ἔδωκεν ἐφημερίδας τινὰς, ἅς παρέδωκε τῷ στρατάρχει. Αὗται περιεῖχον πληροφορίας πολυτίμους περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας. Τὸ καθήκον τοῦ στρατάρχου ἦτο νὰ γνωστοποιήσῃ ταῦτάς τας πρὸς τὸ συμβούλιον ὡς καὶ τὴν συνάντησιν ἐν Βάρ-λὲ-Δύκ. Διὰ τὴν αἰτιολογίαν, εἰ μὴ εἶχεν ἀποφασίσει νὰ παραμερίσῃ πᾶν μέσον ἐξελέγξῃσι τῶν ζοφερῶν πληροφοριῶν, ἅς μετέφερον ὁ στρατηγός; Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ στρατάρχου δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἢ διὰ τοῦ ὅτι αἱ εἰδήσεις, ἅς περιεῖχον αἱ ἐφημερίδες, δὲν συμφώνουν μὲ τὰ λόγια τοῦ στρατηγοῦ Βογέ. Πράγματι, ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ ἐν τῇ καταθέσει αὐτοῦ εἶπε τὰ ἑξῆς ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο· «ἐπιμείνεις παρὰ τῷ στρατάρχει ἰδιαιτέρως εἰς τὸ ὅτι ὑπῆρχε παράδοξον πῶς ὁ στρατηγὸς Βογέ δὲν ἔφερον οὐδεμίαν εἰδησιν οὐδὲ κάμμιαν ἐφημερίδα γαλλικὴν, ὁ στρατάρχης μοὶ ἔπεμψε τοὺς δύο ἀριθμοὺς τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς 4ης καὶ 6ης ὁκτωβρίου. Τὰ περιεχόμενα νέα συμφώνουν τὸσον ὀλίγον πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βογέ φερθέντα, ὥστε ὁ στρατάρχης, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἤθελε νὰ τὰς δώσῃ εἰς τὴν δημοσιότητα, ἀπέσυρε τὴν διαταγὴν ταύτην» (2). Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἔλαβε χώραν

(1) Περιέργον πῶς ἡ εἰσήγησις δὲν ἠρώτησε τὸν κ. Βομπάρδον, διὰ τὴν ἀκούσιν τὸν στρατηγὸν τὸσον κακῶς περιγράφοντα τὰ τῆς Γαλλίας, δὲν τὸν ἐφώτισεν αὐτὸς αὐτὸς περὶ τῆς ἀληθοῦς τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἀλλὰ παραπνεύεται κατὰ τὴν ἀνάκρισιν αὐτοῦ ὅτι, ἐάν ὁ στρατηγὸς τὸν ἠρώτα, ἤθελε τὸν φωτίσει!!

(2) Ἄρα ὁ στρατάρχης δὲν εἶχεν ἀναγνώσει τὰς ἐφημερίδας, ὅτε τὰς ἀπέ-

τὴν 19ην ὁκτωβρίου. Τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην τὸ συμβούλιον εἶχε λάβει τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ, καὶ ὁ στρατηγὸς Βογέ διετέλει ὁδεύων εἰς τὸ Λονδίνον.

Ὁ στρατηγὸς Βογέ παρουσιάζει πρὸς τὸ συμβούλιον τὴν κατάστασιν τῆς Γαλλίας ὑπὸ θλιβερωτέρων ἄποψιν ἐκείνης, ἣν παρουσιάζει ἡ κατάθεσις αὐτοῦ.

Τὰ ἱστορικὰ διαφόρων σωματίων (1) δεικνύουσι μέχρι ποίου σημείου ἐξωγκώθησαν αἱ θλιβεραὶ εἰδήσεις, ἅς ἐλέγχοτο ὅτι μετεκρίμην ὁ στρατηγὸς Βογέ. Διηγοῦνται ὅτι ἠγγέλλετο τότε, ὅτι ἡ Νάντη καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις εἶχον, ὡς ἡ Ρουὲν καὶ ἡ Αὔρη, ζητήσῃσι φρουράς γερμανικάς· ὅτι τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, ἐν πληρεί διαφωνία ὄντα, διεχωρίσθησαν καὶ ἀπεσύρθησαν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια· ὅτι ἡ Ἰταλία διεξέδιδε τὴν Νίκαιαν, τὴν Σαουαδίαν καὶ τὴν Κορσικὴν· ὅτι τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἔμελλον νὰ διεγείρωσι τὴν Βανδέαν καὶ τὴν Βρετανίαν.

Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερῆ συζήτησιν ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀκριβείας τῶν εἰδήσεων, ἅς ἔδιδεν ὁ στρατηγὸς Βογέ, περιοριζόμεθα νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι ἡ γερμανικὴ ἐπιδρομὴ πολὺ ἀπέειχε τῆς ἐπὶ τῆς Γαλλίας ἐκτάσεως, ἣν τῇ ἐχορήγη ὁ στρατηγός. Ἀπὸ τῆς 4ης 7θρίου μόνον τρία φρούρια, ἡ Λαὸν (Laon), ἡ Τοῦλ (Toul) καὶ τὸ Στρασβούργον, εἶχον πῆσαι· αἱ ἐμπροσθοφυλακαὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ δὲν εἶχον εἰσέτι εἰσδύσει ἐν Νορμανδίᾳ· συμπλοκαὶ ἀπλατὴ ἐλάμβανον ἡμερησίως χώραν ἐν τῷ Βεξίνῳ (Vexin). Ἡ Ρουὲν, ἧς ἐγνωτοποισίτο ἡ ἄλωσις, δὲν ἔμελλε νὰ καταληφθῇ ἢ τὴν 5ην δεκεμβρίου μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς Ἐκουὲν (Ecouen), τῆς Ἐτρεπαγνῦ (Ftrepagny) καὶ τῆς Βουχύ (Buhy)· ἡ Αὔρη οὐδέποτε περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ.

Νοτιώτερον ἡ Σιατωδὺν (Châteaudun) δὲν εἶχεν εἰσέτι λαμπρυνθῆ διὰ τῆς ἐνδοξοῦ ἀντιστάσεως αὐτῆς. Οἱ Γερμανοὶ, ἐν τῷ Βορρέζ, δὲν ἀφίκοντο εἰς τὸ Ἅγιον Κουεντίνον (Saint-Quentin) ἢ τὴν 24ην ὁκτωβρίου.

στελεε τῷ στρατηγῷ Κοφφινιέρ. Ἄδικως λοιπὸν τῷ ἐπιβρίπτεται ὑπὸ τῆς εἰσηγήσεως ἡ μομφή, ὅτι δὲν ἐκοινοποίησε πρὸς τὸ συμβούλιον ὅ,τι ἐκ τῶν ἐφημερίδων ἔμαθεν, ὅπως μὴ φωτίσθῃ τοῦτο.

M.

(1) Γνωστὸν ὅτι πᾶν σῶμα ὀφείλει νὰ κρατῇ ἱστοριογραφικὴν περιγραφὴν ὅλων ὅσα διέπραξε τὸ σῶμα ὡς καὶ πᾶν ὅ,τι μετὰ τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ σχετικόν.

π

Ἡ Ἀμιένς δὲν ἔπασεν εἰς χεῖρας αὐτῶν ἢ τὴν 27ην νοεμβρίου. Ἀπανταχοῦ τῆς Γαλλίας ὀργανίζετο ἡ ἀντίστασις. Τὰ δυτικά μέρη, μακρὰν τοῦ νὰ θέλωσι ν' ἀπομονωθῶσιν, ἔπεμπον τοὺς ἐθελοντὰς αὐτῶν εἰς τὰς ἐμπροσθοφυλακὰς ἐπὶ τὸν Δεῖγρη. Οἱ κινητοὶ τῆς Βρετανίας ἐμάχοντο εἰς Παρισίους. Εἰς τὰ βόρεια μέρη, ἄτινα, ἔλεγον, ἀνεζήτουν τὴν εἰρήνην ἀντὶ πάσης θυσίας, ἡ κυβέρνησις ἐμόρφου τὴν στρατιάν, ἥτις μετὰ διαφόρους περιπετείας, ἀντίστη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μέχρι τῆς ἀνακωχῆς. Τέλος οἱ κινητοὶ τῆς Λυὼν καὶ τῆς Τουλούσης ἔφθανον πρὸς ἄμυναν τῆς Βελφόρ (Belfort).

Ἐνεκεν τῆς προφανοῦς ἀντιθέσεως, ἥτις ὑφίσταται μεταξύ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν εἰδήσεων, ἃς ἔφερον ὁ στρατηγὸς Βογέ, δὲν δύναται τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὁ κ. Βισμάρκ τὰς ἔδωκεν ὁ ἴδιος τῷ στρατηγῷ. Ἐκτὸς ὅτι ἡ δεξιότης ἔχει καὶ αὐτὴ τὰ ὄριά της, πῶς ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ κ. Βισμάρκ ἤθελεν ἐκφρασθῆ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ἀφοῦ παρέδιδε τῷ στρατηγῷ ἐφημερίδας γαλλικὰς, αἵτινες πολὺ ἀπέιχον τοῦ συμβιβάζεσθαι μετὰ τῶν εἰδήσεων τούτων; Ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν φέρεται τις εἰς τὸ φρονεῖν, ὅτι τοῦλάχιστον μετεμορφώθησαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ. Τούτου τεθέντος, δύναται τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τοιαύτης διαγωγῆς ἀπέναντι τοῦ συμβουλίου ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ στρατάρχου; (1) Ἡ ἀνάκρισις ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ ταγματάρχης Ἄρνου Ριβιέρ ἦτο ἐπιφορτισμένος νὰ παραδώσῃ ἐπιστολὴν τινα πρὸς τὸν στρατηγὸν Βογέ, ἀφικόμενον εἰς τὰς γραμμὰς (2).

Περιγράφων τὴν κατάστασιν τῆς Γαλλίας ὡς ὀλοσχερῶς ἀπολεσθεῖσαν, παραμερίζων πάντα δυνατόν ἔλεγχον τῶν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βογέ κομισθεῖσων εἰδήσεων, καὶ μὴ δεικνύων ἢ ἐν καὶ μόνον μέσον, ὅπως ἐξέλθωσι τοῦ ἀδιεξόδου ἐν ᾧ εὐρίσκειται ὁ στρατὸς, ὁ στρατάρχης ἐμελλε νὰ ὠθήσῃ τοὺς τοποτηρητὰς αὐτοῦ πρὸς τὴν μόνον ταύτην λύσιν.

Ἐνώπιον τοιαύτης καταστάσεως δὲν δύναται τις ν' ἀποδώσῃ ἢ εἰς

(1) Συμπέρασμα λίαν βεβιασμένον.

M.

(2) Τίνος ἦτο ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ τί περιεῖχεν; Ἀναγκάζεται τις νὰ πιστεύσῃ ἔντεχνον τὴν ἀποστέλλουσαν τῆς εἰσηγήσεως ἐπὶ πόσον σπουδαίου ἀντικειμένου.

M.

αὐτὸν καὶ μόνον τὴν εὐθύνην τῶν ἀποφάσεων, αἵτινες ἐλήφθησαν τὴν 18ην Ὀκτωβρίου, καὶ τοι δεισχυρίζομένου αὐτοῦ, ἐν τῷ δικαιολογητικῷ αὐτοῦ ὑπομνήματι, ὅτι ἐχρειάσθη ἡ ὑπαρξίς τῆς πλειοψηφίας τοῦ συμβουλίου, ὅπως συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατηγοῦ Βογέ.

Κατὰ τὴν 18ην Ὀκτωβρίου ἀπεφασίσθη ῥητῶς ὅτι, ἐὰν ὁ ἐχθρὸς ἤθελε νὰ ἐπιβάλῃ τῷ στρατῷ ὄρους ἀσυμβιβάστους πρὸς τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος, ἤθελον δοκιμάσει νὰ διανοίξωσι δίοδον μετὰ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας. Ἀπαιτῶν ἐκ προοιμίων πρὸ πάσης διαπραγματεύσεως τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου τοῦ Μέρς, ὁ κ. Βισμάρκ ἔθετε τὸν στρατάρχην ἀπέναντι παραχωρήσεως μὴ συμβιβαζομένης πρὸς τὸ καθήκον καὶ τὴν τιμὴν δὲν ἔμενον ἐφεξῆς λοιπὸν ἢ τὸ μάχεσθαι. Ἄλλ' ἐὰν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ στρατὸς ἦτο λίαν ἐξηθνημένος, ὅπως ἀναλάβῃ πάλιν παρουσιάζουσαν τὴν ἐλαχίστην πιθανότητα ἐπιτυχίας, πῶς νὰ μὴ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τὴν 10ην Ὀκτωβρίου, ὁπότε ἡ πάλῃ αὕτη ἀνεγνωρίσθη δυνατὴ, τοῦ ἀγῶνος τῆς 7ης ἀποδείξαντος τοῦτο, ὁ στρατάρχης ἀφῆκε ν' ἀρχίσωσι διαπραγματεύσεις μὴ ἐπιτυχοῦσαι ἤδη;

Ἐκθεσίς τις ἐπὶ τῆς συνεδριάσεως τῆς 18ης Ὀκτωβρίου συνετάχθη διαταγὴ τοῦ στρατάρχου, ἀλλὰ τὸ ἐπίσημον τοῦτο ἔγγραφον δὲν ἐπεβλήθη εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων, καὶ ἐπομένως δὲν ἔχει οὐδένα χαρακτῆρα ἐπισημότητος.

Καὶ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ γνωστοποιήσωμεν.

Ἐκθεσίς περὶ τῆς συνεντεύξεως τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1870.

«Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου, ὦραν 9ην π. μ.

»Οἱ κ. κ. ὁ στρατάρχης Κανροβέρ, ὁ στρατάρχης Λεδιφ, ὁ στρατηγὸς Λαδμριῶ, ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ, ὁ στρατηγὸς Δευὼ, ὁ στρατηγὸς Κορφινιέρ, ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ, ὁ στρατηγὸς Σαγγαρνιέ, ὁ στρατηγὸς Ζαβρέας, γενικὸς ἐπιτελάρχης, προσεκλήθησαν εἰς τὸ στραταρχεῖον, ὅπως ἀκούσωσι τὴν διήγησιν τῆς ἀποστολῆς, ἣν εἶχεν ἐπιφορτισθῆ παρὰ τῷ ἐν Βερσαλλίαις στραταρχεῖω ὁ κύριος στρατηγὸς Βογέ, πρῶτός μου ὑπασιπστής.

»Ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐξέθηκε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, τὴν περιλήψιν τῶν δύο συνεντεύξεων αὐτοῦ ἐν Βερσαλλίαις μετὰ τοῦ κυρίου Βισμάρκ, καὶ συνεπέρανε γνωστοποιῶν τοὺς ὄρους, οὓς ἤθελε θέσει ἢ

πρωσική κυβέρνησις, ὅπως δώσῃ τῷ ὑπὸ τὸ Μῆτς αὐτοκρατορικῷ στρατῷ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ ἐνέργειαν, ἵνα μεταθῇ ἐπὶ ἐδάφους ὀριζομένου ὑπὸ στρατιωτικῆς συμβάσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ συνέλθωσιν ἐκεῖ οἱ κάτοχοι τῆς δημοσίου ἐξουσίας, ἧτις ὑπάρχει δυνάμει τοῦ συντάγματος τοῦ Μαΐου 1870 καὶ συμβουλευῶσι περὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς ἐντολῆς τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀντιβασιλείας, ἧτις ἐντολὴ τῇ ἐχορηγήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, δυνάμει τοῦ συντάγματος τούτου.

»Οἱ ὄροι οὗτοι εἶναι οἱ ἐξῆς·

»1ον Ὁ ὑπὸ τὸ Μῆτς στρατὸς διακηρύττει ὅτι εἶναι πάντοτε στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας, ἀποφασισμένος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀντιβασιλείας.

»2ον Ἡ διακήρυξις αὕτη τοῦ στρατοῦ θέλει συμπέσει μὲ δι' ἀγγελίαν τῆς Α. Μ. τῆς ἀντιβασιλευούσης αὐτοκρατείας, ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν γαλλικὸν λαόν, καὶ δι' οὗ ἐν ἀνάγκῃ ἤθελε κάμει νέαν ἔκκλησιν πρὸς τὸ ἔθνος, προσκαλοῦσα αὐτὸ νὰ ἐκφρασθῇ ἐπὶ τῆς μορφῆς τῆς κυβερνήσεως, ἣν ὁ λαὸς ἐπιθυμεῖ νὰ παραδεχθῇ.

»3ον Αἱ δύο αὗται διακήρυξεις ὀφείλουσι νὰ συνοδευθῶσι διὰ πράξεως ὑπογεγραμμένης ὑφ' ἑνὸς ἐπιτετραμμένου τῆς ἀντιβασιλείας, καὶ παραδεχομένου τὰς βάσεις συνθήκης, γενησομένης μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων τῶν γερμανικῶν δυνάμεων καὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀντιβασιλείας.

»Ἀρξαμένης τῆς συζήτησεως ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀντικειμένου, τὰ παρόντα μέλη τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου ὁμολογοῦσιν ὅτι παραδέχονται τοῦτο ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι θεωροῦσιν ἑαυτοὺς πάντοτε ὡς δεμένους διὰ τοῦ ὄρκου, ὃν ὤμωσαν τῷ αὐτοκράτορι, ἀλλ' ὅτι ἀμφισβόλλουσιν ἂν τοὺς ἀκολουθεῖ ὁ στρατὸς, ἅπαξ ἐξῆς τῶν τειχῶν τοῦ Μῆτς πάσης χροιάς ἀποδομένης εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, δυναμένης νὰ δώσῃ χώραν εἰς παρεξήγησις ἐνοχλητικὰς, καὶ ἀναγκαιῶς διὰ τοῦτο ἀποκρουστέας.

»Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ζητήματος δὲν ἠγγέρθη συζήτησις, καθόσον ἡ Α. Μ. ἡ αὐτοκράτειρα μόνη τῆς δύναται νὰ κρίνῃ τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὸ κατάλληλον τῆς πράξεως, ἣν αἰτοῦσιν αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις.

»Ὁ τρίτος ὄρος διεγείρει συζήτησιν, ἐξ ἧς προκύπτει παμπληθεῖς ὅτι ὁ στρατάρχης ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου δὲν ἠδύνατο νὰ

δεχθῇ τὴν πληρεξουσιότητα ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας, ὅπως ὑπογράψῃ τὰς βάσεις τῆς μελλούσης συνθήκης ἐν ἧ περιπτώσει ἐμελλε νὰ περιληφθῇ παραχώρησις χώρας. Ἐγένετο μάλιστα δεκτὸν, ὅτι, ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει, ὁ στρατάρχης ἠδύνατο νὰ δεχθῇ οὐδεμίαν πληρεξουσιότητα ὅπως ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην, καθότι πᾶσα ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ δεόν νὰ μείνῃ ἀπολύτως στρατιωτικὴ καὶ νὰ προασπίσῃ τὴν τοῦ στρατοῦ κατάστασιν.

»Τῶν τριῶν τούτων ζητημάτων τεθέντων, ἐξέτασε τὸ συμβούλιον τὸ ζήτημα, διὰ νὰ γνωρίσῃ μὴ ὁ στρατὸς δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν ἀπαιτήσεων τούτων.

»Παμπληθεῖς τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου διακηρύττουσιν ὅτι πᾶσα προσπάθεια ὅπως ἐξέλθωμεν τῶν ἐχθρικών γραμμῶν μέλλει πιθανῶς νὰ παρακολουθηθῇ ὑπὸ ἀποτυχίας· ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῆς τιμῆς τῶν ὅπλων πάντοτε ἐπ' ἀνέρχεται· καίτοι δὲ συμφωνοῦντες ὅτι τὰ στρατεύματα δὲν θέλουσι παρακολουθήσει ἢ θέλουσι δεῖξει ἀδυναμίαν, ὅτι οἱ αἱ πιθανότητες εἶναι ὅτι θέλουσι ἀποκρουσθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὅτι θέλουσι διασκορπισθῇ, οὐχ ἤττον ὅμως πολλὰ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου φρονοῦσιν ὅτι δεόν νὰ δοκιμασθῇ ἡ τύχη τῶν ὅπλων, ὅσον καταστρεπτικὸν καὶ ἂν φαίνεται ὅτι ἔσεται τὸ ἀποτέλεσμα.

»Ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ ἐκφράζεται καθαρῶς ὅτι δὲν φρονεῖ ποσῶς ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἐπιχειρισθῶμεν τὴν ἀπόπειραν ταύτην.

»Ὁ στρατηγὸς Λαθμιρὼ ὁμολογεῖ ὅτι θέλομεν ἀποκρουσθῇ, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ στηρικθῶμεν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ὅμως ὅτι εἶναι ἔτοιμος μετὰ τῶν στρατηγῶν τῶν ὑπ' αὐτὸν νὰ ὑπακούσῃσι.

»Ὁ στρατάρχης Λεβὲφ, ὅτι δὲν πιστεύει εἰς ἐπιτυχίαν, ἀλλ' ὅμως ὅτι δεόν νὰ ἀποπειραθῶμεν τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον «ἐνδοξος τρέλλα».

»Ὁ στρατάρχης Κανροβὲρ λέγει, ὅτι τοῦτο πράττοντες πρόκειται νὰ ἐπιχειρισθῶμεν φυγὴν καὶ οὐχὶ ἔξοδον· ὅτι θέλομεν διασκορπισθῇ, καὶ ὅτι οὕτω θέλομεν δώσῃ τοῖς Πρώσοις τὴν περίστασιν ν' ἀριθμήσωσιν ἕνα ἔτι θρίαμβον, καὶ νὰ ὑπερηφανευθῶσι διὰ τὴν νίκην ταύτην, ἧτις ἔσεται μία ἔτι καταστροφὴ, ἣν μέλλομεν νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰς ἤττας ἡμῶν.

»Ὁ στρατηγὸς Δεωὺ θέλει νὰ ἐξέλθωμεν, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὰ στρατεύματα ἡμῶν ὑπὸ τὸ Μῆτς, μέχρις οὗ δὲν δύναται ἐφεξῆς νὰ ζήσῃσι, διότι δυνάμεθα εἰσεῖν ν' ἀπαιτήσωμεν παρ' αὐτῶν μίαν θυσίαν.

«Ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ δὲν θέλει ἔξοδον· οὐδὲ τὸν τρομάζει τι μᾶλλον τῆς ἰδέας τῶν ἀταξιῶν καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀναποφύκτου καταστροφῆς, ἣτις μέλλει νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀπόπειραν ταύτην. Εἶναι πεπεισμένος ὅτι δὲν θέλομεν ὑπερπηδήσει οὐδὲ τὰς πρώτας ἐχθρικὰς γραμμὰς.

«Ὁ στρατηγὸς Κοφρινιέρ ἐμμένει εἰς τὰ παραδεχθέντα ἐν τῇ πρώτῃ συνεντεύξει, ἄτινα λέγουσιν ὅτι, ἐὰν δὲν δυνάμεθα νὰ τύχωμεν ὄρους ἐντίμους ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, δέον νὰ διανοίξωμεν δίοδον διὰ τῶν ὄπλων.

«Τὸ συμβούλιον ἐπανῆλθε τότε εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν διαπραγματεύσεων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταντίσωμεν εἰς στρατιωτικὴν σύμβασιν ἔντιμον καὶ ἐπιτρέπουσαν νὰ συντελεσώμεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν κυβερνήσεως, μεθ' ἧς αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις, θέλουσι δυνηθῆ νὰ συνθηκολογήσωσι.

«Ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ, ὁ στρατηγὸς Δευῶ, ὁ στρατηγὸς Λαδμινῶ, ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ, ὁ στρατάρχης Κανροβέρ καὶ ὁ στρατηγὸς Σαγγαρνιὲ ἐκφράζονται ὑπέρ.

«Ὁ στρατηγὸς Κοφρινιέρ καὶ ὁ στρατάρχης Λεβέρ κατὰ τῆς προτάσεως.

«Συνεπεία τῆς ψηφοφορίας ταύτης ὁ στρατηγὸς Βογὲ μεταδίδεται εἰς Ἄστιγγζ, ὅπως ἴδῃ μὴ ἦναι δυνατόν νὰ τύχωμεν σύμβασιν κατὰ τὴν ἄνω διατυπωθεῖσαν ἔννοιαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι οὐδεμία συνθήκη πρέπει νὰ ὑπογραφῆ ἢ συμφωνηθῆ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ.

«Ὁφείλει ἐπίσης νὰ ἐκθέσῃ τῇ αὐτοκρατείᾳ τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐὰν δὲν ἦναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ποθητὴ λύσις, θέλει ἰκετεύσει τὴν Α. Μεγαλειότητα νὰ ἀπαλλάξῃ δι' ἐπιστολῆς τὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ ὄρκου αὐτοῦ, ὃν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὤμοσε, καὶ τῷ ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ ἐνέργειαν.

»Βάν-Σαίν-Μαρτέν, 18 Ὀκτωβρίου 1870.»

«Ἡ ἐκθεσις, ἣτις ἀνωθι κατεχωρήσθη, προάγει προφανέστατα τὸ μέχρι ποίου σημείου ὁ στρατάρχης ἀπήλειψε τὴν εὐθύνην αὐτοῦ. Τὸν βλέπομεν προκαλοῦντα τὰς ψήφους, εἰς ἃς οὐδὲ λαμβάνει μέρος, καὶ διατυποῦντα μετὰ ταῦτα, ἐν ὀνόματι τοῦ συμβουλίου, ἀποφάσεις αἵτινες ὄφειλον νὰ προκύπτωσιν ἀπ' αὐτοῦ καὶ

μόνου, καὶ ὧν αὐτὸς καὶ μόνος, μεθ' ὅλα ταῦτα, μένει ὑπόλογος.

Οἱ ὄροι οἱ ἐπιβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ κ. Βισμάρκ, ὅπως ἀφήσῃ νὰ ἐξέλθῃ ὁ στρατὸς τοῦ Μέτς, εἶναι διατετυπωμένοι κατὰ τρόπον ὅλως διάφορον ἐν τῇ καταθέσει τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ, ἐν τῇ ἀνακρίσει τοῦ στρατάρχου, καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς συνεδριάσεως τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1870.

Συγκρίνων τις τὰ ἔγγραφα ταῦτα, βλέπει ὅτι ὁ στρατὸς ὄφειλε νὰ τελήσῃ διακήρυξιν τινα ὑπὲρ τῆς ἀντιβασιλείας, ἣτις ἐμελλε νὰ συμπέσῃ μετὰ διάγγελμα τῆς αὐτοκρατείας, ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸ ἔθνος. Αἱ δύο αὗται διακηρύξεις ὄφειλον νὰ συνοδευθῶσι διὰ πράξεως ὑπογεγραμμένης ὑφ' ἐνὸς ἐπιτετραμμένου τῆς ἀντιβασιλείας, ἀποδομένου τὰς βάσεις μελλούσης συνθήκης μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως τῶν γερμανικῶν δυνάμεων καὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀντιβασιλείας. Τέλος ὑπὸ τὸν τίτλον ἐγγυήσεως ὁ ἐχθρὸς ἀπῆτει τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου τοῦ Μέτς.

Κατὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ, ἡ ὑπογραφή τῶν προκαταρκτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης ὄφειλε νὰ δοθῆ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας.

Κατὰ τὴν ἐκθεσιν τῆς συνεδριάσεως, ὁ κ. Βισμάρκ ὄριζε τὸ ἔργον τοῦτο εἰς ἐπιτετραμμένον τῆς ἀντιβασιλείας· δὲν ἐλέγετο μὲν τίς ἐμελλε νὰ ᾗ ὁ ἐπιτετραμμένος οὗτος, ἀλλὰ προφανῶς, ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τοῦ Πῆνου εἶχεν ὁ μόνος ἰδιότητα νὰ διατυπώσῃ ὑποχρέωσιν, ἣτις ἐμελλε νὰ ἔχῃ ἀξίαν τινα (1).

Ἀπέναντι τῶν ὄρων τούτων βλέπομεν τὸ συμβούλιον διακηρύττον ὅτι εἶναι ἔτοιμον νὰ υπογράψῃ τὴν αἰτουμένην ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατείας διακήρυξιν, ἀλλ' ὅτι ἀμφιβάλλει μὴ δὲν τὸ παρακολουθήσῃ ὁ στρατὸς ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ.

Τὸ ζήτημα τοῦ διαγγέλματος τῆς αὐτοκρατείας δὲν εἶναι τῆς ἀρμοδιότητος αὐτοῦ, καὶ ἐπομένως ἀπέχει αὐτοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς βάσεις τῆς μελλούσης συνθήκης, τὸ συμβούλιον

(1) Συμπέρασμα, ὅπερ δυνατόν νὰ ὑπῆρχεν ἐν τῇ διανοίᾳ τινός, μὴ ἐπιτερούμενον ὅμως εἰς τὴν ἀνάκρισιν, ὀφείλουσαν νὰ βαδίσῃ ἐπὶ πραγμάτων καὶ οὐχὶ ἐπὶ εἰκασίῶν.

φρονεί, ότι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῆι οὐδέμιαν ἐντολὴν, ὅπως ὑπογράψῃ πρᾶξιν τινὰ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καθότι ὅλη ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ δέον νὰ μένῃ στρατιωτικὴ.

Τέλος οὐδὲν μνημονεύεται περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρούριου τοῦ Μίτς.

Καὶ τοὶ διατυποῦν διακηρύξεις, αἱτινες δὲν ἰκανοποιοῦσι τὰς αἰτίσεις τοῦ κ. Βισμάρκ, τὸ συμβούλιον σταματᾷ ὅμως ἐν τῇ ἰδέᾳ νὰ ἐξακολούθῃ τὰς διαπραγματεύσεις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ φθάσῃ εἰς ἐντιμον στρατιωτικὴν σύμβασιν, ἐπιτρέπουσαν νὰ συντελέσῃ πρὸς ἐγκατάστασιν κυβερνήσεως πινος, μεθ' ἧς αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις ἦθελον δυνηθῆναι νὰ συνθηκολογήσωσι. Ἀποφαίνεται ὅτι ὁ στρατάρχης Βογὲ μεταβήσεται εἰς Ἀσπιγγέ, ὅπως ἴδῃ μὴ ἴσται δυνατὸν νὰ τύχῃσι σύμβασιν πινὰ ἐν τῇ ἐνοίᾳ ταύτῃ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἕρπον ὅρον, ὅτι οὐδέμια συνθήκη πρέπει νὰ ὑπογραφῆ ἢ συμφωνηθῆ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ.

Ἐὰν συγκεφαλαιώσῃ τις ἐν μιᾷ λέξει τὴν κατάστασιν ἐπὶ τοῦ οὐσιώδους σημείου τῶν διαπραγματεύσεων, ἐπρόκειτο, κατὰ τὸ συμβούλιον, ἡ αὐτοκράτειρα, καὶ οὐχὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, νὰ ὑπογράψῃ τοὺς προκαταρκτικούς τῆς εἰρήνης ὅρους. Οὕτω, καὶ τοὶ κτλ τῶν εὐνοϊαν ὑπερβολικὴν ὑπὸ τὴν ἔποψιν πολιτικῶν ἀγτισταθμίσεων, ὁ στρατάρχης ἀρνείται πᾶν εἶδος ἐγγυήσεων.

Δὲν δύναται τις ἢ νὰ τὸν ἐπιδοκιμάσῃ ἀρνηθέντα νὰ θέσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ κάτωθι τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων εἰρήνης, ὀριζούσης παραχώρησιν ἐδάφους· ἀλλὰ τότε πρὸς τί ἐξακολουθεῖ συνεννοήσεις προφανῶς ἄνευ ἐκβάσεως;

Ἄντι νὰ περιπλεχθῆ ἐντὸς τοιοῦτου λαβυρίνθου καὶ θέσῃ τὴν αὐτοκράτειραν εἰς τὸ δίλημμα νὰ καταλίπῃ τὸν στρατὸν εἰς τὴν τύχην του ἢ νὰ συγκαταεσθῆ εἰς διαμελισμὸν τῆς χώρας, ἀντι νὰ τῇ αἰτήσῃ ὅπως ἀναλάβῃ διαπραγματεύσειν διαβραχέισαν καὶ τὴν καταδικάσῃ εἰς ἰκεσίας ἀνωφελείς πρὸς ἐχθρὸν ἀκαμπεον, δὲν ἦτο προτιμότερον, ἐὰν εὔρισκετο ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ τοῦ διεξελθεῖν διὰ τῶν πολιτῶν, νὰ πῆσῃ ἐντίμως, νὰ καταποντίσῃ τὴν πυρρίδα, νὰ θλάσῃ τὰ ὑπόγια, νὰ μὴ ἀφήσῃ ἐν ἐνὶ λόγῳ τῷ ἐχθρῷ ἢ σωρὸν ζειρωπίων; Ἄ ἀπλητισμέναι καταστάσεις διατάττουσι τὰς ἐνεργητικώτερας ἀποφάσεις. Δὲν ὑπῆρχε τροφή ἢ ἐπὶ τινὰς μόνον ἡμέρας· ὥφειλε νὰ

ἐπιταχθῆ ἐκ τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος, ὅπως τὸ πᾶν καταστρέψῃ. Δὲν ἦτο ἡ λιαν βέβαιος, ὅτι τὸ διάθημα τοῦ στρατηγῶ Βογὲ δὲν ἔμελλε νὰ ἀπολήσῃ εἰς ἀποτέλεσμα; ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔμελλε νὰ κάμῃ ὅπως ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ κατατρήσῃ χρόνον πολλόν; καὶ ὅτι ἀπᾶς τῶν τροφῶν ἐκλειψασῶν ἔμελλον νὰ ὑποχρωσθῶσι νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον καὶ τὸ ὕλικὸν ἀνέπαφα; Ἐρωτήθη ὁ στρατάρχης ἂν, ἀπέναντι τοιοῦτου ἐνδεχομένου, προέστεινε πρὸς τὸ συμβούλιον τὴν καταστροφὴν τοῦ ὕλικου· ἰδοὺ δὲ τί περὶ τούτου ἀπεκρίθη.

«Δὲν ἐγένετο λόγος εἰς τὸ συμβούλιον περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ὕλικου, ἀλλὰ συνδιελέχθη περὶ τοῦ ἐνδεχομένου τούτου μετὰ τῶν στρατηγῶν Σολεὶλ καὶ Κοφφιγιέρ. Ὁ πρῶτος μ' ἀπεκρίθη ὅτι ἦτο ἐχθρὸς πάσης καταστροφῆς, ὅτι τοῦτο προὔκαλει τὴν ἀπίθειαν μετὰ τῶν στρατευμάτων, καὶ ὅτι ἠθέλωμεν, ἐκτὸς τούτου, τεθῆ ἐκτὸς τῶν νόμων τοῦ πολέμου· ὅτι βεβαίως ὁ ἐχθρὸς ἔμελλε τότε νὰ ἀντεκδικηθῆ, πρὸ πάντων κατὰ τὰς ἐν τῷ ἑσωτερικῷ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ. Ὁ δευτέρος ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου, πόσος καιρὸς ἤθελε τῷ χρεισθῆ, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ἦτο χονδρὰ ἐπιχειρήσεις, ἧτις εἶχεν ἀνάγκην μακροχρονίων ἐργασιῶν. Ἐπειδὴ οὐδεὶς κανονισμὸς παραγγέλλει τὰ μέτρα ταῦτα, δὲν ἐπέμεινα, ἀλλὰ βεβαίως ἤθελον τὰ ἐπιδοκιμάσει, ἐὰν εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὑπηρεσιῶν ἀνελάμβανε τὴν πρωτοβουλίαν. Ἐτέρα παρατήρησις ἐγένετο, ἦτο δὲ ὅτι τίποτε δὲν ἐδίδικυεν ὅτι τὸ φρούριον τοῦ Μίτς δὲν ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, μετὰ τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης, ὡς τοῦτο ἐγένετο διὰ τὰ φρούρια τὰ κυριευθέντα ἢ καταληφθέντα κατὰ τὰς ἄλλας ἐπίδρομάς».

Ἐρωτήθη ὁ στρατηγὸς Κοφφιγιέρ, ἐὰν προὔκαλεσε διαταγὰς παρὰ τοῦ στρατάρχῃ πρὸς διενέργειαν τῆς καταστροφῆς τοῦ ὕλικου. Ὁ στρατηγὸς ἀπεκρίθη ὅτι ἀδὲν τὸ ἔπραξε διὰ δύο λόγους κυριώδεις· πρῶτον μὲν, διότι κατὰ τὸ διάστημα τῶν διαπραγματεύσεων δὲν ἐγένετο λόγος ἢ περὶ τοῦ στρατοῦ, τῆς τύχης τοῦ φρούριου μενούσης ἐντελῶς ἐπιφυλαγμένης· δευτέρον δὲ, διότι, μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, κατηγορητικῶς εἶχεν εὐκρινισθῆ ὅτι, ἐὰν οἱ ὅροι, οἷς ὁ ἐχθρὸς ἔμελλε νὰ ἐπιβάλῃ, δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἐντιμοί, ἐμέλλομεν νὰ δώσωμεν μάχην τῆς ἀπελπισίας. Ἦθελεν εἶσθαι λοιπὸν ἐπιβλαβὲς νὰ θυσιασωμέν ἄχρι τῆς ὥρας ἐκείνης τὰ μέσα τῆς προσβολῆς καὶ τῆς ἀμύνης ἡμῶν.

Ὁ στρατηγὸς Κορφινιέρ προσέθηκε τέλος· «Κατὰ τὴν ἐσχάτην στιγμήν, τοῦ στρατάρχου διευθύνοντος τὰς λεπτομερείας τῆς συνθηκολογήσεως, δὲν μοι ἀνῆκεν, ἀπεστρεφόμενη μάλιστα ὑπερβαλλόντως, ν' ἀναμιχθῶ εἰς τὰς ὑποθέσεις ταύτας . . . εἶναι δὲ λίαν προφανὲς ἄλλως τε, κατὰ τὰ λαβόντα χώραν, ὅτι, ἐὰν ἐπρότεινον τὸ τοιοῦτο, ἡ πρότασίς μου ἔμελλε νὰ μείνῃ ἄνευ ἀποτελέσματος, καὶ ἀφοῦ ἐπιμένετε ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὀφείλω νὰ εἶπω, ὅτι ἡ πεποίθησις αὕτη ἐπενήργησεν ἐπὶ τοῦ πνεύματός μου ἀποφασιστικῶς».

Ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ, πρὸς δὲν ἐκοινοποιήθη ἡ κατάθεσις τοῦ στρατάρχου, ἀπεκρίθη οὕτω·

«Δὲν ἐνθυμοῦμαι κατὰ γράμμα τὰς ὀμίλιας, ἃς δυνατὸν νὰ εἶχον μετὰ τοῦ στρατάρχου ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου· ἡδυνάμην μάλιστα ν' ἀρνηθῶ ὅτι εἶπον, ὅτι ἤμην ἐχθρὸς πάσης καταστροφῆς καὶ ὅτι ἤμην διαρκῶς ἐναντίος παντὸς μέτρου τοῦ εἶδους τούτου. Ἀποφεύγων πᾶσαν ἐπεξήγησιν, ἀναφέρομαι, διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὑπὸ τοῦ στρατάρχου προαγομένων, εἰς τὴν στρατιωτικὴν εὐθυκρίσιν» (1).

Ὅσον ἦτο φυσικὸν νὰ λάβῃ ὁ στρατάρχης τὴν γνώμην τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ μηχανικοῦ πρὸς κανονισμὸν τῶν μέτρων τῆς ἐκτελέσεως, τοσοῦτον ἡ γνώμη αὕτη τῷ ἦτο ἀνωφελεῖς, ὅπως ἀποφασίῃ ἐὰν ἔπρεπε νὰ καταστρέψῃ τὸ ὕλικόν ἢ τὸ παραδῶσῃ ἀνέπαφον τῷ ἐχθρῷ. Αἱ σκέψεις τῆς τάξεως αἱ στοιχειωδέστεραι, ἡ ἀπλῆ ὀρθοφροσύνη δεικνύουσιν, ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ ὀπλιζῇ τὸν ἐχθρὸν κατὰ τῆς πατρίδος. Καὶ εἰ ἡ ἰδέα νὰ ἴδῃ τὸ Μέτς ἀποδιδόμενον τῇ Γαλλίᾳ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης ἡδύνατο νὰ συντελέσῃ ὅπως διατάσῃ ὁ στρατάρχης ἐνώπιον τῆς καθαιρέσεως τῶν ὀχυρωμάτων αὐτοῦ, ποῖον λόγον δύναται νὰ ἐπικαλοσθῇ, ὅπως δικαιολογήσῃ τὴν ἀνέπαφον πρὸς τὸν ἐχθρὸν παράδοσιν τῶν ὄπλων, τῶν πολεμοφοδίων, τῆς πυρτιδος, τῶν πυροβόλων, ἐξ ὧν ὁ ἐχθρὸς ἔμελλεν ἀναγκαστικῶς νὰ ἐπωφεληθῇ κατὰ τῶν ἡμετέρων στρατιῶν καὶ φρουρῶν; Ἀρκεῖ νὰ ἀναμνησθῶμεν ὅτι ἡ Οἰομβίλλη ἐπολιορκήθη ὀλίγον βραδύτερα διὰ τοῦ ὕλικου τοῦ ὄπλοστασίου τοῦ Μέτς.

(1) Ἐπειδὴ ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ, σημειωτέον ὅτι οὗτος δὲν ἐπαρουσιάσθη ἐν τῷ ἀκρατηρῷ κατὰ τὴν δίκην, βαρῶς ἀθετώνων, ἀνεγνώσθησαν ὁμῶς αἱ καταθέσεις αὐτοῦ. Κατόπιν ἀπέβλεσε.

Παρόμοιαι καταστροφαί, περιοριζόμεναι μάλιστα εἰς τὸ ὕλικόν, ἐνεκὲν τῆς ἀπέρου ποσότητος αὐτοῦ, ἀπῆτουν χρόνον τινά. Ἦσαν δὲ βέβαιοι ὅτι ἔμελλε νὰ τοῖς λείψῃ ὁ χρόνος, ἐὰν ἤρχοντο νέων διαπραγματεύσεων.

Τηρῶν σιωπὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ὕλικου καθ' ἣν στιγμήν συνεζητεῖτο ἡ ἀποστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ εἰς Λονδῖνον, ἀμελῶν νὰ δώσῃ διαταγὰς πρὸς καταστροφὴν τοῦ ὕλικου, ὁ στρατάρχης ἀνέλαβε βαρεῖαν εὐθύνην. Ἡ ἀνάκρισις ἠγαγκάσθη νὰ ἐρευνησῇ μετὰ φροντίδος ὅλας τὰς περιστάσεις, αἵτινες συνδέονται μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο. Μεταξὺ τῶν καταθέσεων τῶν σχετικῶν μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἡ τοῦ συνταγματάρχου Βιλλενοαζῦ (Villenoisy) καὶ τοῦ στρατηγοῦ Κορφινιέρ παρουσιάζουσιν ἐνδιαφέρον ὅλως ἴδιον.

Ὁ συνταγματάρχης Βιλλενοαζῦ κατέθηκεν ὅτι, ὢν ἐπιφορτισμένος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Κορφινιέρ ν' ἀνερευνησῇ τοὺς ὄρους τοὺς ἐπιτευχθέντας ὑπὸ φρουρῶν φρουρῶν, ἐν περιστάσειν ὁμοίαις τῇ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μέτς, ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὅπως τῷ ὀμιλήσῃ περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν ὄπλων καὶ τῆς πυρτιδος· εἴτε ἐπερατώθη ἡ ἐργασία μου, κατέθηκεν ὁ συνταγματάρχης (φέρει ἡμερομηνίαν 24 Ὀκτωβρίου), τὴν ἔφερον πρὸς τὸν στρατηγόν, καὶ μοι παρήγγειλε νὰ συντάξω, εἰς σχῆμα ἄρθρου, ὅτι ἀπέβλεπε τοὺς ἀστοὺς τῆς πόλεως. Ὁ στρατηγὸς ἦτο τεθλιμμένος καὶ πλήρης ἀθυμίας. Ἐξήλθομεν ὁμοῦ· ἐπανελάβον ἐγὼ ὀμιλῶν τὸ θέμα τῆς καταστροφῆς τῶν ὄπλων καὶ τοῦ ὕλικου. Μοὶ ἀπεκρίθη τὰς λέξεις ταύτας, αἵτινες μοὶ ἐνετυπώθησαν· ἀκριβέ μου σύντροφε, ὁ ἐχθρὸς ἀπαιτεῖ νὰ τὰ λάβῃ πάντα καὶ ἐν καλῇ καταστάσει. — Ἀλλὰ, τῷ ἀπεκρίθην, ὀφείλομεν νὰ ὑποστηρίξωμεν τὰ τῶν Γερμανῶν ἢ τὰ τῶν Γάλλων συμφέροντα; — Ἐπιτυχάνομεν κάτιτι εἰς ἀνταλλαγὴν, ἐπανελάβον ἀφίενται τοῖς ἀξιωματικοῖς οἱ ἵπποι καὶ πάντα τὰ εἰς αὐτοὺς ἀτομικῶς ἀνήκοντα» (1).

Ἐὰν μοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρίσω τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ὀμιλίας ταύτης, ἧς δὲν ἐνόησα ἢ λίαν ὀψὲ ὄλην τὴν σημασίαν· ἀλλ' ὁμῶς βεβαίως

(1) Οὐδαμῶς εἰς τὴν συζήτησιν τῶν ὄρων τῆς περὶ παραδόσεως συμβάσεως ἐτέθη τοιοῦτον ἀνταλλαγῆς ζήτημα, ὥστε ὀφείλει τις νὰ τὸ παραδεχθῇ ὡς καθάραν σκέψιν τοῦ στρατηγοῦ Κορφινιέρ.

είναι προγενεστέρα τῆς ἐπανάδου τοῦ στρατηγοῦ Σαγγαρνιέ, ἥτις ἔλλαβε χώραν τὴν 25ην Ὀκτωβρίου, καὶ ἔχω οὕτω τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἐγένωσκον ἐν Μίετς τοὺς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐπιβαλλομένους ὄρους πρὸ τῆς ἡμερομηνίας τῆς ἀποδιομένης εἰς τὰς πρώτας διαπραγματεύσεις ὑπὸ τοῦ συγγράμματος τοῦ στρατάρχου.»

Ἡ κατάθεσις αὕτη ἀνεγνώσθη τῷ στρατηγῷ Κοφφιενέρ· ἐνούμουμαι, πράγματι, κατέθηκεν ὁ στρατηγός, ὅτι εἶχον σχέσεις μετὰ τοῦ συνταγματάρχου Βιλλενοαζό· τὸν παρεκάλεσα ἰδιαιτέρως καὶ ἐμπιστευτικῶς νὰ ἀνερευνησῆ, ὅπως μὲ θέσῃ ἐν κατάστάσει νὰ δυνηθῶ νὰ συζητήσω καὶ ὑπερασπισθῶ, τυχερῶς περιστάσεως, τὰ συμφέροντά τῆς πόλεως. Πράγματι μοὶ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὀλικού.»

Ἐρωτηθεὶς, μὴ ἐγνώριζεν ἂν ὁ ἐχθρὸς ἀπῆτει ὅπως τῷ παραδοῦσιν πάντα ἐν καλῇ καταστάσει, καὶ ἂν ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαίν, ὁ στρατηγὸς ἀπεκρίθη, ὅτι αἱ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀναμνήσεις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀκριβεῖς· φρονεῖ ὅμως ὅτι δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἦτοι ἀπὸ τῆς 20ῆς πρὸς τὴν 21ην Ὀκτωβρίου, σκέψαις τινὲς ἢ ὑποδείξεις τοῦ στρατάρχου ἔδιδον τὸ προαίσιμα τῆς ἐκτάσεως τῶν τοῦ ἐχθροῦ ἀπαιτησέων.

Ἐπῆρχον λοιπὸν μεταξὺ τοῦ στρατάρχου καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατάρχου συνεννοήσεις ἀπ' εὐθείας περὶ τῶν ὄρων τῆς παραδόσεως. Αἱ συνεννοήσεις αὗται ἀνέρχονται μάλιστα εἰς ἡμερομηνίαν προγενεστέραν τῆς 10ῆς Ὀκτωβρίου· εὐρίσκει τις τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν ἔνδειξιν εἰς τὰς λέξεις, ἃς ἐμνημονεύσαμεν, τοῦ στρατηγοῦ Βογέ πρὸς τὸν κ. Βομπάρδον, εἴτι ἤρχετο ἀπὸ τοῦ στρατοπεδαρχείου, ὅπως τὸ ἔργον ἐλάφροτέρων τῶν διδομένων αὐτοῖς, ἀλλ' ὅτι ἀπέτυχεν εἰς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ» (1).

Ἡ γνώσις τῶν ὄρων τῶν ἐπιβαλλομένων τότε ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀφεύκτως ἐδόθη τῷ στρατάρχῳ διὰ μέσου μιᾶς τῶν συχῶν κοινωνιῶν, αἵτινες κατεστάθησαν μεταξὺ τῶν στραταρχείων τῶν δύο στρατῶν.

Ὁ πρίγγης Φρεδερίκος Κάρολος καὶ ὁ στρατάρχος Βαζαίν διετίλισαν εἰς διαρκῆ ἀνταπόκρισιν. Ἐγγράφα τινὰ τῶν μεταξὺ τῶν ἀν-

(1) Ὁ στρατηγὸς Βογέ εἶχε πορευθῆ ὅπως κατορθώσῃ, εἰ δυνατόν, ὅ,τι ἀπίστυχεν ὁ Ρενιέ.

ταλλαγέντων φαίνονται, εἰς τὸν φακέλλον, τὸ πλείστον ὅμως αὐτῶν ἐξηφανίσθη.

Ἐρωτηθεὶς ὡς πρὸς τοῦτο ὁ στρατάρχης, λέγει ὅτι ὁ στρατηγὸς Βογέ ἐκράτει τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν ἐγγράφων τῆς φύσεως ταύτης, καὶ ὅτι, ὅτε ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀφῆκε, φαίνεται, ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ, τὴν παραγγελίαν νὰ καῶσι.

Τὴν 11ην Σεπτεμβρίου ἐπιστολή τις ἐπεδόθη εἰς τὰς προφυλακὰς τῆς Μουλὲν (Moulin). Ἐν τῇ πρώτῃ καταθέσει αὐτοῦ ὁ ταγματάρχης Ἀρνου-Ριβιέρ κατέθηκεν, ὅτι ἤρχετο αὕτη ἀπὸ τοῦ πρίγγητος Φρεδερίκου Κάρολου. Ἐν δευτέρᾳ καταθέσει εἶπεν, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον ἤρχετο ἀπὸ τοῦ στρατάρχου. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, τὸ ἔγγραφον τοῦτο δὲν εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ φακέλλου. Πρῶτον ἔγγραφον ἐξηφανισμένον.

Τὴν 15ην Ἰουλίου ὁ στρατάρχης γράφει τῷ πρίγγητι Φρεδερίκῳ Κάρολῳ, ὅπως αἰτήσῃ παρ' αὐτοῦ εἰδήσεις περὶ τῶν τῆς Γαλλίας· δὲν εὐρίσκεται ἔγνος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν ἀνταποκρίσεων τοῦ στρατάρχου. Δευτέρᾳ ἐπιστολῇ ἐξηφανισμένῃ.

Ὁ στρατηγὸς Στίελ γράφει τῇ 16ῃ Ἰουλίου, ὅπως ἀγγείλῃ τὴν ἐπανάδον τοῦ συνταγματάρχου Βονί (Bonie), οὐτινος ἡ ἀνταλλαγή ἠτήθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου. Οὐδὲν ἔγνος τῆς αἰτήσεως ταύτης εὐρίσκεται εἰς τὸ βιβλίον τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου, οὐδ' εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ στρατάρχου κοινοποιηθέντα ἔγγραφα. Τρίτον ἔγγραφον ἐξηφανισμένον.

Μεταξὺ τῆς 16ῆς καὶ 20ῆς Ἰουλίου ὁ ταγματάρχης Σαμουὴλ προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου, ὅπως μεταφράσῃ ἐπιστολὴν τοῦ πρίγγητος Φρεδερίκου Κάρολου, ἀγγέλλουσαν ὅτι ἡ ἀδεία νὰ μεταδῆ εἰς Βερσαλλίαν παρεχωρήθη τῷ στρατηγῷ Βογέ. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ φακέλλῳ. Τέταρτον ἔγγραφον ἐξηφανισμένον.

Ὁ Ρενιέ εἶδεν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ στρατάρχου πολλὰς ἐπιστολάς τοῦ πρίγγητος. Ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης ἐπιθεβαιὸν τὸ λέγειν ταῦτα. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ φακέλλῳ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰμὴ ἐπιστολή τις τοῦ πρίγγητος ἀγγέλλουσα τὰ συμβάντα. Ἄρα τοῦλάχιστον μιᾶς τινος ἄλλης ἐπιστολῆς δὲν ὑφίσταται ἔγνος. Πέμπτη ἐπιστολὴ ἐξηφανισμένῃ.

Ὁ Ρενιέ εὐκρινίζει, ὅτι εἶδεν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ στρατάρχου σχέδια

ἐπιστολῶν σταλεισῶν πρὸς τὸν πρίγγηπα. Ὑπάρχει ἐν τῷ φακέλλῳ ἡ μία τῶν ἐπιστολῶν τούτων. Ἄφ' οὗ ὑπάρχουσι πολλαί, ἔλλείπει τούτῳλάχιστον μία, χωρὶς νὰ εἴπωμέν τι περὶ τῆς ἀποκρίσεως, ἣν προῦκάλεσε καὶ ἡ δὲν ὑφίσταται ἔχνος. Ἐκ τῶν ἔγγραφον ἐξηφανισμένων.

Τὴν 23ην ὀκτωβρίου εἰς ἀπεσταλμένος φέρει ἐπιστολὴν ἀπὸ τοῦ γερμανικοῦ στρατηγεῖου. Ὑφίσταται πράγματι μία ἐπιστολὴ τοῦ πρώτου γενικοῦ ἐπιτελάρχου, τῆς ἡμερομηνίας ταύτης, ἣτις ἀφορᾷ τοὺς Λουξεμβουργίους ἰατροὺς Ἐν αὐτῇ γίνεται λόγος περὶ τῆς εἰς τὴν πατριὰ τῶν ἐπανόδου ἑννέα ἰατρῶν Λουξεμβουργίων, ἐνῶ δὲν εἶναι ἐντὸς τοῦ Μῆτος ἢ μόνον ἐπτὰ. Ὁ στρατηγὸς Στίελ ὠκονόμησεν οὕτω ἐλευθέραν διάβασιν διὰ τὸν Ῥενιὲ καὶ τὸν στρατηγὸν Βούρθαχην· ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη ἐπιστολὴ μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ Ῥενιὲ τὴν 24 κατὰ τὴν παρὰ τῷ στρατάρχει ἐπάνοδον αὐτοῦ. Δὲν εὐρίσκεται ἔχνος τῆς ἐπιστολῆς τῆς ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου παραδοθείσης τὴν 23ην. Ἐβδομοῦν ἔγγραφον ἐξηφανισμένον.

Τὸ ἐπεισόδιον Ῥενιὲ κλείεται δι' ἀνταλλαγῆς ἐπιστολῶν μεταξὺ τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου, ὅστις πέμπει ταυτοχρόνως ἐν τηλεγράφημα τοῦ κ. Βισμάρκ πρὸς τὸν στρατάρχη, ὅστις ἀποκρίνεται τὴν 29ην δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν Στίελ. Ἡ ἐπιστολὴ ἡ συνοδούσα τὸ τηλεγράφημα δὲν εὐρίσκεται. Ἐκ τῶν ἔγγραφον ἐξηφανισμένων.

Ἡμέρας τινὰς κατόπιν περιέρχεται εἰς χεῖρας τοῦ στρατάρχου σημειώσεις, σχετικὴ πρὸς τὸ διάβημα τῆς εἰς Μῆτος ἐπανόδου τοῦ στρατηγοῦ Βούρθαχην. Ἡ σημείωσις αὕτη ἀναγκαίως συνοδεύετο διὰ τινος ἐπιστολῆς. Ἀπέναντι τῆς ἐναντιότητος τοῦ στρατάρχου, ὅστις κατατίθεισιν ὅτι ἡ σημείωσις παρεδόθη ἀπλῶς ὑπὸ τινος ἀπεσταλμένου ἀξιωματικοῦ, δὲν διεγείρομεν τὴν ἡμετέραν ὑπόνοιαν ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο.

Τὴν 18ην καὶ τὴν 19ην ὀκτωβρίου ἔλαβε χώραν μεταξὺ τοῦ στρατάρχου καὶ τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ εἰς Βερσαλλίας. Αἱ δύο αὗται ἐπιστολαὶ ἔλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ φακέλλου. Ἐν ἀντικατὰ δὲ καὶ δεκάτῃ ἐπιστολῇ ἐξηφανισμένῃ.

Ὁ στρατηγὸς Βογὲ φέρει μεθ' αὐτοῦ ἐπιστολὴν διὰ τὴν αὐτοκράτει-

ραν. Τὸ περιεχόμενον αὐτῆς δὲν ἐκοινοποιήθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου ἐπεωρίσθη νὰ καταθέσῃ, ὅτι δὲν ἀπέβλεπεν οὐδὲν πολιτικὸν ζήτημα. Ἐν δέκατον ἔγγραφον ἐξηφανισμένον.

Ἀργότερον τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ στρατάρχης γράφει τῷ πρίγγηπι Φρεδερίκῳ Καρόλῳ, ὅπως τῷ αἰτήσῃ τὴν ἄδειαν νὰ πέμψῃ εἰς τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ τὸν στρατηγὸν Σαγγαρνιέ. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη δὲν φαίνεται ἐντὸς τοῦ φακέλλου. Δωδέκατον ἐξηφανισμένον ἔγγραφον.

Τὴν 28ην ὀκτωβρίου ὁ πρίγγηψ Φρεδερίκος Κάρολος, μανθάνων ὅτι σημαῖαι τινὲς κατεστράφησαν, γράφει διὰ τοῦ στρατηγοῦ Στίελ (1) καὶ παραπονεῖται περὶ τούτου πρὸς τὸν στρατάρχη. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, σπουδαία ὅπως γνωστῇ, ἀφέθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ζαρβᾶς, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἐν τῷ ἰδιαίτερω γραφείῳ τοῦ στρατάρχου. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ φακέλλῳ. Δέκατον τρίτον ἐξηφανισμένον ἔγγραφον.

Ἡ ἐξαφάνισις τῶν ἐπιστήμων τούτων ἐγγράφων ἤθελεν ἀρκέσει ὅπως δικαιολογήσῃ ὑπονοίας ἢ φροντίς, ἢ ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ, ὑπασπιστοῦ τοῦ στρατάρχου, πρὸ τῆς εἰς Ἀγγλίαν ἀναχωρήσεως αὐτοῦ, τοῦ νὰ παραγγεῖλῃ νὰ τὰ καύσωσιν, ἀποδεικνύει ἄνευ ἀμφιβολίας ὅτι τὸ πλείστον αὐτῶν ἦσαν ἰδαζόντως ἐνοχοποιητικά.

Αἱ μεταξὺ τοῦ στρατάρχου καὶ τοῦ μεγάλου γερμανικοῦ στρατοπεδάρχου σχέσεις δὲν συνίσταντο μόνον εἰς ἀνταλλαγὴν ἀλληλογραφίας.

Ὡς ἤδη ἐμνήσθημεν, ἀξιωματικὸς τις πρῶστος ἐγένετο δεκτὸς παρ' αὐτῷ τῷ στρατάρχει πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ῥενιὲ, ὡς καὶ βραδύτερον μετὰ τὴν συνάντησιν, ἣτις ἔλαβε χώραν εἰς Δογγεβίλλην μεταξὺ τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ καὶ ὑπασπιστοῦ τινος τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου.

Ἡ ἀνάκρισις ἀπέδειξεν ἐκτὸς τούτου, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ τῆς 26ης Σεπτεμβρίου καὶ τῆς 29ης Ὀκτωβρίου, ἔλαβον χώραν ἀφίξεις καὶ ἀναχωρήσεις σχεδὸν διαρκῶς μεταξὺ τῶν στρατοπεδάρχων τῶν Γερμανῶν καὶ τοῦ στρατάρχου Βαζαίν. Ἡ κατάθεσις τοῦ ὁδηγοῦ τῆς ἀμά-

(1) Σημειώσεις τοῦ κατηγορητηρίου. Δὲν γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν ἔγραψεν ὁ στρατηγὸς Στίελ τῷ στρατηγῷ Ζαρβᾶς, τὴν 29ην 8βρίου, καὶ τοῖς ἐπίσης ἐξαφανισθείσας, διότι ὁ στρατάρχης εἶναι ξένος τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

νης, ἥτις ἦτο προωρισμένη πρὸς μεταφορὰν τῶν ἀξιωματικῶν, ἀπεσταλμένων ἀπὸ τῶν προφυλακῶν εἰς τὸ στραταρχεῖον, εἶναι ὀριστικῆ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο.

« Δὲν παρῆλθον ποτὲ τέσσαρες ἡμέραι, χωρὶς νὰ ὀδηγήσω γερμανοὺς ἀξιωματικοὺς παρὰ τῷ στρατάρχη. Ὑπολογίζω, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα ἕξ ἡμερῶν τῆς ὑπηρεσίας μου, τὸ γεγονός τοῦτο ἐπανελήφθη τοῦλάχιστον δωδεκάκις μοὶ συνέβη νὰ ὀδηγήσω δις εἰς Βαν-Σαίν-Μαρτὲν δύο ἀπεσταλμένους τὴν αὐτὴν ἡμέραν. »

Κατὰ τὸν στρατάρχη, ᾧ ἐκοινοποιήθη ἡ κατάθεσις αὕτη, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπεσταλμένων, τῶν ἐλθόντων εἰς τὸ στραταρχεῖον, ἀνῆρχετο μόνον εἰς ὀκτώ. Αἱ σχέσεις αὗται, λέγει, δὲν ἀνεφέροντο ἢ εἰς ὑποθέσεις γενικὰς, ἀφορῶσας τὴν ὑπηρεσίαν, καὶ οὐχὶ εἰς ἰδιαίτερα ζήτηματα.

Παρτηρήθη τῷ στρατάρχη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακρίσεως, ὅτι ὤφειλε ν' ἀπέχη εὐθέων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ συνεννοήσεων καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν φροντίδα ταύτην εἰς τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον, τέλος, ὅτι ὤφειλεν οὐδέποτε νὰ ἐξέλθῃ τῶν κανονικῶν συνηθειῶν εἰς ὑπόθεσιν τόσον λεπτήν, οἷα αἱ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ κοινωνίαι.

Ὁ στρατάρχης ἀπεκρίθη ἀπλῶς, ὅτι, ἐὰν ἀπ' ἀρχῆς ὁ γενικὸς ἐπιτελετάρχης ἐδέχετο τοὺς ἀπεσταλμένους παρ' αὐτῶ, ἀντὶ νὰ τοὺς διευθύνῃ εἰς τὴν ἰδιαίτεραν τοῦ στρατάρχου διαμονήν, τὰ πράγματα οὕτω ἤθελον ἐξακολουθεῖ γινόμενα.

« Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, προστίθηναι ὁ στρατάρχης, τοῦτο ὑπῆρξεν ἀπλῶς ὑπόθεσις συνηθείας, καὶ δὲν εἶδον ἐν ταῖς σχέσεσι ταύταις τὴν σοβαρότητα, ἣν ταῖς ἀποδίδετε, καί, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἡ συνειδητότητά μου, ἢ χρηστότης μου καλύπτονται ἀπὸ παντὸς ἐλέγχου. »

Μεθ' ὧν τὴν διαμαρτυρίαν ταύτην, δὲν δύνασται τις νὰ ἐμπεδίσῃ ἑαυτὸν τοῦ νὰ μεμφοῖ σχέσεις τόσον ἀκανονίστους, ὅτε ἦτο πᾶσαν ἀπλοῦν νὰ διαχειρίζηται τὰς ὑποθέσεις δι' ἀλληλογραφίας καὶ τῆ παρεμβάσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιτελεῖου, τῶν ἀπεσταλμένων μενόντων εἰς τὰς προφυλακὰς.

Οὕτω παραγγέλλει τὸ ἄρθρον 9^{ον} τοῦ κανονισμοῦ τῆς 3ης Μαΐου 1832 ἐπὶ τῆς ἐν ἐκστρατεῖᾳ ὑπηρεσίας.

Αἱ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ σχέσεις εἶναι ὡσαύτως τὸ ἀντικείμενον διατάξεων ῥητῶν, ὀριζομένων διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 13ης Ὀκτωβρίου 1863^ο ὁ ἀνώτερος φρούραρχος ὀφείλει νὰ ἐχρῆ-ῶσαν

οἶόν τε ἐλάσσονας μετὰ τοῦ ἐχθροῦ σχέσεις (1).

Πρὸς τί αἱ διαρκεῖς αὗται διαδρομαί, ἂν μὴ ὑπῆρχον ἀνταποκρίσεις ἰδιαίτεραι μετὰ τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου καὶ τοῦ στρατάρχου Βαζαίν; Δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ διακοδωνισθῶσιν. Οὐχὶ μόνον νεοθόρης τις ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, εἶδος σιωπηλῆς ἀνακωχῆς, ἐμελλε νὰ ἦναι ἡ συνέπεια τοιούτων σχέσεων, ἀλλ' ἡ συχνότης αὐτῶν ἐμελλεν ἀναγκάως νὰ προκαλέσῃ τάσιν παραιτήσεως τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ πολέμου ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐυρέσκει τις ἕχνος τοῦ αἰσθήματος τούτου ἐν τῇ διαταγῇ τῇ δοθείσῃ ὑπὸ τοῦ στρατάρχου πρὸς τὸν φρούραρχον τοῦ ἐρύματος τοῦ Ἁγίου Κεντίνου, σχετικῶς ὡς πρὸς τὸ πυροβολεῖν κατὰ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῆς Ἄρς, ἐνθα ἐνηργοῦντο μεγάλαι ὑλικῶν κινήσεις. Τὸ ἐχθρικὸν στρατηγεῖον ἠσῆσато, ὅπως μὴ πυροβολῶσιν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ἐπὶ τῶν κτερίων, τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν θεραπευτηρίων, ἐνθα, ἔλεγον, εὐρέσκοντο Γάλλοι πληγωμένοι μετακομιστέοι, ὅπερ ἀνεστοίχευε μὲ αἰτήσιν ἀναστολῆς τοῦ πυρὸς ἕνεκεν τοῦ σχεδὸν ἀδυνάτου τοῦ κανόνισαι ἀρκούντως τὸ πῦρ ἐν ἀποστάσει τόσῃ μεγάλῃ (6,300 μέτρα).

Ὁ στρατάρχης ἐσύστησε νὰ συμμορφωθῶσι μὲ τὴν αἴτησιν ταύτην.

Ἐντεῦθεν, ἀνεξαρτήτως τῶν κινήσεων τῶν τροφίμων καὶ τῶν πολεμοφοδίων, αἰτινες ἐλάβθανον χώραν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, πολλοὶ Γερμανοὶ ἐλθόντες ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἄρς· ἐκεῖ ἐδίδοντο ἑορταί, ὧν ὁ θόρυβος ἀφικνεῖτο μέχρι τῶν ἡμετέρων προφυλακῶν.

Προκόπτει τέλος ἀπὸ τῆς καταθέσεως τοῦ λατροῦ κ. Ἀνδρέ, δημάρχου τῆς Ἄρς, ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Κεντίνου δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδωσι τὸ θεραπευτήριον, ἐνθα ἀφῆθησαν Γάλλοι τινὲς πληγωμένοι (2). Ἐρωτήθη ὁ στρατάρχης, μὴ ἐν τῷ πράγματι τούτῳ εἶδε στρατήγημα τοῦ ἐχθροῦ, ὅπως ἀναστειλῇ πῦρ, ὅπερ τὸν ἠνώχλει. Ὁ στρατάρχης ἀπεκρίθη, ὅτι οἶδων τὴν περί τῆς ὁ λόγος διαταγὴν, δὲν ἐνόησεν ὅτι ποιεῖται παραχώρησιν τῷ ἐχθρῷ, ἀλλ' ὅτι συνειμορφοῦτο πρὸς τοὺς νόμους τοῦ πολέμου.

(1) Ὅστε δὲν καταλογίζεται αὐτῷ εἰς ἐγκλημα τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων.
M.

(2) Τὸ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδωσι τὴν Ἄρς δὲν σημειώνει ὅτι καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν παραβλέψῃ, ὅπερ βέβαιον, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ εἰσήγησις λέγει ὅτι, μετὰ τὴν πᾶσιν τοῦ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο γαλλοῦ καὶ πυρὸς οἱ Γερμανοὶ ἐδίδον εἰς Ἄρς τὰς ἑορτάς αὐτῶν.
M.

μού, οἵτινες παραγγέλλουσι τὸ ἀποφεύγειν τὸ κατὰ τῶν νοσοκομείων πῦρ, τόσω μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐφρόνει ὅτι εὐρίσκοντο εἰς τὰ τῆς Ἄρς θεραπευτήρια ἀρκετοὶ ἀριθμοὶ Γάλλων πληγωμένων. Γινώσκωμεν ὅμως πόσον ὁ ἔχθρὸς ἐσθάσθη τὴν ἐπιφύλαξιν ταύτην, ἐν χρεῖσι οὖσαν μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης μεταξύ τῶν πεπολιτισμένων καὶ χριστιανῶν ἔθνων.

Αἱ ἐξηγήσεις, ἃς ἐπαρουσίασεν ὁ στρατάρχης, δὲν δύνανται νὰ τῷ ἐπισύρωσι συγγνώμην, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ σιδηροδρομικὸς τῆς Ἄρς σταθμὸς ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη ὑλικῶν πυρίτιδος καὶ πολεμοφοδίων εἰς τὸν ἔχθρὸν. Ὁ ἐπιλοχίας Παννιετιέ, ὅστις τῇ 14ῃ Σεπτεμβρίου τῷ ἔφερε τὰς πρώτας ἐφημερίδας, τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Ἄνδρῆ σταλείσας, τὸ εἶπε πρὸς αὐτόν.

Γεγονὸς τῆς αὐτῆς τάξεως ἰδέον νὰ μνησθῶμεν ὡς πρὸς τὴν γέφυραν τῆς Δογγεβίλλης. Ἐβδόμεν ὅτι, τὴν πρωίαν τῆς 16ης αὐγούστου, δύο ἀψίδες τῆς γεφύρας ταύτης κατεστράφησαν ἀστόχως. Ἡ συγκοινωνία ἀνευώθη διὰ τοὺς πεζοὺς, ὅτε τῇ 20ῇ 76ρίου ὁ στρατάρχης διέταξε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὁδοῦ. Ἐπεραιούτο τὴν 8ην ὀκτωβρίου ἡ μία, τὴν δὲ 28ην ὀκτωβρίου ἡ ἕτέρα συγκοινωνία. Ἡ μεγάλη αὕτη ἐπίχωσις ἦτο τόσον πλησίον τῶν ἐχθρικῶν κανονοστασιῶν, τῶν ἐστημένων εἰς Γυσσύ (Gussy) καὶ τὰ πέριξ, ὥστε ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ ἔκρινεν ἀδύνατον τὴν πραγματοποίησιν. Ἐν τούτοις ἡ ἐργασία οὐδέποτε παρενωχλήθη. Ὁ ἔχθρὸς ἔκρινε, πράγματι, τὸ κέρδος, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἔχη ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τῆς κυκλοφορίας μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Μῆτς, ὅπως πέμψῃ ἔμπροσθεν τῆς Θιομβίλλης τὸ ὑλικὸν, τὸ ὀρισμένον νὰ καταστρέψῃ τὸ φρούριον τοῦτο καὶ συνδέσῃ τὴν γραμμὴν τῆς Σαρραδρόκης μετὰ τοῦ σιδηροδρόμου τῶν Ἀρδένων.

Ἐρευνᾷ τις ἐπὶ ματαίῳ τὴν αἰτίαν, ἣτις ἠδυνήθη νὰ φέρῃ τὸν στρατάρχην εἰς τὸ νὰ ἐπανασκευάσῃ τὴν ὁδὸν, ἀφοῦ ἐφρόνει ἀδύνατον τὴν μεγάλην ἔξοδον. Ἄν καλῶς ἐσκέπτετο, ἦτο μᾶλλον ἡ περίστασις τοῦ νὰ καταστρέψῃ ὀλοσχερῶς τὰς γεφύρας καὶ διακόψῃ οὕτω τὴν κυκλοφορίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ συνδέσμου. Πῶς ἡ σιωπὴ τῶν γερμανικῶν κανονοστοχῶν δὲν διήγειρε σκέψεις τῷ στρατάρχῃ; Ἐρωτηθεὶς ὡς πρὸς τοῦτο, ὁ στρατάρχης κατατίθησεν ὅτι, ἂν διέταξε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ταύτης, τὸ ἔπραξεν ὅπως διευκολύνῃ τὰς κοινωνίας μεταξύ τοῦ 2ου, 3ου, καὶ 4ου σώματος, καὶ ὅπως δυνηθῶσι νὰ διέλθωσιν αἱ ἀτμο-

μηχαναὶ, καθ' ἣν περιπτώσιν ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς Θιομβίλλην. Τέλος, ὅτι δὲν ἠδύνατο οὐδὲν νὰ συναγάγῃ ἀπὸ τῆς σιωπῆς τῶν ἐχθρικῶν κανονοστασιῶν, καθόσον ἡ σιωπὴ αὕτη ἦτο γενικὴ. Ὁμολογεῖ ὅτι δὲν ἐσκέφθη νὰ καταστρέψῃ τὴν συγκοινωνίαν ταύτην, ἣτις προσέφερε, λέγει, ὑπερσείας μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Προσέφερε πρὸ πάντων ὑπερσείας τῷ ἔχθρῳ, ἢ, κάλλιον εἰπεῖν, μόνῳ τῷ ἔχθρῳ.

Κεφάλαιον δ'.

Ἀποστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ παρὰ τῆ αὐτοκρατείας.— Ὁριστικὴ ἀποτυχία τῶν διαπραγματεύσεων.

Τὴν πρωίαν τῆς 19ης ὀκτωβρίου ὁ στρατηγὸς Βογὲ ἀνεχώρησεν εἰς Λονδίνον. Δὲν εἰσέρχεται ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπιμόνων διαθημάτων, ἅτινα ἐποιήσατο ἡ αὐτοκράτειρα ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ. Τὰ διαθήματα ταῦτα, ἅτινα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχωσιν, ἀφοῦ ἡ αὐτοκράτειρα ἤρνετο νὰ ὑπογράψῃ τοὺς προκαταρκτικοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, τοὺς ἐπιβαλλομένους ὑπὸ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως, ἐξηκολούθησαν μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ εἰδοῖσις τῆς συνθηκολογήσεως τοῦ στρατοῦ ἀφίκετο εἰς Λονδίνον (1).

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς 24ης ὀκτωβρίου ἀφίκετο τῷ στρατάρχῃ Βαζαῖν, διὰ μέσου τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου, τηλεγράφημα τοῦ κ. Βισμάρκ, ἔχον οὕτω:

«Μέγα στρατοπεδαρχεῖον ἐνώπιον τοῦ Μῆτς, 24ῃ 86ρίου 1870.

«Διαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ πέμψω τῇ Γ. Ε. ἀντίγραφον τηλεγραφήματος, ἀφικομένου τὸ μεσονύκτιον, οὐτινος ἰδοῦ τὸ περιεχόμενον.

«Τῇ Α. Ε. τῷ πρίγγηπι Φρεδερίκῳ Καρόλῳ διὰ τὸν στρατάρχην Βαζαῖν.

«Ὁ στρατηγὸς Βογὲ ἐπιθυμεῖ, ὅπως κοινοποιήσω ὑμῖν τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα.

«Ἡ αὐτοκράτειρα, ἣν εἶδον, ποιήσεται τὰς μεγαλητέρας προσπα-

(1) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἕτοιμος ὁ στρατηγὸς Βογὲ καὶ ὁ Ρενιέ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὴν ἡπειρον, φέροντες ἀπὸ τῆς αὐτοκρατείας νέας προτάσεις περὶ διαπραγματεύσεως εἰρήνης. Μ.

θείας ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μέρς, ὅστις εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς βα-
θείας αὐτῆς μερμηνης καὶ τῶν διαρκῶν αὐτῆς προαπασχολήσεων.

Ὁφείλω ἐν τούτοις νὰ παρατηρήσω ἑμὴν, κύριε στρατάρχα, ὅτι, ἀπὸ
τῆς μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Βογέ συναντήσεώς μου, οὐδεμίαν τῶν ζητηρῶν,
ἃς τῷ ἐπέδειξα ὡς ἀπαραιτήτους, πρὶν εἰσελθῶμεν εἰς διαπραγματεύ-
σεις μετὰ τῆς αυτοκράτορικῆς ἀντιβασιλείας, ἐπραγματοποιήθη, καὶ
ὅτι τοῦ μέλλοντος τῆς ὑποθέσεως τοῦ αυτοκράτορος οὐδόλως ἀσφα-
λιζομένου διὰ τῆς θέσεως ἣν τηρεῖ τὸ ἔθνος καὶ ὁ γαλλικὸς στρατὸς,
εἶναι ἀδύνατον τῷ βασιλεῖ νὰ προσφερῇ εἰς διαπραγματεύσεις, ὅπως
αὕτη ἡ Α. Μεγαλειότης ὤφειλε τότε νὰ ἐργασθῇ, ὅπως γενῶσιν ἀπο-
δεκτὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν διαπραγματεύσεων τούτων ὑπὸ τοῦ γαλ-
λικοῦ ἔθνους. Αἱ πρότασεις, αἰτίνας ἀφικνοῦνται ἡμῖν ἀπὸ Λονδίνου,
εἶναι, ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει, ἀπολύτως ἀπαράδεκτοι, καὶ παρα-
τηρῶ μετὰ θλίψεως, ὅτι δὲν διορῶ οὐδεμίαν πιθανότητα ὅπως κατα-
τήσωμεν εἰς ἀποτελέσματά τι διὰ πολιτικῶν διαπραγματεύσεων.

» Βισμάρκ.

» ὑπόγρ. Φρεδερικὸς Κάρολος.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεως τοῦ τηλεγραφήματος τούτου συνήλθε
τὸ συμβούλιον εἰς τὸ γενικὸν στρατοπεδαρχεῖον, ὅπως λάβῃ αὐτὸ
γνώσιν.

Ἀποτυχουσῶν τῶν διαπραγματεύσεων, ἦλθεν ἡ ὄρα νὰ δοθῇ ὁ τε-
λευταῖος ἀγὼν, ὃν ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου ἔκρινον ἀναγκαῖον
τὴν 10 ὀκτωβρίου πρὸς σωτηρίαν τῆς τιμῆς τῶν ὄπλων. Ἡ ἐνεργητικὴ
αὕτη πρότασις, ἐπαναληφθεῖσα τὴν 18ην ὀκτωβρίου ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ
Κοφφινιέρ, δὲν ἀπεβρίβηθη, ἀλλ' οὐδὲ ἐγένετο δεκτὴ. Μεγάλῃ τις προ-
σπάθεια, εἰπώμεν μάλλον ἀπελπιστικὴ τις ἀπόπειρα, ἠδύνατο λοιπὸν
ἔνεκεν τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἐχθροῦ, νὰ καταστῇ ἀναπόφευκτος. Τὸ
ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ δέον νὰ ὑποστηρίζηται ἐνώπιον παρομοίου ἐνδεχο-
μένου· τὸ πᾶν λοιπὸν ἐπέτατε τῷ στρατάρχῃ νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα
μέτρα, ὅπως φέρῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἡρωικῆς ταύτης ἀποφάσεως τὸ ἠθι-
κὸν τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ὅπερ αἱ παντοειδῆς στερήσεις, ἃς ὑπέφερον,
εἶχον ἀφεύκτως κλονήσει.

Τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ δὲν ὑποστηρίζεται. Οὐδὲν
πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ἐγένετο. Τουναντίον, κατὰ τὴν περίσθον τῶν
τελευταίων τούτων διαπραγματεύσεων, ὁ στρατάρχης φαίνεται προ-

σπαθῶν νὰ ἐκτρέψῃ τὸ δημόσιον πνεῦμα τῶν ἐνεργητικῶν αἰσθημάτων.

Τὴν 18ην ὀκτωβρίου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωματίων εἶχον διαταχθῆ νὰ
κοινοποιήσωσι τοῖς μεράρχοις αὐτῶν τὰς εἰδήσεις, ἃς ἔφερον ὁ στρα-
τηγὸς Βογέ. Ὑπὸ τούτων δὲ ἔδει νὰ μεταδιδασθῶσιν, ἀκολουθουμένης
τῆς ἱεραρχικῆς ὁδοῦ, εἰς τὰ ὑπ' αὐτοὺς στρατεύματα.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ στρατάρχης ἔφερον εἰς γνώσιν τοῦ στρατοῦ τὴν
περιγραφὴν τῶν ἔργων τῶν τελεσθέντων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ πρὸς παρεμπό-
δισιν πάσης ἐξόδου. Ἡ ὀνοματολογία αὕτη, διηρημένη εἰς δέκα ὀκτὼ
παραγράφους, περιελάμβανε πάσας τὰς λεπτομερείας τῶν ὄχρωμα-
των, τῶν γραμμῶν, τῶν κανονστασιῶν, τῶν δεινροτομιῶν κτλ., ὧν
ἡ χάραξις ἐπαρουσιάζετο διὰ χάρτου τῶν περίε τοῦ Μέρς, οὕτως τὰ
ἰδιαιτέρα ἐπετελεῖα προσεκλήθησαν νὰ λάβωσιν ἀντίγραφον. Ἀλλὰ
προκύπτει ἀπὸ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀξιωματικῶν τῶν μεινάντων ἐντὸς
τοῦ φρουρίου, μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν, ὅπως ἐνεργήσωσι τὴν παράδο-
σιν τοῦ ὕλικου, ὅτι αἱ ὁδηγίαι αὗται, ἐπὶ πολλὰ ἐσφαλμένα, ἐτύχα-
νον ὑπὸ γενικὴν ἐπιψιν μεγάλῃς ὑπερβολικότητος.

Αἱ καταθέσεις τῶν συνταγματάρχων Μερλίνου (Merlin), Σαλανσῶ-
νος (Salanson), Πρόβου (Proth), δὲν ἀφίχουσιν οὐδεμίαν περὶ τούτου
ἀμφιβολίαν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς 18ης ὀκτωβρίου ἐδόθη τοῖς στρατηγοῖς καὶ
τοῖς ἀρχηγοῖς σωματίων κοινοποιήσαις τῶν θέσεων τῶν περὶ τὸ Μέρς κα-
τεχομένων ὑπὸ τῶν ἐπτὰ σωματίων στρατοῦ, ἅτινα ἀπετέλουσαν τὸν στρα-
τὸν τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Συνοπτικὴ περίληψις τῆς λεπτομεροῦς σημειώσεως
τῆς μεταδιδομένης τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωματίων ἐφέρθη, ἀπὸ τῆς
προτεράδας, εἰς γνώσιν τοῦ κοινῶ διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν ἐφημερίδων.

Τὸ διάταγμα τοῦ 1863 εἶναι βραβύον. Ὁ ἀνώτερος διοικητὴς φρου-
ρίου τινὸς ὀφείλει νὰ μὴν κωφὸς εἰς τὰς εἰδήσεις, ἃς ὁ ἐχθρὸς ἤθελε
τυχὸν τῷ μεταδιδοῦναι, εἰς ὅλας τὰς ἐντέχνους αὐτοῦ εἰσηγήσεις, καὶ
νὰ μὴ ἀνέχηται, ὥστε ἡ γενναϊότης αὐτοῦ μήτε ἡ τῆς φρουρᾶς, ἣν
διοικεῖ, νὰ κλονίζηται ὑπὸ τῶν συμβαινόντων.

Ὁ στρατάρχης λοιπὸν βραβύον παρήβη τὸ καθήκον
αὐτοῦ, δεχόμενος ὡς ἀληθεῖς τὰς πληροφορίας,
ἃς τῷ μετεβίβαζεν ὁ ἐχθρὸς. Κοινοποιῶν αὐτὰς εἰς τὰ στρα-
τεύματα αὐτοῦ, ἔδιδε χαρακτῆρα πιθανότητος εἰς εἰδήσεις πηγῆς μᾶλ-
λον ἢ ὑπόπτου. Ἐὰν ἀντὶ νὰ ζωγραφίσῃ τὴν Γαλίαν ἐν καταστάσει

διαλύσεως, συνήγαγεν ἀπὸ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου, ὅτι ὁ τόπος ἀντέτασσε τῷ ἐχθρῷ ἀπηλπισμένην ἀντίστασιν, ἤθελεν ἀνυψῶσαι τὰς καρδίας αὐτῆς νὰ καταστειλῆ τὰς ὁρμὰς αὐτῶν. Εἶναι φανερόν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διεγείρῃ τὸ ἠθικὸν τῶν στρατευμάτων, μεταδίδων εὐδότης φύσεως ἐκείνων, ἅς ἀνεκίονου, προστιθέμενος αὐτοῖς τὴν λεπτομέρειαν τῶν δυνάμεων, αἵτινες περιεκύκλουν τὸν στρατὸν, καὶ τῶν ὀχυρωμάτων, ἅτινα προητοιμάσθησαν, ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἔξοδον τοῦ στρατοῦ. Καὶ ἂν ἐλαμβάνετο φροντίς, ὅπως καταποτηθῆ τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταχειρισθῶσιν ἄλλοῖα πρὸς τοῦτο μέτρα.

Ἄν αἱ ἀνακοινώσεις αὗται ἐδίδοτο τοῦλάχιστον τίτλῳ ὅλως ἐμπιστευτικῷ τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων, ὅπως τοῖς δοθῶσι πληροφορίαι ἐπὶ τῶν κωλυμάτων, ἅτινα ἠδύνατο νὰ ἔχωσι πρὸς ὑπέρβασιν, ἤθελον φανῆ ὅλως φυσικαί. Διαθρυλλούμεναι τοῦναντίον, ἦτο ἐπρόμενον ὅτι τὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα ἔμελλον νὰ παραγάγωσι, δὲν ἠδύνατο νὰ ὦσιν ἡ καταστρεπτικὰ.

Δὲν δύναται τις ἢ νὰ ἴδῃ εἰς ταύτας τὴν σκίψιν τοῦ νὰ πείσωσι τὸν στρατὸν περὶ τῆς ἀνάγκης συνθηκολογήσεως, καὶ νὰ τὸν προετοιμάσωσιν εἰς τὸ ταπεινωτικὸν τοῦτο ἔπακρον.

Ἐπήρεια ἐπὶ τοῦ τοπικοῦ τύπου.— Ὁ στρατάρχης δὲν περιωρίζετο ἐπενεργῶν ἐπὶ τῶν πνευμάτων τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ διὰ τῶν δημοσιεύσεων, ὧν ἀνεμνήσθημεν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἡ διεύθυνσις τοῦ ἐπιτοπίου τύπου διενεργεῖτο κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν. Δοκίμια τῶν ἐφημερίδων ἐπέμποντο καθ' ἑκάστην εἰς τὸ μέγα στρατοπεδαρχεῖον, ὅθεν ἀνεχώρου αἱ ἀνακοινώσεις, αἱ προωριζόμεναι νὰ φεσθῶσιν εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ.

Τὴν 24ην 76ρίου, τὴν 5ην καὶ 16ην ὀκτωβρίου κατεχωρίσθησαν, κατὰ διαταγὴν, ἐν ταῖς ἐφημερίαις σημειώσεις ἐπὶ τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμει καὶ τῆς διανομῆς τῶν ἐχθρῶν περὶ τοῦ Μέντς.

Ποῖον ἠδύνατο νὰ ᾔηται τὸ ἀποτέλεσμα τιαυτῆς ἀνακοινώσεως ἢ ἡ μείωσις τῆς ζήσεως τῶν στρατευμάτων, καθ' ἣν περίπτωσιν ἤθελον τυχόν ἀποπειραθῆ ἔξοδον;

Ὅτε, τοῦναντίον, τὰ δοκίμια τῶν ἐφημερίδων τὰ ὑποβαλλόμενα

εἰς ἐξέτασιν περιεῖχον ἄρθρα προωριζόμενα εἰς διεγερσιν τῆς ἐλπίδος ἐν τῇ ἐκβάσει τῆς πάλης, ὁ στρατάρχης ἐμπόδιζε τὴν δημοσίευσιν.

Ὅτως ἀπαγορεύεται ἡ καταχώρισις ἄρθρου τινὸς τοῦ συνταγματάρχου Οὐμβέρτου (Humbert), ἀρχαίου διευθυντοῦ τῶν τοῦ Μέντς ὀρυγματῶν, ἐν ᾧ ὁ ἀνώτερος οὗτος ἀξιωματικὸς ἐζήτηε ν' ἀποδείξῃ, διὰ ἱστορικῶν παρατηρήσεων, ὅτι ἡ κατάστασις δὲν ἦτο ἀπελπιστικὴ, καὶ ὅτι αἱ ὑπὸ τῆς χώρας διενεργούμεναι προσπάθειαι ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχωσιν.

Ἰπὸ τῶν αὐτῶν ἰδίων διεγράφη ἄρθρον τι, τοῦ ἀνεξαρτήτου τοῦ Μοξέλλα, ἐν ᾧ ἀπωθεῖτο ἡ ἰδέα συνθηκολογήσεως. Ἐρωτῶμεν, πρὸς τί ἐλήφθη τὸ μέτρον τοῦτο τὴν ἐπαύριον τοῦ συμβουλίου, ἐν ᾧ ἀπεφασίσθη, παμπηφει, ὅτι ἔμελλον νὰ ἀποπειραθῶσιν ἀπελπιστικῶν προσάθειαν, ἂν ὁ ἐχθρὸς ἤθελεν ἐπιβάλεῖ τῷ στρατῷ ὄρους ἀσυμβιβάστους μετὰ τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος;

Αἱ δημοσιεύσεις τῶν ἀποθαγγετικῶν εἰδήσεων, εὐρισκομένων ἐν ταῖς γερμανικαῖς ἐφημερίαις, λαμβανομέναις εἰς τὰς προφυλακὰς, δὲν ἐπαρουσίαζον ἡ ἀτοπίας. Ἐρωτῶμεν πρὸς τί παρηγγέλλθησαν ὑπὸ τοῦ στρατάρχου;

Εἶδόμεν ὅτι ἐπανερχόμενος ἀπὸ Βερσαλλίας ὁ στρατηγὸς Βογέ ἔφερεν ἐφημερίδας, ἅς τῷ ἔδωκεν ὁ κ. Βισμάρκ. Δύο τούτων, σπαλεῖσαι πρὸς τὸν ἀνώτερον φρούραρχον τοῦ Μέντς, ὅπως κοινοποιηθῶσι τῷ τύπῳ, ἐφάνησαν τῷ στρατηγῷ τόσον ἀντίθετοι πρὸς τὰ ἐκτεθέντα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Γαλλίας ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου, ὥστε ἔκρινε τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν ἀκατάλληλον, καὶ τὰς ἐπέστρεψε τῷ στρατάρχῃ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀνεξάρτητος τοῦ Μοξέλλα ἠθέλησε νὰ δημοσιεύσῃ ἄρθρον τι πρὸς διάψευσιν τῶν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βογέ κοινοθεσιῶν εἰδήσεων, ἀλλ' ἔλαβε παραγγέλλαν νὰ μὴ τὸ καταχωρίσῃ. Τὸ γεγονός τοῦτο χαρακτηρίζει καθαρῶς τὴν φύσιν τῆς ἐνεργείας τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν ἐπὶ τοῦ τύπου, καὶ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ νὰ διευθύνῃ τὰ πνεύματα εἰς ὁδὸν εὐνοϊκὴν πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, καὶ ἂν ἦτο ἀνάγκη ἐπὶ τούτῳ νὰ παραμορφωθῆ ἡ ἀλήθεια (1).

(1) Πράγματι λίαν παράδοξος εἶναι ἡ ἀπαίτησις, ὅπως εἰς φρούριον πολέμου

Κεφάλαιον δ΄.

Συμβούλιον τῆς 24ης Ὀκτωβρίου. — Συζήτησις τῶν ὄρων τῆς παραδόσεως. Ο συμβούλιον τῆς 24ης Ὀκτωβρίου. — Ἀποστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Σαγγαρνιέ. — Ὁφείλομεν νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τὴν ἡμετέραν μοῖραν, λέγει ὁ στρατάρχης ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ, διότι ἀπόπειρα βιασὰ ἤθελεν εἶσθαι ἐν ταῖς περιστάσεσιν ἐκείναις ἀληθῆς αὐτοχειρία, προσφερομένης τῷ ἐχθρῷ νίκης εὐκόλου κατὰ στρατοῦ ἐξήντημένου. Ἦθελεν εἶσθαι ἔγκλημα νὰ θυσιάσωμεν ἀνωφελῶς χιλιάδας ὑπάρξεων, ἐμπιστευμένων ὑπὸ τῆς πατριδος εἰς τὴν εὐθύνην ἀρχηγῶν δεδοκιμασμένων.»

Ἦτο λίαν ἀργὰ πρῶτον τὴν 24ην Ὀκτωβρίου νὰ πραγματοποιηθῆ ἀγὼν ἄλλὰ, καὶ τοὶ παραδεχόμενοι τοῦτο, ὀφείλομεν νὰ ἀνέλθωμεν εἰς τὴν 10ην Ὀκτωβρίου, ὁπότε ἦτο εἰσέτι δυνατὸν νὰ λάθῃ χώραν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κρύπτων τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς ἀποτυχίας τῶν μυστικῶν συνεννοήσεων, ἃς εἶχε πρὸς τὸν ἐχθρὸν, ὁ στρατάρχης ἀφῆκε τοὺς τοποτηρητὰς αὐτοῦ ν' ἀρξῶνται διαπραγματεύσεων, αἵτινες δὲν ἠδύνατο νὰ ὦσιν ἢ ἀνωφελεῖς ἢ ἀνελάμβανε μόνος τοῦ τῆν εὐθύνην τῶν ἀποφάσεων, αἵτινες κατέστησαν ἀνέφικτον τὸν ἀγῶνα, δὲν ἀπήτει ἡ τιμὴ τῶν ὀπλων.

Ἐπὶ τῶν δεκαεπτὰ χιλιᾶδων Γάλλων αἰχμαλώτων, οἵτινες ἀπολέσθησαν κατὰ τὴν ἐν Γερμανίᾳ αἰχμαλωσίαν αὐτῶν, ἕνδεκα χιλιάδες ἀνῆκον εἰς τὸν τοῦ Μὲτς στρατόν.

Εἶναι περισσότεροι τῶν νεκρῶν, οὓς ἠρθμισεν ὁ στρατός τοῦ Ρήνου ἐν συνόλῳ τῶν μαχῶν, τῶν δοθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου.

Ὁφείλει τις λοιπὸν νὰ παραδεχθῆ, ὅτι μακρὰν τοῦ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀπώλειαν ἐνὸς καὶ μόνου ἀνδρός, ἢ συνθηκολόγησις ἔσχε συνεπέας

κοῦμενον μὲν ὁ τύπος ἐλεύθερος, ἐλεύθεροι δὲ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ νὰ καθαρῶσιν ἄρθρα τῶν ἰδίων ἐρών αὐτῶν πεποιθήσεων.

εἶ μᾶλλον ὀλεθρίας ἐκείνων, ἃς ἔμελλε νὰ φέρῃ ἔσχατος τις ἀγὼν.

Καὶ ἐὰν δὲν εἶχεν οὕτω τὸ πρᾶγμα, δὲν ἦτο ἐκατοντάκις προτιμότερον νὰ ἴδῃ τις τοὺς στρατιώτας τούτους πίπτοντας ἐνδόξως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, προσφέροντας τελευταίαν ὑπηρεσίαν τῷ στρατῷ καὶ τῇ Γαλλίᾳ, ἀντὶ νὰ μεταβῶσι καὶ σβύσωσιν ἀθλίως εἰς τὰς παθήσεις τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς αἰχμαλωσίας; (1)

Ἄλλ' ἐὰν μετὰ τὴν 12ην Ὀκτωβρίου ἦτο λίαν ἀργὰ πρὸς μάχην, ἦτο τοῦλάχιστον εἰσέτι καιρὸς νὰ καταστραφῆ μέγα μέρος ὀλικοῦ. Τὸ ζήτημα τοῦτο συνεζητήθη ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 24ης Ὀκτωβρίου.

Ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ κατέθηκεν ὡς ἐξῆς ἐπὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου.

«Ἐγένετο λόγος νὰ καταστραφῆ τὸ ὀλικὸν τοῦ πολέμου (ἐν τῷ συμβουλίῳ). Ἡ συζήτησις ὑπῆρξε λίαν βραχεία, καὶ μέλος τι ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι ἦτο ἐντιμότερον νὰ μὴ ἐπιδοθῶμεν εἰς καταστροφὰς, αἵτινες ἠδύνατο νὰ γεννήσωσι σοβαρὰς ἀταξίας. Ἡ παρτήρησις αὕτη ἔθετο πέρας εἰς τὴν συζήτησιν.» Ὁ στρατηγὸς ἐρωτήθεις περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ μέλους τούτου, ἀπεκρίθη «Δὲν εἶμαι ἀρκούντως βέβαιος περὶ τῶν ἀναμνήσεών μου, ὅπως ἀποκριθῶ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην.»

Τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως ἀρνούμενης τὴν ἐξακολούθησιν τῶν διαπραγματεύσεων, δὲν ἠδύνατο ἐφεξῆς νὰ πρόκηται ἡ περὶ γνώσεως τῶν ὄρων, οὓς ὁ νικητῆς ἔμελλε νὰ ἐπιβάλλῃ. Τὸ συμβούλιον ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ διερμηνέα καταλληλότερον παρὰ τῷ πρίγγιπτι Φρεδερίκῳ Καρόλῳ, ἢ τὸν στρατηγὸν Σαγγαρνιέ, τὸν ἐνδοξον τοῦτον ἀπόμαχον τῶν στρατιῶν ἡμῶν, οὗτινος ἡ τόλμη ἤσραψε διὰ νέας λάμψεως κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον.

Ὁ στρατηγὸς ἦτο ἐπιφορισμένος ἀνα ἀιτήσῃ τὴν ἐξουδετέρωσιν

(1) Αἱ ἰδέαι αὗται αἱ ὑπὸ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ ἐκφραζόμεναι εἶναι λίαν ἱστορικαὶ καὶ ἀξία νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν. Φοβούμεθα ὅμως ὅτι ἐν τῇ πραγματικότητι τὸ ἰδανικὸν αὐτῶν καταπίπτει. Ποῖος δὲν θαυμάζει τοὺς ἥρωας ἐκείνους, οἵτινες, ὅπως μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, προσφέρονται ὀλοκαύτωμα; ἀλλὰ καὶ ποῖος δὲν ἤθελεν ὀνομάσει τρελλὸν τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅστις ὄνηγί εἰς βέβαιον θάνατον τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ὅπως μὴ παραδοθῇ; Πόλλαι ἰδέαι εἶναι λαμπραὶ ἀλλὰ δὲν εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἀπαιτήται. Μ.

τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ἐδάφους, ὅπερ κατεῖχε, μὲ τοπικὴν ἀνακωχὴν, ἐπιτρέπουσαν τὴν ἀναγκαίαν ἀναπρομήθευσιν καὶ πρόσφορον πρὸς πρόσκλησιν τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν καθεστηκυϊῶν ἐξουσιῶν, δυνάμει τοῦ συντάγματος τοῦ Μαΐου 1870, ὅπως διαπραγματευθῆ ἡ εἰρήνη μετὰ τῶν δύο δυνάμεων.

» Ἐν ἡ περιπτώσει τὸ πρῶτον τοῦτο ἄρθρον δὲν ἐγίνετο δεκτὸν, νὰ αἰτήσῃ ὅπως ὁ στρατὸς μεταβῆ ἐπὶ σημείου τινὸς τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους, ἵνα ἐκεῖ πληρῶσῃ τὴν αὐτὴν τῆς τάξεως ἀποστολὴν.

» Τέλος, ἐὰν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε τούτων, νὰ αἰτήσῃ, ἐν τοῖς ὅροις συνθηκολογήσεως ἐπιβαλλομένης ὑπὸ τῆς ἑλλησιφῶς τροφῶν, ὅπως ὁ στρατὸς ἀποσταλῆ εἰς Ἀλγερίαν.»

Εἶναι δύσκολον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐσκέφθη ἐπὶ στιγμὴν ὅτι τοιαῦται αἰτήσεις ἤθελον ἔχει ἑλίπδα ἐπιτυχίας. Πρὸς τί λοιπὸν νὰ ἐκπέσῃ μέχρις ἀνωφελῶν παρακλήσεων; Αἱ ὄραι παρήχοντο, τὰ τελευταῖα τρόφιμα ἐξηφανίζοντο· καὶ ἐὰν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαθημάτων τούτων ἀπεφάσιζον τέλος νὰ καταστρέψωσι τὸ ὕλικόν, ὁ χρόνος ἔμελλε νὰ λείψῃ.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον νὰ τὸ προῖδη τις, ὁ στρατηγὸς Σαγγαρνιέ, ἀπὸ ἐγένετο δεκτὸς παρὰ τῷ πρίγγιπι Φρεδερίκῳ Καρόλῳ μετ' ἄκρας περιποιήσεως, δὲν ἔφερον εἰς Μέντς ἡ βήτην καὶ θετικὴν ἀρνησιν.

Δὲν ἐπρόκειτο ἐφεξῆς ἡ περὶ παραδόσεως.

Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου ὁ ἐπιμελητὴς Λεβρὸν ὠμολόγησεν ἐν τῷ συμβουλίῳ, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ πλέον εἰς τὰ στρατεύματα ἢ ὀλίγον ὀρύζιον καὶ καφὲ διὰ μίαν ἡμέραν. Ἄρτος μίᾳς ἢ τὸ πολὺ δύο ἡμερῶν ἔμενον, ἐκτὸς τούτου, εἰς τὰς ἐφεδρείας τῶν σωματῶν στρατοῦ.

Τὰ τρόφιμα διήρκεσαν ἔτι πέραν ἢ ἐφ' ὅσον ἤγγειλεν ὁ στρατηγὸς φρούραρχος ἐν τῇ ἐμπιστευτικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ τῆς 9ης Αὐγούστου.

Ἡ ἐξάντλησις τῶν στρατιωτικῶν πόρων τὸν ἠνάγκασε ν' ἀποταθῆ ἀπὸ τῆς 13ης 8βρίου πρὸς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν, ὅπως ἐπιτύχῃ τὸν ἀναγκαῖον σίτον πρὸς τροφοδοσίαν τοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατηγὸς ἀπεφάσισε ταυτοχρόνως νὰ συστήσῃ τὸ κομητάτον τῆς ἐπιβλέψεως τῶν προμηθειῶν τῆς πολιτείας. Βεβαίως ὀλίγον ἦτο σοβαρὰ ἡ μόρφωσις τοῦ κομητάτου τῆς ἐπιβλέψεως; καθ' ἣν στιγμὴν δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀπο-

θλέπῃ ἢ ἀποθήκας κενὰς, ἀπὸ ἄχρι τοῦδε ἔκριναν κελὸν νὰ μὴ τὸ συστήσωσι.

Ἡ συγκίνησις, ἣτις προέκυψεν ἀπὸ τῆς εἰδήσεως τῆς δοθείσης τὴν 13ην πρὸς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, ὑπήρξε ζωηροτάτη. Ὑπεχρέωσε τὸν στρατηγὸν ἀνώτερον φρούραρχον ν' ἀποφασίσῃ, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, τὴν διὰ σιτηρεσίου τροφοδοσίαν τῶν κατοίκων ἐκ 400 γραμμαρίων ἄρτου κατ' ἔφηρον ἀπὸ τῆς 16ης, ἔπειτα δὲ ἐκ 300 γραμμαρίων τὴν 19ην Ὀκτωβρίου.

Ἡ παραδοχὴ, διὰ τοὺς ἀστῶς, τοῦ ἄρτου τοῦ ἡδῆ ἐν χερίσει παρὰ τῷ στρατῷ ἀπὸ τῆς 9ης Ὀκτωβρίου, διετάχθη ἀπὸ τῆς 16ης Ὀκτωβρίου.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μέτρων τούτων, αἱ ἀναζητήσεις αἱ γινόμεναι ἐν τῇ πόλει ἀπὸ τῆς 12ης Ὀκτωβρίου, ἦ ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ φρουρίου παράδοσις τῶν σίτων τῶν ἀντικόντων εἰς τὰ σώματα στρατοῦ, τέλος ἡ εἰς ἄρτον ἐφεδρεία τῶν σωματῶν τούτων δὲν ἄφινε νὰ προῖδη τις, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῆ ἡ τῶν τροφίμων διάρκεια πέραν τῆς 26ης Ὀκτωβρίου.

Ἀποστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Σισσέυ (Cissey). — Συμβούλιον τῆς 26ης Ὀκτωβρίου. — Ὁ στρατάρχης παρεκάλεσε τὸν στρατηγὸν Σισσέυ, ὅτι νὰ λαμπραῖ ὑπηρεσίαι ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ 1870 ἠσφάλιζον διακεκριμένην ὑποδοχὴν ἐκ μέρους τοῦ ἑχθροῦ, νὰ μεταβῆ παρὰ τῷ γερμανῷ ἐπιτελάρχῃ, ὅπως τῷ αἰτήσῃ τοὺς ὄρους, οἵτινες ἔμελλον νὰ δοθῶσι τῷ στρατῷ ἐν περιπτώσει παραδόσεως, ἣτις ἔδει νὰ μὴ περιλαμβάνῃ τὸ φρούριον τοῦ Μέντς.

Ὁ στρατηγὸς ἔλαβεν ἀπόκρισιν, ὅτι οἱ ὅροι ἔμελλον νὰ ᾧσιν οἱ ἐπιβληθέντες τῷ στρατῷ τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν, καὶ ὅτι ἡ τύχη τοῦ φρουρίου δὲν ἠδύνατο νὰ χωρισθῆ ἀπ' ἐκείνης τοῦ στρατοῦ.

Τὸ συνοπτικὸν πρωτόκολλον, προητοιμασμένον ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σισσέυ, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σισσέυ τῷ στρατάρχῃ Βαζαῖν. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγγραφον, ὅπερ δὲν φαίνεται ἐν τῷ φακέλλῳ, ἐγνωστοποιήθη τῷ συμβουλίῳ, συνελθόντι τὴν 26ην 8βρίου.

Οἱ κύριοι ὅροι ἦσαν, κατὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ στρατηγοῦ Ζαβρᾶς, ὅτι ὁ στρατὸς ὀλόκληρος ἦτο αἰχμάλωτος τοῦ πολέμου· ὅτι τὸ φρούριον τοῦ Μέντς ὤφειλε νὰ παραδοθῆ τῷ ἑχθρῷ ὡς καὶ τὸ τοῦ πολέμου ὕλικόν, αἱ σημάται κτλ. Οἱ ὅροι οὗτοι, λέγει ὁ στρατηγὸς Ζαβρᾶς,

έθωρήθησαν ὡς ὑπερβολικοί. οἱ στρατηγοὶ Σαγαρνὲ καὶ Σισαίῳ ἦσαν τῆς γνώμης ταύτης, ἀλλ' ἐκήρυξαν ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσιν οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπὶ τῆς ἀκρας αὐστηρότητος, ἣν ὁ ἐχθρὸς ἔμελλε νὰ μετέλθῃ ἀπέναντι ἡμῶν, καὶ ὅτι ὠφείλαμεν νὰ περιμένωμεν ὅτι αἱ βῆτραι αἱ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ ἔμελλον νὰ διατηρηθῶσιν αὐστηρότατα.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ στρατηγοῦ Ζαῤῥᾶς διὰ Φρασκάτι (Frascati) ὁ γενικὸς ἐπιμελητῆς τοῦ στρατοῦ ἐλθὼν ἐγνωστοποίησε τῷ στρατάρχει, ὅτι εὔρεν ἄρτον διὰ τρεῖς, ἴσως δὲ καὶ διὰ τέσσαρας ἡμέρας. Ὁ στρατάρχης δὲν ἐφάνη ἀποδίδων σημασίαν εἰς τὴν εἰδησίαν ταύτην, καὶ δὲν ἀνέβαλε τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐπιτετραμμένου αὐτοῦ. Ἦτο ἐν τούτοις καθήκον αὐτοῦ νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς ἀναβολῆς, ἀφοῦ ἡ ἐνάρξις τῶν διαπραγματεύσεων δὲν ἀπεφασίσθη ἢ διὰ τὸν λόγον τῆς ἐξαντλήσεως τῶν τροφίμων.

Ἡ σπουδὴ αὕτη πρὸς τὸ περαιῶσαι τὰς διαπραγματεύσεις ἦτο ἐπιμᾶλλον ἔνοχος, καθόσον οἱ κανονισμοὶ ἐπιτάττουσι παντὶ φρουρᾶρχῳ φρουρίου νὰ κρατήσῃ μέχρι τοῦ τελευταίου ὁρίου, καὶ νὰ μὴ ἀπολέσῃ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὸ ὅτι ἀπὸ τῆς κατὰ μέλαν καὶ μόνην ἡμέραν ταχυτέρας ἢ βραδυτέρας παραδόσεως φρουρίου τινὸς δύναται νὰ ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία τῆς χώρας.

Φαίνεται ὅτι ὀνομοθέτης προέβλεψεν, ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, τὰ συμβάντα, ἅτινα ἔμελλον νὰ ἐκτυλιχθῶσι τότε. Ἦτο, πράγματι, ἡ στιγμή καθ' ἣν ἡ στρατιὰ τοῦ Λαίγης ἤρχετο τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ἐπορεύετο ἐνάρξιν, κατὰ τὴν τῶν Παρισίων διεύθυνσιν, τῆς πορείας, ἣτις δὲν ἐσταμάτησεν ἢ διὰ τῆς ἀρίστως τῶν στρατευμάτων τοῦ πρίγγιπος Φρεδερίκου Καρόλου. Ἦτο ἐπίσης ἡ στιγμή, καθ' ἣν διαπραγματεύσεις εἶχον ἀρχίσει ὑπὸ τοῦ κυρίου Θιέρς καὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἔθνικῆς ἀμύνης. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις αὗται, ἔτοιμαί νὰ περαιωθῶσι, δὲν ἀπέτυχον ἢ ἔνεκον τῆς ὀχλαγωγίας τῆς ἐντὸς τῶν Παρισίων προκληθείσης ἐκ τῆς εἰδήσεως τῆς παραδόσεως τοῦ Μέτς.

Δύναται τις οὕτω νὰ μετρήσῃ ὅποια ἠδύναντο νὰ ὦσιν αἱ συνέπειαι ἀργοπορίας ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐν τῇ ἀντιστάσει.

Συνάντησις ἐν Φρασκάτι, τῆν 26ην Ὀκτωβρίου,

μετὰ ξὺ τῶν στρατηγῶν Στιέλ καὶ Ζαῤῥᾶς. — Ὁ στρατηγὸς Ζαῤῥᾶς ἐγένετο δεκτὸς Μαν περιποιητικῶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Στιέλ. Συνδιελέχθησαν κατὰ πρῶτον ὅλως ἰδίᾳ. Ὁ στρατηγὸς Ζαῤῥᾶς ἠθέλησε νὰ ἐγγίσῃ τὴν συζήτησιν τῶν κυρίων ὄρων τοῦ πρωτοκόλλου· ὁ δὲ στρατηγὸς Στιέλ εἶπε πᾶραυτα, ὅτι ἡ συζήτησις αὕτη ἐγένετο τῇ προτεραίᾳ, καὶ δὲν ἠδύναντο ἐπεξῆς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς αὐτήν· ὅτι ἡ ἐντολὴ τῶν ἐπιτετραμμένων περιωρίζετο, κατ' αὐτὸν, εἰς τὸ νὰ συντάξωσι τὸ καίμενον τῶν ὄρων, τῶν μνημονευομένων ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῷ δοθέντι τῷ στρατηγῷ Σισαίῳ. Ὁ στρατηγὸς Ζαῤῥᾶς παρετήρησε τότε, ὅτι αἱ ὀδηγίαι αὐτοῦ ἦσαν ὅλως διάφοροι, καὶ ὅτι ἐνώπιον τῆς ἀσυμφωνίας ταύτης, τῷ ἐφάνετο ἀναγκαῖον νὰ μεταβῇ καὶ ζήτησῃ νέας. Ὁ στρατηγὸς Στιέλ ἀφῆκε τότε τὸν στρατηγὸν Ζαῤῥᾶς νὰ ἐξηγηθῇ, ἀλλ' ἐπ' ὄλων τῶν σημείων ἐδήλου, ὅτι εἶχον ἀποφασισθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ δὲν τῷ ἀνῆκε νὰ ἐνεργήσῃ οὐδεμίαν μεταβολήν. Ἐνεκα τῆς ἀρομῆς ταύτης ὁ στρατηγὸς Στιέλ δὲν ἠθέλησε νὰ παραδεχθῇ τὴν αἰτηθεῖσαν ἐξάφαισιν ὑπὲρ ἀποσπάσματος ἐξ ὄλων τῶν ὄπλων, οὐδὲ τὸν ὅρον νὰ ἀρθῶσιν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τὰ ξίφη αὐτῶν. Ὁ στρατηγὸς Ζαῤῥᾶς ἐπέμεινε ὅλην τὴν δύναμιν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ὁ στρατηγὸς Στιέλ, καίτοι φαινόμενος κλονούμενος ὑπὸ τῶν ἐπιχειρημάτων, ἅτινα προέβαιεν ὁ στρατηγὸς Ζαῤῥᾶς, δὲν ἀπεκρίθη ἢ ὅπως καὶ πρὶν, στηριζόμενος εἰς τὸ ἀδύνατον νὰ παραχωρήσῃ χάριν ἐξαρτωμένην ἀπὸ μόνης τῆς τοῦ βασιλέως θελήσεως. Ὁ στρατηγὸς Ζαῤῥᾶς ἐδήλωσεν ὅτι αἱ ὀδηγίαι, ἃς ἔλαβε, τῷ ἀπηγόρευον νὰ ὑπογράψῃ τὴν σύμβασιν· εἰ μὴ περιελάμβανε τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον, καὶ ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μέτς. Παρεκάλεσε ταυτοχρόνως τὸν στρατηγὸν Στιέλ νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς παρὰ τῷ πρίγγιπι Φρεδερίκῳ Καρόλῳ ἐπιβροῆς αὐτοῦ, ὅπως τὸν πείσῃ νὰ αἰτήσῃ τῷ βασιλεὶ νὰ μεταβάλῃ τὰς ἀρχικὰς αὐτοῦ διαταγὰς, καὶ προσέθηκεν ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀνανεώσῃ τὰς διαπραγματεύσεις ἢ ὅτε ἡ ἀπόκρισις ἐπὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης ἦθελεν εἶσθαι γνωστὴ. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ στρατηγὸς Στιέλ προέπεινε ὅπως κερδήθῃ καιρὸς νὰ προβῶσι πᾶραυτα εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ὄρων, ἐφ' ὧν δὲν ὑπῆρχε διχογνωμία. Εἰσελθόντων τότε τῶν ἀξιωματικῶν τῶν προσκολλημένων τοῖς ἐπιτετραμμένοις, ὁ στρατηγὸς ἐπαρουσίασε τὴν γραπτὴν πληρεξουσιότητα, ἣν εἶχεν ὑπὸ τοῦ

πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου. Ὁ στρατηγὸς Ζαρρᾶς δὲν ἦτο ἐφο-
διασμένος μετὰ τὴν ἰδικήν του. Δὲν ἀμφιβάλλει ἄμως ποσῶς, ὅτι ἡ προ-
γραφή αὐτοῦ ἤθελε γενῆ δεκτὴ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐσπέραν, διότι ἦτο
εὐκολον, λέγει, νὰ ἴδῃ τις ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔσπευδε νὰ τελειώσῃ.

Ἡ σύνταξις τῆς συμβάσεως ἤρξατο λοιπὸν καὶ ἐξηκολούθησε τὸν
δρόμον αὐτῆς. Ὡς πρὸς τὸ θῶν ἄρθρον ὁ στρατηγὸς Στίελ ἐπρότεινε νὰ
λεχθῆ, ὅτι πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς γεννηιότητος, ἥς ἔδωκε δείγματα ὁ
στρατὸς, ὁ βασιλεὺς ἤθελεν ἐπιτρέψει τοῖς ἀξιωματικοῖς (οἵτινες ἤθελον
ὑποσχεθῆ ἐπὶ λόγῳ τιμῆς νὰ μὴ ὑπηρετήσωσι κατὰ τῆς Γερμανίας καθ' ὅ-
λην τοῦ πολέμου τὴν διάρκειαν) νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς Γαλλίαν, ἀφιμέ-
νων αὐτοῖς τοῦ ξίφους καὶ παντὸς ἰδιαιτέρως αὐτοῖς ἀνήκοντος. Ὁ ἀντι-
συνταγματάρχης Φάυ (Fay) παρετήρησε τότε, ὅτι τὸ καταλληλότερον
μέτρον συνίστατο ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἐπεκταθῆ ἡ χάρις αὕτη
εἰς ὅλον τὸν στρατὸν, καὶ οὐχὶ νὰ περιορισθῆ αὕτη εἰς μὴν ἄτομά
τινα. Ἐφρόνει λοιπὸν, ὅτι συνέφερε νὰ αἰτήσῃ τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου,
ὅποια ἀπεδέχοντο κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα, τῶν ἡττημένων παρελαυνόν-
των ἐνόπλιος ἔμπροσθεν τοῦ νικητοῦ καὶ ἀποθεθειμένων κατόπιν τὰ
ὄπλα πρὶν ἀποκαταστῶσιν αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου. Ὁ στρατηγὸς
Στίελ ἠρνῆθη κατ' ἀρχὰς νὰ παραδεχθῆ τὴν αἴτησιν ταύτην λόγῳ, ὅτι
αἱ ὁδηγαί τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου ἀνθίσταντο εἰς τοῦτο.
Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο τῶν τιμῶν τοῦ πολέμου φυσικῶς πάραυτα
ἀνεμίχθη τὸ τῶν ξίφων, ἅτινα ἐζητοῦντο ἀπὸ τῶν ἀξιωματικῶν. Ὁ
στρατηγὸς Στίελ δὲν συγκατετέθη, ἢ κατόπιν μακρᾶς καὶ κοπιώδους
συζητήσεως, εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πείσῃ τὸν πρίγγηπον
Φρεδερίκον Κάρολον, ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν αἴτησιν ν' ἀφείθῃ τὰ ξίφη
εἰς ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς, μεταβιβάσῃ αὐτὴν τῷ βασιλεῖ. Εἰς τ' ἀ-
φορῶντα τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου, τὰ ἄρθρα τῆς συμβάσεως, ἅτινα
ἠδύνατο νὰ ἀναφέρωνται εἰς αὐτάς, συνετάχθησαν κατὰ δύο διαφ-
ρους τρόπους, ὅπως ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν ἀρχηγῶν τῶν
δύο στρατῶν.

Ἐπ' ἀνόδος τοῦ στρατηγοῦ Ζαρρᾶς εἰς Βαν-Σαιν-
Μαρτέν. — Ὁδηγία, ἣν λαμβάνει διὰ τὴν δευτέραν
συνάντησιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Στίελ. —
Μόλις τὴν θῆν ὥραν τῆς πρωίας ἐπεραιώθη ἡ κοπιώδης καὶ πικρᾶ
αὕτη ἐργασία.

τὴν πρωίαν τῆς 27ης ἔδωκα λόγον τῷ στρατάρχει περὶ παντὸς,
ὑπερδιπραξάμην, κατέθηκεν ὁ στρατηγὸς Ζαρρᾶς, ὑποβάλλων αὐτῷ
τὸ σχέδιον τῆς συμβάσεως. Ἀπεδέξατο αὐτὴν καὶ εἶπεν ὅτι παρεδέχετο
τὴν γαλλικὴν σύνταξιν τοῦ ἐκκρεμοῦς ἄρθρου.

»Σχεδὸν περὶ τὴν πρώτην μετὰ μεσημβρίαν ἀφίκετο ἐπιστολὴ τῆς
τοῦ στρατηγοῦ Στίελ, γνωστοποιούσα ὅτι ὁ πρίγγηψ Φρεδερίκος Κάρο-
λος παρεχώρει τῷ στρατῷ τὰς τοῦ πολέμου τιμὰς, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς
συγκατετίθετο ν' ἀφήσῃ τοῖς ἀξιωματικοῖς τὰ ξίφη.

»Τότε, καὶ μόνον τότε πρῶτον ἦδη, ὁ στρατάρχης μοι ἐγνωστο-
ποίησε τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ν' ἀρνηθῆ τὴν παρέλασιν καὶ τὰς τοῦ πο-
λέμου τιμὰς, αἵτινες παρηκολούθουν αὐτὴν.

»Ἐνόμισα καθήκον μου νὰ ἐπιμείνω, ὅπως τὸν πείσω νὰ μὴ ἐπι-
μείνῃ εἰς τὴν ἀρνησιν ταύτην, παρατηρῶν αὐτῷ, ὅτι αἱ τιμαὶ τοῦ πο-
λέμου ἔμελλον νὰ ὦσι διὰ τὸν στρατὸν ἐλάφρυναι τῶν φορικαλοτή-
των τῆς αἰχμαλωσίας, ἐλάφρυναι, ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἐκτιμήσῃ
ὁ στρατὸς, ἀλλ' ὅμως ἀπεσύρθην μὴδὲν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου κα-
τορθώσας.

»Κατὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ Στίελ ὤφελον νὰ συναντη-
θῶμεν τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τὴν πέμπτην ὥραν μ. μ., ὅπως περαιώ-
σωμεν ὀριστικῶς τὴν σύμβασιν καὶ ὑπογράψωμεν αὐτὴν.

»Περὶ τὴν τετάρτην καὶ ἡμίσειαν προσελήθην παρὰ τῷ στρατάρχει.
Μοι ἐπενθύμισεν ἐν πρώτοις ὅτι δὲν ἤθελε νὰ συγκατατεθῆ ὑπὲρ τῆς
παρελάσεως, εἰ καὶ αἱ τιμαὶ τοῦ πολέμου ἔμελλον νὰ παρέπωνται ταύ-
της· μοι ἐσύστησε δὲ ῥητῶς νὰ μὴ ἀφήσω νὰ παρειασθῆ ἡ διάταξις
αὕτη ἐν τῇ συμβάσει. Μεθ' ὅλας μου τὰς παρατηρήσεις, ὁ στρατάρχης
ἐπέμεινε εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ. Δὲν ἠρνεῖτο τὰς τοῦ πολέμου τιμὰς,
εἶπεν, ἀλλὰ τὴν παρέλασιν προσέθηκε δὲ ὅτι ἔπρεπε νὰ προτείνω τῷ
στρατηγῷ Στίελ νὰ δεχθῆ διὰ τὴν ἔγγραφον σύμβασιν τὴν λεγομένην
γαλλικὴν σύνταξιν, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ ὄρφ ὅτι ἡ παρέλασις δὲν ἔμελλε νὰ
λάβῃ χώραν, καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς πράξεως τὰ πράγματα ἔμελλον νὰ
λάβωσι χώραν συμφώνως τῇ λεγομένην γερμανικῇ συντάξει τοῦ σχε-
διοῦ τῆς συμβάσεως. Παρετήρησα καὶ πάλιν τῷ στρατάρχει, ὅτι αἱ τοῦ
πολέμου τιμαὶ καὶ ἡ παρέλασις ἦσαν πράγματα ἀχώριστα, καὶ ὅτι
ὤφειλε νὰ μὴ περιμένῃ τὸ νὰ συγκατανεύσῃ ὁ ἐχθρὸς, ὅπως ἐργασθῆ
ἄλλως ἢ ὅπως μέλλει νὰ γραφῆ ἐν τῇ συμβάσει. Τότε ὁ στρατάρχης,

ὅπως δώσῃ πέρας εἰς τὴν συζήτησιν, μοι ἐπέταξεν ὀριστικῶς ν' ἀρνηθῶ τὴν παρέλασιν μετὰ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς, καὶ προσέθηκεν ὅτι ἐντὸς τῆς ἡμέρας εἶδε δύο ἀρχηγούς σωματίων, οἵτινες ὀριστικῶς τῷ ἐκφέρουσαν ὅτι ἀντιτάσσονται εἰς πᾶς οὕτω πως ἐννοουμέναις τιμᾶς τοῦ πολέμου, καὶ ὅτι δὲν ἀπεδέχοντο τὴν παρέλασιν.

Ἡ Ἀμείως πέραντα ὁ στρατάρχης μὲ ἐπεφόρτισε νὰ εἶπω τῷ στρατηγῷ Στίελ, ὅπως πληροφορήσῃ τὸν πρίγγηπα Φρεδερίκον Κάρολον, ὅτι ἐν Γαλλίᾳ ὑπῆρχε συνήθεια, κατόπιν ἐπαναστάσεως, νὰ καταστρέφονται αἱ σημαῖαι, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τὰ στρατεύματα ὑπὸ τῆς παρουσίας ἐξουσίας, καὶ ὅτι συνεπῶς πρὸς τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐκάθησαν αἱ σημαῖαι. Ἐνόμισα πρέπον νὰ παρατηρήσω ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ὅτι δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ προκληθῇ οὕτως ἡ προσοχὴ τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν σημαίων, καὶ ὅτι ἄλλως τε ὁ πρίγγηπα Φρεδερίκος Κάρολος δὲν ἐπίστευε τὸ ἔθιμον, ἐφ' οὗ ἀετασσόμην νὰ στηριχθῶ, καὶ ὑπερ δὲν ἦτο γνωστόν. Ὁ στρατάρχης μοι εἶπε τότε, ὅτι ἐγίνωσκον ὅτι αἱ σημαῖαι καταστράφησαν καὶ ὅτι δὲν ἤβλεπε νὰ δυνηθῇ ὁ πρίγγηπα Φρεδερίκος Κάρολος νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἔλειψεν ὁ στρατάρχης εἰς τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ. Ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει τοῦτο ἐπιφορτιζόμην νὰ εἶπω, ἐπανερχόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀντικειμένου τῶν ὁδηγιῶν αὐτοῦ, μοι εἶπε περαιῶν τὴν συνομιλίαν· ἐμὴ λησιμονήσατε βετι δὲν θέλω παρέλασιν.»

Δευτέρᾳ συνέχεται εἰς ἐν Φρασκάτι. ἘΑφικόμενος εἰς Φρασκάτι ἔσχον γέαν κατ' ἴδιον συνέντευξιν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Στίελ. Τῷ μετεβίβασα τὴν ἀνακοίνωσιν, ἣν ἤμην ἐπιφορτισμένος ὡς πρὸς πᾶς σημαίας, καὶ ὡς τὸ ἐπερίμενον, ὁ στρατηγὸς Στίελ εἰδείχθη ὀλίγον πειθόμενος ὅτι τὰ ἐπικαλούμενον ἔθιμον ὑφίστατο πράγματι. Ὅπως ἀποφυγῶ ὅσον ἡδυνάμην τὴν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, μετέβην βιαίως ἐπὶ ἑτέρον, καὶ τῷ ἐγνωστοποίησα ὅτι αἱ τελευταῖαι ὁδηγαί τοῦ στρατάρχου μοι παρήγγελλον νὰ μὴ δεχθῶ τὴν παρέλασιν. Ὁ στρατηγὸς Στίελ δὲν ἐνόησε διὰ τί ἠρνούμεθα τὴν σιγμὴν ταύτην δι' αὐτῶν, ἣν ἐπεκαλούμεθα τὴν προτεραιάν τῶν ἐπιμύων, ὡς τιμὴν ἐμπρέπουσαν ἡμῖν.

Ἡ Ἐδοξα μίαν καὶ μόνην ἀπόκρισιν, τὴν μόνην ἣν ἡδυνάμην νὰ δώσω. Ἐλυπρόμην διὰ τὴν ἀρνήσιν ταύτην, ἀλλὰ τὸ καθήκον μου, ἔσον καὶ ἢν ἦτο βαρὺ δι' ἐμέ, ἦτο γὰρ ἐπιμείνω εἰς αὐτὴν, καθότι δὲν μοι

ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ παρεκκλίνω τῶν διαταγῶν, ἄς ἔλαβα. Ἐφρόντισα νὰ παραστήσω ὅτι ἡ ἀρνήσις ἀνεφέρετο εἰς τὴν παρέλασιν, καὶ ποσῶς εἰς τὰς τοῦ πολέμου τιμᾶς· μοι ἀπεκρίθη ὁμοίως ὁ στρατηγὸς Στίελ λέγων μοι, ὅτι εἶχον προῖδει, ἦτο ὅτι τὸ μὲν ἦτο συνέπεια τοῦ δὲ, καὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ χωρισθῶσι.

Ἡ συζήτησις αὕτη ἐξετάθη μέχρι τῆς σιγμῆς, καθ' ἣν εἰσήγαγον μεν τοὺς ἀξιωματικούς ἡμῶν, ὅπως περαιώσωσι τὴν ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς ἀρξαμένην ἐργασίαν.

Ἡ ἤδη ἤμην προημεθευμένος πληρεξουσιότητος, ἦτις ἀντιλλάγη πρὸς τὴν τοῦ στρατηγοῦ Στίελ, καὶ προσέθηκέν εἰς τὴν ὀριστικὴν σύνταξιν τῆς συμβάσεως. Ὅτε εἰς τὸ ἄρθρον βον ἐγένετο λόγος περὶ τῶν σημαίων, ὁ στρατηγὸς Στίελ μοι ἠτήσατο νὰ ἐπαναλάβω τὴν ἀνακοίνωσιν, ἣν ἤμην ἐπιφορτισμένος νὰ τῷ κάμω, καὶ μοι ἀπήντησε κατόπιν, ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἤδη καταστραφειῶν σημαίων, ἐρωτήσεις, εἰς ἄς μοι ὑπῆρξεν ἀδύνατον ν' ἀπαντήσω· ἠναγκάσθη μάλιστα νὰ διακηρύξω, ὅτι εἶχον ἐπαναλάβει κατὰ γράμμα ἢ σχεδὸν κατὰ γράμμα ὅ,τι ὁ στρατάρχης μ' εἶχεν ἐπιφορτίσει νὰ εἶπω, καὶ ὅτι οὐδὲν πλέον τούτου ἐγίνωσκον (1).

Ἡ ἔτις τὸ ἄρον ἄρθρον ἐπανεφέρον τὴν αἴτησιν, ἣν ἐποιήσαμην τὴν προτεραιάν, σχετικὴν πρὸς τὴν αἰτηθεῖσαν ἐξαίρεσιν δι' ἐν ἀπόσπασμα στρατοῦ πάντος ὀπλοῦ. Ἡ αἴτησις αὕτη ἀπερρίφθη ὡς καὶ τὴν προτεραιάν, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Στίελ ἐξέφρασε τὴν θλίψιν του μὴ δυνάμενος νὰ τὴν παραδεχθῇ, καὶ προσέθηκεν ὅτι εἶχον σκεφθῆ κατ' ἀρχὰς νὰ παραχωρήσωσιν οἰκοθεν τὴν χάριν, ἣν ἠτούμην, ἀλλ' ὅτι σκεφθέντες περὶ τούτου, ἀνεγνώρισαν ὅτι στρατεύματι γαλλικῶν ἐρχόμενον ἀπὸ Μίετς καὶ διασχίζον τὴν Γαλλίαν ἐμελλεν ἀναγκαίως νὰ προκαλέσῃ μεγάλην καὶ ζωηρὰν συγκίνησιν μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν μερῶν, ὅθεν ἐμελλε νὰ διέλθῃ, ἄλλως τε, ἦδη λίαν διηρησιμένων.

Ἡ Πάρρητηθῆσαν οὕτω τοῦ ἀρχικοῦ τούτου σχεδίου. Εἰς τὸ αὐτὸ

(1) Ἄλλ' αἱ φράσεις αὗται τοῦ στρατηγοῦ Ζαρρὰς, ἀπευθυνόμεναι πρὸς τὸν νικητὴν, δὲν δίδουσι τούτῳ τρανατάτην ἀπόδειξιν, ὅτι τὰ περὶ σημαίων εἶναι αὐτόχρομα ψεύδος, εἰς ὃ αὐτὸς οὗτος ὁ Ζαρρὰς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ θεωρηθῇ συνενάχος, ἀφιμέντης τῆς ἀπέναντι τοῦ νικητοῦ εὐθύνης ὀλοκλήρου εἰς τὸν στρατάρχην, δὲν ἐν τοῖς ἀντεπροσωπεύει;

ἄον ἄρβρον ἠναγκάσθην νὰ εἶπω ἐκ νέου ὅτι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν μοι παρήγγειλε ν' ἀρνηθῶ τὴν παρέλασιν, καὶ ἐπανέλαβον ὅ,τι εἶπον κατὰ τὴν κατ' ἰδίαν συνέντευξιν ἡμῶν· προσέθηκα μόνον, ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ τοῦ νὰ μὴ παραλείψω μέσον τι λύσεως, ὅπερ μοι ἐδείχθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὁποίου δὲν ἠδυνάμην νὰ πιστεύω, προσέθηκα, λέγω, ὅτι ἤτο ἕως δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ἐν τῇ συμβάσει τὴν γαλλικὴν σύνταξιν, συμφωνοῦντες προφορικῶς ὅτι τὰ πράγματα ἔμελλον νὰ λάβωσι χώραν πράγματι ὡς τὸ ἐσημείω ἡ ἑτέρα σύνταξις. Ἄλλ' ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἐγένετο δεκτὴ, τῶν γραπτῶν διατάξεων μὴ δυναμένων νὰ δεικνύωσιν ἢ ὅ,τι ἔμελλε πραγματικῶς νὰ λάβῃ χώραν. Οὕτως ἐξ ἀνάγκης ἐφέρθημεν εἰς τὴν γερμανικὴν σύνταξιν. Ἡ σύνταξις τοῦ πρωτοκόλλου ἰδὲν διήγησεν ἕτερον ἐπεισόδιον.»

Κεφάλαιον ς'.

Σημαῖαι.

Συμβούλιον τῆς 26ης Ὀκτωβρίου. — Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποπείρας τοῦ στρατηγῶ Σαγγαρνιέ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 25ης Ὀκτωβρίου, καὶ κατόπιν τῶν συνδιαλέξεων μεταξὺ τῶν στρατηγῶν Στίελ καὶ Σισσέυ, ὁ στρατάρχης ἐγνωστοποίησε πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σωμάτων, ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 26ης, τοὺς ὄρους οὓς ἐπέβαλλεν ὁ ἐχθρὸς.

Ὁ στρατὸς ὀλόκληρος αἰχμάλωτος τοῦ πολέμου. Τὸ Μὲτς παραδοτέον τῷ ἐχθρῷ ὡς καὶ τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου, σημαῖαι κτλ. Τοιοῦτοι ἦσαν, κατέθηκεν ὁ στρατηγὸς Ζαρβᾶς, οἱ κύριοι ὄροι οἱ διατυπωθέντες ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῷ παραδοθέντι ὑπὸ τοῦ στρατηγῶ Στίελ τῷ στρατηγῷ Σισσέυ. Κατόπιν συζητήσεως μακρᾶς καὶ κοπιώδους τὸ συμβούλιον ἐπρόκειτο νὰ διαλυθῇ, ὅποτε ὁ στρατηγὸς Δευὼ, πλησιάζας τὸν στρατάρχην Βαζαῖν, τῷ εἶπε· «Καὶ αἱ σημαῖαι;» — «Βί· ν' ἀληθές, ἀπεκρίθη ὁ στρατάρχης, καὶ πάραυτα ἔδωκε τὴν διαταγὴν μεγαλοφώνως (κατέθηκεν ἐν τῇ ἀνακρίσει αὐτοῦ ὁ στρατηγὸς Δευὼ) νὰ φερθῶσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον ὅλαι αἱ σημαῖαι, ὅπως ἐκεῖ καὶ ὡσι.»

Ἐπεκράτει, φαίνεται, σύγχυσις τις κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην ἐν τῷ συμβουλίῳ, διότι μῆτε ὁ στρατάρχης Λεδιέφ, μῆτε οἱ στρατηγῶ

Λαομιρῶ καὶ Φροσσάρ ἤκουσαν νὰ γίνεταί λόγος περὶ τοῦ ὅτι αἱ σημαῖαι ἔμελλον νὰ καῶσι. Ὁ στρατάρχης Κανρεβέρ ἀφ' ἑτέρου οὐδὲν ἐνθυμεῖται· ἀναμνηστικαί ὅμως ὅτι ὀμίλια τις ἔλαβε χώραν περὶ τῆς σπουδαιότητος, ἣτις ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸ κανονισαί τὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων παράδοσιν τῶν σημαῖων εἰς τὸ πυροβολικόν.

Ὅσον δὲ διὰ τὸν στρατηγὸν Σολεῖλ, δὲν ἀπέβλεπεν ἡ ἐκτέλεσις τῶν μέτρων τῶν σχετικῶν πρὸς τὰς σημαίας, ἀφοῦ οὗτος ἔγραψε πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου τὴν 2αν Μαρτίου 1872 κοινὸλόγως ἐνθυμοῦμαι ὅτι διαταγὴ προφορικῆ, σχετικὴ πρὸς τὴν καταστροφὴν τῶν σημαῖων, μοι ἐδόθη τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, μετεποίησε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακρίσεως τὴν πρώτην ταύτην διαβεβαίωσιν, καὶ κατέθηκεν ὡς ἐξῆς· «Ἐφ' ὅσον δύναμαι νὰ ἐνθυμηθῶ, ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 26ης Ὀκτωβρίου ὁ στρατάρχης ἔδειξε τὴν πρόθεσιν ὅπως αὗται καῶσι.»

Ἐρωτηθεὶς, ἐὰν ὁ στρατάρχης τῷ ἔδωκεν ὁδηγίαν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἐὰν ἰδίᾳ τῷ παρήγγειλε νὰ φροντίσῃ νὰ συνάξῃ τὴν αὐτὴν ἐκεῖνην ἡμέραν τὰς σημαίας καὶ μεταβιβάσῃ αὐτὰς εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ὅπως ἐκεῖ καῶσιν, ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ ἀπεκρίθη· «Ναί, ὁ στρατάρχης μοι ἔδωκεν ὁδηγίαν προφορικῶς ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, καὶ μοι παρήγγειλε νὰ συνάξω τὰς σημαίας καὶ τὰς μεταβιβάσω εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ὅπως ἐκεῖ καῶσι.»

Ἐν νεωτέρᾳ ἐξετάσει αὐτοῦ ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ ἐνόμισεν ὅτι ὀφείλει νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀνωτέρω κατάθεσιν, ἥς ἐν τούτοις αἱ λέξεις εἶναι ὅσον οἶόν τε ὠρισμέναι. Ἡ ἀνάκρισις δὲν κρίνει ἀναγκαῖον νὰ παρακολουθήσῃ τὸν στρατηγὸν εἰς τὰς ἀντιφάσεις αὐτοῦ (1).

Ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὁ στρατάρχης Βαζαῖν, ὁμολογεῖ ὅτι ἔδωκε θετικῶς τὴν διαταγὴν τῷ στρατηγῷ Σολεῖλ, ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 26ης, νὰ συγκεντρώσῃ τὰς σημαίας καὶ τὰς καύσῃ ἐντὸς τοῦ ὄπλοστασίου.

(1) Τὸναντίον, φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἀνάκρισις εἶχε μέγα καθήκον νὰ παρακολουθήσῃ τὸν στρατηγὸν Σολεῖλ εἰς τὰς ἀντιφάσεις αὐτοῦ, τὸσον μάλλον, ὅσον ἐνδεικνύεται ὅτι εἶναι ὁ αἷτιος τῆς μὴ περὶ τῆς καύσεως τῶν σημαῖων. Μ.

Ὁπωσδήποτε, εἰ ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἔδωκε διαταγὰς τὴν στιγμή μὴν ἐκείνην τῷ στρατηγῷ Σολεῖλ, οὐδὲν παρήγγειλεν ἀπ' εὐθείας τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων ἀποδείξει τούτου εἶναι ὅτι ὁ στρατηγὸς Δεσιῦ, ὅστις εἶχε προκαλέσει τὸ ἐπιεισόδιον καὶ ὤφειλε νὰ ἦ κατὰ συνέπειαν ὁ κάλλιστον πάντων βέλτιστος περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν λόγων τοῦ στρατάρχου, ἐπερίμενε μέχρι τῆς ἐπαύριον, 27ης, ὅπως λάβῃ τὰ ὡς πρὸς τοῦτο μέτρα, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἡμέραν, 27ῆν Ὀκτωβρίου, δὲν ἔδωκε διαταγὴν ἢ ἐπὶ τῇ ὄψει τοῦ ἐγγράφου, τοῦ μεταβιθασθέντος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ πρὸς τοὺς στρατηγούς τοῦ πυροβολικοῦ, ἐγγράφου, περὶ οὗ γενήσεται ἀμέσως κατόπιν λόγος. Ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ σωμάτων, οὗτοι καὶ αὐτὸς δὲν θεωρεῖ τὸ ἐγγράφον τοῦτο ὡς κατόπιν διαταγῆς ἀπ' εὐθείας θεοπέτης ὑπὸ τοῦ στρατάρχου.

Ὁ στρατηγὸς Ζαρβᾶς ὤφειλε νὰ ὑπάγῃ τὴν ἡμέραν τῆς 26ης, ὅπως μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Στίελ ὀρίσῃσι τὸ κείμενον τῆς συμβάσεως ἦτο λοιπὸν ἀπολύτως ἐπείγον νὰ προβῶσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν σημαίων ἐντὸς τῆς ἡμέρας καὶ πρὸ τῆς ἀνάχωρήσεως τοῦ στρατηγοῦ. Οὐδεμία ἐν τούτοις ἐδόθη διαταγὴ, οὔτε ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων, οὔτε ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ πρὸς τὴν τοῦ πυροβολικοῦ ὑπηρεσίαν.

Ἐὰν ὁ στρατάρχης σπουδαίως ἤθελε τὴν καταστροφὴν ταύτην, ἢ ἀπραξία αὐτοῦ ἐν περιστάσει τὸσον ἐπείγουσῃ εἶναι ἀπολύτως ἀνεξήγητος. Τῶντι, ἐὰν, ὡς ὤφειλε νὰ τὸ περιμένῃ, ἢ σύμβασις ὑπεγράφετο τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἔμελλον τὴν ἐπαύριον νὰ εὐρεθῶσιν ἀπέναντι ὑποχρεώσεων ληρθεῖσῶν ἤδη, καὶ δὲν ἦτο ἐφ' ἑξῆς δυνατὸν νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην τῆς καταστροφῆς.

Ἐνώπιον τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς καθαρῶς διαγεγραμμένης διὰ τε τὸν στρατάρχην Βαζαῖν καὶ τὸν στρατηγὸν Σολεῖλ, ἡ παθητικὴ αὐτῶν στάσις ἀποτελεῖ αἶνιγμα.

Ἡ σκέψις ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν σημαίων ἠδύνατο νὰ ἐρεθίσῃ τὸν νικητὴν καὶ ἐπισηρᾶ τὴν ἀνάκλησιν τῶν παραχωρήσεων, ἃς ἤλπιζον νὰ ἐπιτύχωσιν, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν ἢ τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ, καὶ ἐστάμάτησε τὴν καταστροφὴν ταύτην, ἀποφασισθεῖσαν τὴν πρωΐαν; Οὐδεὶς τὸ γινώσκει.

Ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ ἤλθεν ἐντὸς τῆς ἡμέρας τῆς 26ης νὰ κάμῃ διάβημά τι παρὰ τῷ στρατάρχῃ, ὅπως τὸν ἀποτρέψῃ τῆς καταστροφῆς τῶν σημαίων; Ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ὁ στρατάρχης ἀπεκρίθη καὶ ἀναμνήσεις μου δὲν εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον καθαροί, ὅπως δυνθῶ νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσω, καὶ οὐδὲν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐνθυμοῦμαι.)

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἐὰν ἐντὸς τῆς 26ης Ὀκτωβρίου δύναται τις νὰ μεμνηθῇ τὸν στρατάρχην Βαζαῖν ὅτι δὲν ἔδωκε διαταγὴν διὰ τὰς σημαίας πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων, μένει ἐπιβρυοντικὸν κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ, ὅστις ἐδέχθη ὀδηγίαν, δὲν ἔλαβεν ἑμῶς οὐδὲν μέτρον ἀπέναντι καταστάσεως, ἣτις δὲν ἐπέτρεπε οὐδεμίαν ἀρμοσίαν.

Αἱ δυσκολίαι, αἵτινες προέκυψαν ἐν τῇ συνεντεύξει τῶν στρατηγῶν Στίελ καὶ Ζαρβᾶς, ἀνέβαλον τὴν υπογραφὴν τῆς συνθηκολογήσεως ἦτο λοιπὸν δυνατὸν, τὴν ἐπαύριον, 27ην Ὀκτωβρίου, νὰ διορθωθῇ τὸ λάθος, ὅπερ εἶχε διαπραχθῆ.

Διαφαγαὶ ἀπευθυνθεῖσαι τὴν 27ην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ.—Τί συνέβαινε τὴν πρωΐαν τῆς 27ης μετὰ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ; Ἡ ἀνάγκη δὲν δύναται νὰ τὸ ἀποδείξῃ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἀπὸ τῆς παρὰ τῷ στρατάρχῃ ἀναφορᾶς, ἔθθα μετέβαινε καθ' ἑκάστην πρωΐαν ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ, δύο διαταγαὶ διευτυπώθησαν ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου, ἡ μὲν ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς στρατηγούς τοῦ πυροβολικοῦ τῶν σωμάτων, ἡ δὲ προωρισμένη διὰ τὸν συνταγματάρχην Γιρέλς (Girels), διευθυντὴν τοῦ ὄπλοστασίου. Αἱ δύο αὗται διαταγαὶ εἶναι ταυτοχρόνως συντεταγμέναι. Τοῦτο εἶναι ἀποδεδειγμένον κατὰ τρόπον καθαρῶτατον μετὰ τῆς ἐνδεκάτης ὥρας καὶ τῆς μεσημβρίας ὁ ἐπιτελάρχης τοῦ πυροβολικοῦ εἶχε συγκεντρώσει τοὺς ἀξιωματικούς αὐτοῦ, ὅπως κάμωσι τὰς ἀποστολὰς τῶν δύο τούτων διαταγῶν. Τῶν ἐπιστολῶν γενομένων, τὰς ἐπαρουσίασε τῷ στρατηγῷ Σολεῖλ πρὸς υπογραφὴν.

Στιγμάς τινὰς κατόπιν τὸ ἐγγράφον τὸ ὠρισμένον διὰ τοὺς στρατηγούς τοῦ πυροβολικοῦ ἀνεχώρει μόνον, καὶ ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ ἐκράτει τὴν διαταγὴν τὴν διὰ τὸν συνταγματάρχην Γιρέλς.

Τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα εἶχον οὕτω·

«Πρὸς τοὺς στρατηγούς, ἀρχηγούς τοῦ πυροβολικοῦ
τῶν σωμάτων στρατοῦ.

»27η Ὀκτωβρίου ἀριθ. 1002.

»Κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατάρχου ἀρχηγού, αἱ σημαῖαι δέον νὰ δοθῶσιν ἐντὸς τῆς ἡμέρας εἰς τὸ ὄπλοστάσιον ἐν Μέντς. Αἱ σημαῖαι δέον νὰ περιβληθῶσι μὲ τὰ καλύμματα αὐτῶν καὶ μετακομισθῶσιν ἐντὸς κεκλεισμένης φορτηγοῦ ἀμάξης τῶν κανονοστοιχιῶν, ὁδηγούμεναι ὑπὸ ἐνὸς ὑπολοχαγοῦ καὶ συνοδεύόμεναι ὑπὸ συνοδίας ἐκ τεσσάρων ἐπίππων ὑπαξιωματικῶν εἰ δυνατόν. Παρακαλεῖσθε νὰ συνεννοηθῆτε μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ σώματος, παρ' ᾧ διατελεῖτε, ὅπως δοθῶσι διαταγαὶ εἰς τὰ διάφορα συντάγματα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ. Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ παρευρεθῆτε εἰς τὸ στρατηγεῖόν μου σήμερον, ὧραν δευτέραν μ. μ.»

»Τῷ συναγματάρχῃ Γιρέλς.

»27η Ὀκτωβρίου. Ἄρ. 1003.

»Κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ στρατάρχου, ἅπαντα τὰ σώματα στρατοῦ ὀφείλουσι νὰ πέμψωσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον τὰς σημαίας αὐτῶν. Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ τὰς δεχθῆτε καὶ τὰς διατηρήσῃτε· μέλλουσι νὰ ἀποτελέσωσι μέρος τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ὑλικοῦ τοῦ φρουρίου, ἣτις καταστρωθήσεται ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἀξιωματικῶν Γάλλων καὶ Πρώσων.»

Κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατάρχου. Οὕτως ἤρχοντο τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα· προκύπτει ἐκ τῶν λέξεων τούτων, ὅτι ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν στρατάρχην Βαραγούε δ' Ἰλλιέρ (Baragney-d'Hilliers), πρόεδρον τοῦ ἐπὶ τῶν συνθηκολογίσεων ἀναρκτικού συμβουλίου, ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐκτίθησιν, ὅτι τὴν 27ην βεβαίως μετέγραψε κατὰ γράμμα τὴν διαταγὴν τοῦ στρατάρχου, ὡς ἦτο ἔξισ αὐτοῦ διὰ πάσας τὰς παραγγελίας τὰς προερχομένας ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ. Ἐῖς καταστροφῇ τῶν σημαιῶν, λέγει, ἦτο γεγονός· παρὰ περὶ σπουδαίου· ἴστε δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀφαιρέσω ἢ τροποποιήσω κα-

τ' οὐδὲν τὰς διατάξεις, αἵτινες ἀπέβλεπον τὴν σοφῶν ταύτην ἀποφασίαν. Ἀντιθέτως τῇ βεβαίῳσι ταύτῃ ὁ στρατάρχης κατατίθησιν, ὅτι δὲν ἐνθυμεῖται νὰ ἔδωκε τὰς δύο ταύτας διαταγὰς, περὶ ὧν πρόκειται. Δὲν ὑπάρχει οὐδὲν αὐτῶν ἕχθος εἰς τὰ βιβλία τοῦ ἐπιτελείου, ἀλλ' ἐὰν σκεφθῆ τις, ὅτι ὁ στρατάρχης εἶδε τὸν στρατηγὸν Σολεὶλ κατὰ τὴν ἀναφορὰν τῆς αὐτῆς πρώτης τῆς 27ης Ὀκτωβρίου, ὅτι ὁ στρατηγὸς εἶπε νὰ συντάξῃ τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ στρατάρχου, ὀφείλει ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἡ κατάθεσις τοῦ στρατάρχου προσκορεῖ καθ' ὅλων τῶν πιθανότητων καὶ προφανῶς ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ θὰ ἔκαμε λόγον κατὰ τὴν ἀναφορὰν τῷ στρατάρχῃ περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν σημαιῶν, καὶ ἔλαβε τὰς διαταγὰς αὐτοῦ.

Ἐῖναι παραδεκτὸν ὅτι ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ, διατυπῶν τὰς παραγγελίας αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀπὸ τοῦ ἰδιαιτέρου γραφείου τοῦ στρατάρχου, ἔπραξεν ἄλλο τι ἢ τὸ νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν θέλησιν τούτου; Ἐῖναι πιστευτὸν ὅτι αἱ λέξεις αὗται «κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατάρχου», τεθειμέναι ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐγγράφων τούτων, δὲν ἦσαν ἢ ψεῦδος; Τὰς παραγγελίας ταύτας, ἄλλως τε, ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ τὰς ἐχαρακτήρισεν ἀσυνήθεις. Ἐῖθ' ὀνόματι, ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, νὰ λάβῃ περὶ αὐτῶν τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν εὐθύνην; Πράγματι ἐπρόκειτο νὰ διατηρηθῶσιν αἱ σημαῖαι διὰ τὸν ἐχθρὸν, ἐνῶ διαταγὴ εἶχε δοθῆ τὴν προτεραιαν νὰ τὰς καταστρέψωσιν (4).

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν διαταγὴν, τὴν προωρισμένην διὰ τοὺς στρατηγούς ἀρχηγούς τοῦ πυροβολικοῦ τῶν σωμάτων στρατοῦ, βλέπομεν ὅτι δὲν μνημονεύεται ἐν αὐτῇ περὶ καταστροφῆς τῶν σημαιῶν.

Δέον νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον οὐδὲν δεῖκνέει τί μέλλουσι νὰ γενῶσι κατόπιν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν συναγματ. Γιρέλς, τῷ δίδεται διαταγὴ νὰ τὰς δεχθῆ καὶ τὰς διατηρήσῃ. Αἱ σημαῖαι μέλλουσι ν' ἀ-

(4) Οὐδόλως δύναται τις νὰ συμβιβάσῃ τὰ τῷ στρατάρχῃ ὑπὸ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ ἀποδιδόμενα εἰς τὸ ζήτημα τῶν σημαιῶν, ἀφοῦ ἐκ τῶν προτέρων γινώσκεται ἤδη ὅτι ὁ στρατάρχης ῥητῶς παρήγγειλε τῷ στρατηγῷ Στιέλ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζαβῆας, ὅτι, κατὰ γαλλικὸν ἔθιμον, δὲν τηροῦνται αἱ σημαῖαι κατόπιν ἐπαναστάσεως.

ποτελέσωσι μέρος τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ὑλικοῦ τοῦ φρουρίου, ἥτις ἐνεργηθήσεται ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἀξιωματικῶν Γάλλων καὶ Πρώσων.

Τὶ νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν δύο τούτων ἐγγράφων, ταυτοχρόνως διατυπωθέντων, ἢ ὅτι ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ, τὴν πρωίαν τῆς 27ης, ἐγίνωσκεν ἤδη ὅτι αἱ σημαῖαι, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῶν στρατευμάτων, δὲν προωρίζοντο ἐφεξῆς πρὸς καταστροφὴν;

Ἐν τούτοις, ἐν τῇ συναθροίσει τῶν στρατηγῶν τοῦ πυροβολικοῦ, ἥτις ἔλαβε χώραν τὴν 27ην κατὰ τὰς δύο ὥρας μ. μ., ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ τοῖς ἀνακονοὶ βῆτως, ὅτι αἱ σημαῖαι φερόμεναι εἰς τὸ ὄπλοστάσιον θέλουσι καθῆ (1), καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῶν περὶ ὅλων τῶν λεπτομερειῶν, τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐμβλημάτων τούτων. Τῇ αὐτῇ μάλιστα στιγμῇ, ἐνῶ δίδει τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ, ἔχει ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὡς εἰπεῖν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν, τὴν διαταγὴν, τὴν προωρισμένην διὰ τὸν συνταγματάρχην Γιρέλ, ἣν διετήρησε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἧ ἀνεγιγνώσκοντο αἱ λέξεις αὐταί: «Αἱ σημαῖαι θέλουσιν ἀποτελέσει μέρος τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ὑλικοῦ τοῦ φρουρίου, ἥτις θέλει καταστρωθῆ ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἀξιωματικῶν Γάλλων καὶ Πρώσων».

Διαταγὴ δοθεῖσα τὴν 27ην ὀκτωβρίου, ὅπως φερθῶσιν αἱ σημαῖαι εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ἵνα ἐκεῖ καῶσιν. Ἡ διαταγὴ, ἡ ἀποσταλεῖσα τὴν πρωίαν πρὸς τοὺς στρατηγούς τοῦ πυροβολικοῦ, ἐκονοποιήθη παρ' αὐτῶν τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων στρατοῦ. Δὲν εὔρεν αὕτη πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ὑποδοχὴν.

Ἐνῶ ὁ στρατηγὸς Δεσὺ συνεμορφοῦτο πρὸς αὐτὴν ἄνευ δισταγμῶν καὶ ἔδιδεν ἀμέσως ὁδηγίας πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐκτελέσεως, ἄλλοι ἀρχηγοὶ σωμάτων, ὀνομαστὶ ὁ στρατάρχης Λεβέφ, ἀπεκρίνοντο ὅτι τοῖς ἐχρειάζετο διαταγὴ τοῦ ἀρχηγοῦ ἀπ' εὐθείας. Ὁ στρατηγὸς Ροχεβουέ (Rochebouet) ἐγνώστοποίησε τοῦτο τῷ στρατηγῷ Σολεὶλ, οὗτος δὲ τῷ εἶπεν ὅτι διαταγαὶ δοθήσονται ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου.

(1) Πῶς συμβιβάζει ταῦτα ἡ εἰσῆγησις μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ στρατηγῷ Σολεὶλ, ὅστις ἐπιβαρύνει τὸν στρατάρχην ὡς μὴ δόντα αὐτῷ διαταγὴν νὰ καῶσιν αἱ σημαῖαι;

Ἄμα διεδόθη εἰς τὴν φρουρὰν ἡ εἰδῆσις ὅτι ἔμελλον ν' ἀφαιρέσωσι τὰς σημαίας, ἐξεδηλώθη ζωηρὰ αὐτόματος συγκίνησις μεταξὺ τῶν στρατευμάτων. Κυριευθεὶς ὑπὸ τῆς συγκινήσεως ταύτης ὁ συνταγματάρχης Πεάν (Péan) τοῦ 4ου συντάγματος τῶν ἐπιλέκτων τῆς φρουρᾶς, σχίζει ὁ ἴδιος τὴν σημαίαν αὐτοῦ, καὶ διανέμει τὰ τεμάχια, ἔπειτα ἀναφέρει ὅτι ἔπραξε τῷ ὑποστρατήγῳ Γεαννιγρός (Geannigros), ὅστις τὸν ἐπιδοκιμάζει καὶ διατάσσει πάραυτα τῷ συνταγματάρχῃ τῶν Ζουάθων νὰ πράξῃ τὸ αὐτό. Ὁ ἀντιστράτηγος Πικάρ (Picard), μανθάνων τὰ διατρέχοντα, εἰδοποιεῖ τὸν στρατάρχην Βαζαῖν καὶ τὸν ἐρωτᾷ τί θέλουσι γίνεαι αἱ σημαῖαι, ἅς ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τῶν σωμάτων. Ἀπέναντι τῆς καταστάσεως ταύτης, ὁ στρατάρχης συγκινεῖται, καὶ ὅπως σταματήσῃ ἀμέσως κίνημα, ὅπερ ἠδύνατο νὰ μεταδοθῆ εἰς τὸ λοιπὸν τοῦ στρατοῦ, καὶ οὕτως αἱ συνέπειαι τὸν ἀνησυχουσί, πέμπει ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ εἰς τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον, ὅπως διατάξῃ νὰ γνωστοποιήσωσιν εἰς τὰ στρατεύματα, ὑπὸ τὸ σχῆμα ὑστερογράφου ἐγγράφου ἐγκυκλίου, σχετικῶν πρὸς τὴν τρέχουσαν ὑπηρεσίαν, ὅτι αἱ σημαῖαι, μεταφερόμεναι εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, μέλλουσι νὰ καῶσιν ἐκεῖ. (1). Τὸ ὑστερόγραφον τοῦτο, εἶχεν οὕτω, κατατίθησιν ὁ συνταγματάρχης Νύγγης (Nugues). Ἐκ λάθους δεδομένης τῆς διαταγῆς νὰ φερθῶσιν αἱ σημαῖαι εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, παρελείφθη νὰ προστεθῆ ὅτι διεστάσσετο τοῦτο ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καῶσιν αὐταὶ ἐκεῖ. Ἡ περίστασις αὕτη ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως, ὅτι ὁ στρατάρχης, μὴ δώσας ὁ ἴδιος οὐδεμίαν διαταγὴν, ἐγίνωσκε πάραυτα τὴν διαταγὴν, ἣν ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ εἶχε μεταβιβάσει τὴν πρωίαν πρὸς τοὺς στρατηγούς τοῦ πυροβολικοῦ (2).

(1) Ἐτέρα ἀπόδειξις ὅτι, ὅτε διετύπου ὁ Σολεὶλ τὴν πρώτην διαταγὴν πρὸς τοὺς τῶν σωμάτων ἀρχηγούς τοῦ πυροβολικοῦ, δὲν εἶχε μεταβιβάσει δι' αὐτῆς πληρῆ τὴν ἰδέαν τοῦ στρατάρχου περὶ πυρπολήσεως τῶν σημαίων. Μ.

(2) Διανομῆ ἀρα ὁ κ. εἰσηγητὴς ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ παραγράφῳ αὐτὸς ὁ ἴδιος λέγει ὅτι ὁ ἀντιστράτηγος Πικάρ ἐγνώστοποίησε τῷ στρατάρχῃ τὰ ἐν τῇ φρουρᾷ γινόμενα; Ὁ Πικάρ γνωστοποιῶν ὅτι τὰς σημαίας τὰς σχίζουσι, βεβαίως εἰδοποιεῖ τὸν στρατάρχην καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν τὰς ἐσχίζον, ἥτοι ὅτι δὲν ἤθελον νὰ τὰς πέμψωσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ὅπου δὲν ἐγίνωσκον τί ἔμελλον νὰ γίνωσιν αὐταί. Μ.

Ἄγνων ἀπολύτως ὅτι εἶχε δοθῆ διαταγὴ σχετικῶς πρὸς τὰς σημαίας, ὁ συνταγματάρχης Νύγγης, ἔκλαμπος ἐκ τοῦ ὄπι παραγγελία τόσον σπουδαία ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς γνῶσιν τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν τόσον ἀκατάλληλον μορφήν ἀπλοῦ ὑστερογράφου, μεταβαίνει παρὰ τῷ στρατάρχει, ὅπως τῷ ὑποβάλλῃ τὴν παρατήρησιν ταύτην, καὶ συντάσσει καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ στρατάρχου τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν, Ἀρ. 653, πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων στρατοῦ.

«Δόσατε, παρακαλῶ, διαταγὰς, ὥστε οἱ ἀετοὶ τῶν συνταγμάτων τοῦ πεζικοῦ τοῦ ἡμετέρου σώματος νὰ συναχθῶσιν αὐριον πρωίαν, λίαν ἐνωρίς, τῇ φροντίῃ τοῦ ἡμετέρου ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ, καὶ μεταφερθῶσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον τοῦ Μέτς, ἐνθα ἤδη τὸ ἱππικὸν κατέθεσε τὰς ἰδιώδας του. Θέλετε εἶδο ποιήσῃ τοὺς σωματάχας, ὅτι αὐταὶ θέλουσι κατὰ τὴν ἐκείνην. Οἱ ἀετοὶ οὗτοι περιβεβλημένοι τὰ καλύμματα αὐτῶν θέλουσι μετακομισθῆ ἐντὸς φορητοῦ κεκλεισμένης ἀμάξης. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ὄπλοστασίου θέλει τὰς δεχθῆ καὶ ἀποδώσει τὰς ἀποδείξεις παραλαβῆς εἰς τὰ σώματα.

ὁ υπογρ. Βαζαῖν.

Εἶναι λοιπὸν πρόδηλον, κατὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ὅτι τὰ σώματα μέλλουσι νὰ στερηθῶσι τὰς σημαίας αὐτῶν μετὰ τὴν πεποιθῆσιν, ὅτι αὐταὶ θέλουσι κατὰ τὴν ὄπλοστασίω.

Ἄφου ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἀπευθυνομένην πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων, ὁ συνταγματάρχης Νύγγης παρατηρεῖ τῷ στρατάρχει, ὅτι τῷ φαίνεται ἀναγκαῖον νὰ εἰδοποιηθῶσιν, ἐκτὸς τούτου, οἱ στρατηγὸι Κοφφινιέρ καὶ Σολεῖλ, ὁ μὲν πρῶτος ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ ὡς ἀνώτερος φρουράρχος, ὁ δὲ δεύτερος ὡς γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ στρατάρχης ἀποκρίνεται: «Ναί, εἰδοποιήσατε τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ ὅτι ἔχει νὰ δώσῃ διαταγὰς, ὅπως δεχθῶσι τὰς σημαίας ἐν τῷ ὄπλοστασίω. Εἶναι ἀνωφελεὲς νὰ τῷ εἴπητε ἕτερόν τι».

Ἰδὸν τὸ ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς, τῆς συναχθείσης κατὰ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ, αἵτινες φέρουσι ἐπίσης τὸν ἀριθμὸν 653.

«Δόσατε, παρακαλῶ, διαταγὰς, ὅπως τὸ ὄπλοστάσιον τοῦ Μέτς δέχεται αὐριον πρωίαν τοὺς ἀετοὺς τῶν συνταγμάτων τοῦ πεζικοῦ ὅλων τῶν σωμάτων τοῦ στρατοῦ. Οἱ ἀετοὶ οὗτοι θέλουσι φερθῆ περιβεβλημένοι τὰ καλύμματα αὐτῶν καὶ ἐντὸς κεκλεισμένων φορητῶν φρο-

νίδι τοῦ πυροβολικοῦ. Οἱ στρατηγὸι ἀρχηγὸι τῶν σωμάτων στρατοῦ λαμβάνουσιν ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ὁδηγίας».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὡς τὸ ἠθέλησεν ὁ στρατάρχης, οὐδὲν μνημονεύει περὶ τῆς κατακαύσεως τῶν σημαιῶν. Τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ περαιωθείσης, ὁ συνταγματάρχης Νύγγης ἠρώτησε τί ἔπρεπε νὰ σταλῇ τῷ στρατηγῷ Σολεῖλ, ἀρχηγῷ τοῦ πυροβολικοῦ. «Μὴ γράψετε τίποτε τῷ στρατηγῷ Σολεῖλ, ἀπεκρίθη ὁ στρατάρχης ἠδύνατο νὰ φέρῃ δυσκολίας. Ἐπιφυλάσσομαι νὰ γράψω, ὅταν φθάσῃ ἡ ὥρα». — Ὁ στρατάρχης, κατατίθησιν ὁ συνταγματάρχης Νύγγης, δὲν ἐξηγήθη ἄλλως ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν δυσκολιῶν, ἅς ἡ διαταγὴ αὐτοῦ ἐμελλε νὰ ἐγείρῃ.

Ποίας δυσκολίας ἠδύνατο νὰ φοβῆθῃ ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Σολεῖλ, τὸν ὑποδέεστορον αὐτοῦ; Δὲν ἐφοβεῖτο τὸναντίον μὴ τὸν παρῆν διὰ τῆς νέας ταύτης διαταγῆς, βιφθείσης ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμφωνιῶν, ἅς ἡ ἀνάκρισις ἀπέδειξεν, ὅτι ἔκαμον μεταξύ των; Τί σημαίνουσι αἱ λέξεις αὗται «ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμή»; Ἡ στιγμή αὕτη δὲν ἦλθε ποτέ. Ὁ στρατάρχης δὲν ἔγραψε περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τῷ στρατηγῷ Σολεῖλ. Οὕτω, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παραγγελιῶν, τῶν δοθεισῶν μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 27ης, σχετικῶς πρὸς τὰς σημαίας, προκύπτει ὅτι ἐν ἀρχῇ δίδεται εἰδοποίησις ὅτι θέλουσι κατὰ, καὶ εἰς τὸ τέλος δίδεται διαταγὴ νὰ τὰς καταγράψωσιν, ὅπως δοθῶσι τοῖς Πρώτοις.

Ἡ διαταγὴ τοῦ στρατάρχου δεικνύει, ὅτι ἡ παράδοσις τῶν σημαιῶν γενήσεται τὴν 28ην. Τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπαγορευθέντα τῷ συνταγματάρχει Νύγγῃ ἀπεστάλησαν τὴν δευτέρω μετὰ τῆς τετάρτης καὶ ἡμισίας καὶ τῆς πέμπτης ὥρας. Πάραυτα ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς συμπληροῖ τὴν τῆς πρωίας διαταγὴν αὐτοῦ. Παρασημειῶν αὐτὴν, ὁ στρατηγὸς Γεαννιγρός ἀναγράφει κἀνωθι τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ τὴν ἐξῆς παρατήρησιν.

«Αἱ σημαίαι τῶν δύο συνταγμάτων μου ἐσχίσθησαν τῇ διαταγῇ μου, τ' ἀκόντια καὶ οἱ ἀετοὶ ἐπριονίσθησαν, τὰ δὲ τεμάχια διενεμήθησαν εἰς τὰ δύο μου συντάγματα. Αἱ σημαίαι τῆς ταξιαρχίας μου δὲν θέλουσιν ὑπάγει εἰς Βερολίνον». Εὐγενὴς ἐμπνευσις, ἧς τὰ ἐπισυμβάντα ἐμελλον νὰ δικαιώσωσι τὴν ὀξυδέρκειαν!

Εἶναι οὐσιῶδες νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι, κατὰ τὰς διαταγὰς τὰς μεταβιβαθείσας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀρχηγῶν τοῦ πυροβολικοῦ, ἡ

παράδοσις τῶν σημαιῶν ὄφειλε νὰ λάβῃ χώραν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 27ην, ἐνῶ ὁ στρατάρχης ἀνέβαλε διὰ τῆς τελευταίας διαταγῆς τὴν παράδοσιν ταύτην εἰς τὴν ἐπαύριον 28ην. Πρὸς τί ἡ ἀναβολὴ αὕτη, ἂν εἰλικρινῶς ἤθελε νὰ καῶσιν αἱ σημαῖαι; Οὐδὲν ἦτο τόσον κατεπιέγον ἐν τούτοις, ὅσον τὸ ἐργασθῆναι, διότι ὁ στρατηγὸς Ζαρρᾶς ἔμελλε ν' ἀναχωρήσῃ, ἵνα ὀριστικῶς ἀποφασισθῇ τὸ κείμενον τῆς συμβάσεως, καὶ ἦτο λίαν οὐσιώδες νὰ δυνηθῇ νὰ βεβαιώσῃ ἐν πλήρει εἰλικρινείᾳ τὸν στρατηγὸν Στίελ, ὅτε ἔμελλον νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ ἄρθρον τὸ σχετικὸν μὲ τὰς σημαίας, ὅτι εἶχον κατασταφῆ.

Ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὁ στρατάρχης, ἀπεκρίθη ὅτι ὑποβάλλων εἰς τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ τὴν διαταγὴν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων ὁ συνταγματάρχης Νύγγης, τῷ παρετήρησεν ὅτι ἦτο λίαν δύσκολον νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἐντὸς τῆς νυκτὸς τῆς 27ης πρὸς τὴν 28ην, καὶ ἔνεκεν τῆς παρατηρήσεως ταύτης εἶπον «Θέσατε τὴν πρωΐαν τῆς 28ης». Δὲν ἐπίστευον ὅτι ἦτο τόσος κίνδυνος ἐν τῇ ἀργοπορίᾳ ταύτῃ, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς ὁδηγίας, ἃς εἶχον δώσει τῷ στρατηγῷ Ζαρρᾶς (1).

Ὁ συνταγματάρχης Νύγγης, πρὸς ὃν ἀνεκοινώθη ἡ κατάθεσις τοῦ στρατάρχου, ἀπεκρίθη «Δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ ἔκαμα τὴν παρατήρησιν ταύτην πρὸς τὸν στρατάρχην ὑπὸ τὴν μορφήν ἀντιρρήσεως· ἀλλ' εἶναι λίαν δυνατὸν καὶ φυσικόν, ὅτι αἰτούμενος τὴν ὥραν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐξέφρασα τὴν ιδέαν ταύτην, προαπησυχολημένος ὡς ἤμην νὰ ἀσφαλίσω τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μέτρου, καὶ μὴ ἐλθὼν παρὰ τῷ στρατάρχῃ εἰμὴ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ. Μοὶ φαίνεται ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος μοὶ ὑπηγόρευσεν ὡς εἶπεν τὰς λέξεις τῆς ἐπιστολῆς. . . . Τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην δὲν ἤγνούον τὴν συνέντευξιν τῆς προτερας μεταξὺ τῶν στρατηγῶν Ζαρρᾶς καὶ Στίελ, ἀλλ' ἤγνούον ἀπολύτως τὴν φορὰν τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης καὶ τὸ σημεῖον εἰς ὃ εἶχε φθάσει. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἤμην λίαν μακρὰν τοῦ νὰ ὑποθέσω ὅτι ἡ συνθηκολόγησις ἔμελλε νὰ ὑπογραφῇ τὴν αὐτὴν ἐσπέραν. Ἄνευ τούτου ἤθελον εἶσθαι ὁ πρῶτος, οὐχὶ μόνον

(1) Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται ὅτι ὁ στρατάρχης διέταξε νὰ παραστήσῃ ὁ στρατηγὸς Ζαρρᾶς τῷ στρατηγῷ Στίελ ὅτι αἱ σημαῖαι εἶναι κατεστραμμέναι.

νὰ μὴ προτινῶ ἀναβολὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιμείνω, ὥστε τὸ πρᾶγμα νὰ γενῇ κατεπιέγοντος» (1).

Ποῖαι εἶναι αἱ ὁδηγίαι, ἃς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ στρατηγὸς Ζαρρᾶς περὶ τῶν σημαιῶν; Ἴδου πῶς ὁ στρατηγὸς οὗτος κατέθηκε περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου.

Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν μ' ἐπεφόρτισε νὰ εἴπω ὅτι ἦτο ἔθιμον, ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ, κατόπιν πάσης ἐπαναστάσεως νὰ καίωσι τὰς σημαίας, αἵτινες ἐδόθησαν ὑπὸ τῆς πεσοῦσης ἐξουσίας, καὶ ὅτι συνεπῶς πρὸς τὸ ἔθιμον τοῦτο αἱ σημαῖαι εἶχον καῆ, χωρὶς νὰ δευχθῇ ὁ ἀριθμὸς· ὅτι εἰδοποιεῖ περὶ τούτου τὸν πρίγγιπα Κάρλον, ὅπως μὴ ἀργότερον κατηγορηθῇ ὅτι ἔλειψεν εἰς τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ. Ὁ στρατηγὸς Ζαρρᾶς προστίθει, ὅτι κατὰ τὴν εἰς Φρασκάτι ἀφίξιν του συνωμύλησεν ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Στίελ, αὐτὸς δὲ τῷ παρατήρησεν, ὅτι τῷ ἐλέγετο κἄτι τι ὅλως ἀσύνηθες. — Εἶδον πολὺ καλὰ, λέγει ὁ στρατηγὸς Ζαρρᾶς, ὅτι τοῦτο ἐσημαίνειν δ' αὐτὸν ὅτι οὐδὲν τὸ ἐπίστευε.

Ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ζήτημα τῶν σημαιῶν, κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ πρωτοκόλλου, ὁ στρατηγὸς Στίελ ἔθετο καὶ πάλιν τὸ ζήτημα, καὶ ἠναγκάσθη νὰ τῷ ἐπαναλάβω ὅτι μ' εἶχεν εἰπεῖ ὁ στρατάρχης. Ἐπιᾶπαξ ἐξέφρασε διὰ κινήματός τινος ἀμφοδολίαν λίαν χαρακτηριστικὴν.

Ὁ συνταγματάρχης Φάυ, ὅστις ἦτο παρὼν κατὰ τὴν συνέντευξιν, ὀρίζει τὸ σημεῖον τοῦτο ἔτι καθαρώτερον ἐν τῇ καταθέσει αὐτοῦ.

Ἐστῶ, εἶπεν ὁ στρατηγὸς Στίελ, ἀλλὰ συμφωνοῦμεν, ὥστε πᾶν ὅ,τι ὄν εἶναι τὴν ὥραν ταύτην κεκαυμένον ἀνήκει ἡμῖν».

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡ σύμβασις, ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ζαρρᾶς, συνετάχθη, ὡς ἔπεται, ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῶν σημαιῶν.

Ἐτὰ ὅπλα ὡς καὶ ὅλον τὸ ὕλικόν τοῦ στρατοῦ, οὐκιστάμενον εἰς σημαίας, ἀετούς, κτλ. θέλουσιν ἀφεθῆ, εἰς Μὲτς ἢ εἰς τὰ ἐρύματα, εἰς

(1) Οὕτως ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἐκτέλεσις ἀνεβλήθη διὰ τὴν 28ην 8 βρῆν οὐχὶ ἐκ προνοίας ὅτι οὕτως ἤθελε κατορθωθῆ νὰ μὴ καῶσιν αἱ σημαῖαι (διότι τοιοῦτόν τι προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ἡ εἰσήγησις ἐπιθυμοῦντα τὸν στρατάρχην Βαζαῖν), ἀλλὰ διότι ὁ Νύγγης ἔπεισε τὸν στρατάρχην περὶ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ἐκτελέσεως τῆς μεταφορᾶς τῶν σημαιῶν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 27ης μέχρι τῆς 28ης.

ἐπιτροπὰς στρατιωτικὰς, συγκροτουμένας ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαίν, ὅπως παραυτίκα παραδοθῶσι πρὸς ἐπιτροπὰς πρῶσσικὰς.

Τὸ σχέδιον τοῦ πρωτοκόλλου τῆς συμβάσεως περὶ παραδόσεως, συζητηθὲν τὴν 26ην μεταξὺ τῶν στρατηγῶν Στίελ καὶ Ζαρρᾶς, δὲν διήγειρεν οὐδέμιαν δυσκολίαν, ἐκτός εἰς τὸ μέρος τὸ ἀφορῶν τὰς στρατιωτικὰς τιμὰς καὶ τὰ ξίφη τῶν ἀξιωματικῶν. Αἱ σημαίαι εἶχον θεωρηθῆ ἔν τῷ σχεδίῳ τούτῳ ὡς ἀποτελοῦσαι μέρος τοῦ ὕλικου τοῦ πολέμου καὶ δεόντως παραδοτέαι τῷ ἔχθρῳ. Οὕτω τὴν 27ην δὲν ἐπρόκειτο νὰ υπάρξῃ συζήτησις ἢ ἐπὶ δύο ζητημάτων. Ὁ στρατάρχης ἦτο βέβαιος ὅτι ἡ σύμβασις ἔμελλεν ὀριστικῶς νὰ ὑπογραφῇ τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἐσπέρας. Διὰ τί, ἐν τῇ βεβαιότητι ταύτῃ, ὡ ἀναβάλλῃ διὰ τὴν ἐπαύριον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς, ἣν ἔγραψεν ὁ συνταγματάρχης Νύγγης; Δὲν βλέπομεν ἄλλην δυνατὴν ἀπόκρισιν ἢ τὴν ἐξῆς:

Διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας δοθείσης διαταγῆς, ἣν ἀπήυθονον πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σωμάτων, αἱ σημαίαι ἔμελλον νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον. Ἡ ἀγγελία ὅτι ἔμελλον νὰ καῶσιν ἐκεῖ ἐπρόκειτο νὰ συντελέσῃ ὅπως καταπαύσῃ πᾶς δισταγμὸς ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν αὐτῶν ἐκ μέρους τῶν σωμάτων, καὶ ἑσταμάτα ἢ προσελάμβανε πᾶσαν ἐκ μέρους τῶν σωμάτων πρωτοβουλίαν καταστροφῆς.

Διὰ τῆς διαταγῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ ὁ συνταγματάρχης Γιεῖλς ὤφειλε νὰ δεχθῆ τὰς σημαίας ταύτας, καὶ συμφώνως πρὸς τὰς παραγγελίας τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ ἔμελλε νὰ τὰς περιλάβῃ εἰς τὸ ὕλικόν καὶ τὰς ἀπογράψῃ.

Οὕτως ὁ στρατάρχης ἔλαβεν ἀπλάσας τὰς προφυλάξεις, ὅπως αἱ σημαίαι παραδοθῶσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, καὶ ὅπως ἄπαξ συνενωθῆσιν ἐντός τοῦ καταστήματος τούτου μὴ καταστραφῶσι.

Οὕτω τῶν πραγμάτων ἐχόντων, ἢ ὁ στρατηγὸς Στίελ παρεδέχετο τὴν διαβεβαίωσιν τὴν μεταβιβάσθεισαν αὐτῷ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζαρρᾶς, ἢ τὴν ἀπόθει. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει δὲν ἠδύναντο νὰ προσῶσιν ἄνευ πατάγου εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν σημαιῶν. Ἐν τῇ δευτέρῃ περιπτώσει, ἄπαξ τῆς συνθηκολογήσεως ὑπογραφείσης, τὸ πᾶν ἦτο προητοιμασμένον ὅπως ἐκτελεσθῶσι τὰ ἐν αὐτῇ συμπεφωνημένα (1).

(1) Τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῆς βράσεως, ἣν ἡ εἰσήγησις ἔθετο εἰς ἑαυτὴν, ἦτοι ὅτι πᾶν ὅ,τι ἐγένετο ἢ ἐγράφη παρὰ τοῦ στρατάρ-

Ἐὰν ὁ στρατάρχης δὲν ἀνήγγειλε τῷ στρατῷ, ὅτι αἱ σημαίαι ἔμελλον νὰ καῶσιν, εἶναι ἐκτός πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι τὰ σώματα ἤθελον προβῆ αὐτομάτως εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῶν. Εἶχεν ἄλλως τε ἀρχίσει αὕτη, καὶ δὲν ἑσταμάτησεν ἢ ἐνώπιον τῆς διαβεβαίωσεως τοῦ στρατάρχου. Ὁ στρατάρχης ἔλαβε, κατὰ τὸ φαινόμενον, τὴν πρωτοβουλίαν τῆς καταστροφῆς ταύτης, ἀλλὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς ταύτης κατὰ τὴν 27ην ἀναβλήθεισος ἐπὶ τὴν 28ην, δὲν ἦτο ἐφεξῆς κύριος τοῦ σταδίου (1). Τὸ ζήτημα ἀπέκειτο ἔκτοτε νὰ λυθῇ ὑπὸ τοῦ ἔχθρου, ὅσον δὲ καὶ ἂν ἦτο ὀλίγον ἔνδοξος ἢ κατοχὴ τῶν σημαιῶν, ἐνεργηθεῖσα ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, ἢ λύσις δὲν ἠδύνατο νὰ ἦ ἀμφίβολος. Ἀπαξ εἰς χεῖρας τοῦ ἔχθρου δὲν ἠδύνατο τις νὰ διακρίνῃ ἂν τὰ ἐμβλήματα ταῦτα ἐλήφθησαν ἀπὸ ἀποθήκης τινὸς ἢ ἐκυριεύθησαν ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς μάχης. Εἰς Βερολίνον, τὸ πᾶν καθίστατο θρίαμβος. Μία μόνη σημαία ἦτο τὸ βραβεῖον τῶν ἀγώνων τῶν περὶ τὸ Μὲτς αἰματηρῶν ἡμερῶν, ἦτο δὲ σημαία πρῶσσικῆ, ἡ τοῦ 2ου τάγματος τοῦ 16ου συντάγματος τοῦ πεζικοῦ. Ἐκυριεύθη αὕτη τὴν 16ην αὐγούστου ὑπὸ τινος ἀξιωματικοῦ τοῦ 57ου συντάγματος, ὅπερ ἀπέτελε μέρος τῆς μοιραρχίας Σισσεύ.

Ἡ Πολίαν ἐπιτυχίαν ἠδύναντο ἄλλως τε νὰ ἐλπίσωσιν ἀπὸ τῆς ἐξπατήσεως, ἣν ὁ στρατηγὸς Ζαρρᾶς ἔμελλε νὰ προσπαθῆσθαι νὰ κάμῃ, ὅπως γενῆ δεκτὸν ὑπὸ τοῦ ἔχθρου, παρ' ὅ ὁ στρατάρχης εἶχε διατηρήσει τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς ἀρχιστράτηγος τῶν αὐτοκρατορικῶν δυνάμεων;

Πῶς ἠδύναντο νὰ προφασισθῶσιν, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἀλλαγὴν ἐξουσίας, ὅποτε ἀπὸ ἐνὸς ἤδη μηνὸς ὁ στρατάρχης ἐζήτει νὰ διαπραγματευθῆ ἐν ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας;

Ἡ ἀλήθης σκέψις τοῦ στρατάρχου ἦτο πράγματι νὰ ὑπεξαίρεσθαι ἀπὸ τοῦ σταδίου τὰς σημαίας, ἢτοι τὸ κοινῶς λεγόμενον: «Στάκια» ἐπὶ τὰς σημαίας. Καλὸν τὸ συμπέρασμα, πλὴν λίαν βεβιασμένον.

(1) Ἡ φράσις αὕτη ἀδὲν ἦτο ἐφεξῆς κύριος τοῦ σταδίου τῆς εἰσηγήσεως εἶναι προφανῶς εἰς ἀντίθεσιν τῆς προκαταλήψεως αὐτῆς, δι' ἣς προσεπάθησε νὰ πείσῃ ὅτι ὁ στρατάρχης δὲν ἐσκόπεε ποσὸς νὰ καύσῃ τὰς σημαίας. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη δεκνύει ἐνγαυθὰ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τὴν πλὴν τῆς πεποιθήσεως τοῦ κ. εἰσηγητοῦ κατὰ τῶν ἐπιχειρημάτων, ἅτινα παρουσιάζει.

τοῦ ἐχθροῦ τὰς σημαίας; Τὸ ἐπόμενον χωρίον τοῦ στρατηγοῦ Ζαρβᾶς γεννᾷ σκέψεις περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

«Ὁ στρατάρχης μοι εἶπεν, ὅτι ἐγίνωσκεν ὅτι αἱ σημαῖαι εἶχον κατῷ, καὶ δὲν ἤθελεν ὥστε ὁ πρίγκηψ Φρεδερίκος Κάρολος νὰ δυνήθῃ νὰ ὑποβίση ὅτι ὁ στρατάρχης παρέβη τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ».

Ποῖαι ἦσαν αἱ ληφθεῖσαι αὗται ὑποχρεώσεις, ἀφοῦ ἡ συνθηκολόγησις δὲν ἦτο ὑπογεγραμμένη; Αἱ λέξεις αὗται φαίνονται προδίδουσαι παρὰ τῷ στρατάρχῃ προαπασχόλησιν ὄλως δι' ἀφορον ἐκείνης, ἣν ἐδείκνυε. Δὲν ἐπρόκειτο ἐφεξῆς δι' αὐτὸν νὰ σώσῃ τὰς μενουσὰς σημαίας· ὡφελε νὰ δικαιολογηθῇ παρὰ τῷ πρίγκηπι ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ τὰς σώσῃ ὅλας (1).

«Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τούτου, ἀφ' οὗ ὁ ἀρχιστρατάρχης τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ κατήρχετο εἰς τοιαῦτα, ἢ ἀνάκρισις ἀποδεικνύει· ὅτι δὲν εἶχεν ἢ νὰ εἶπῃ μίαν καὶ μόνην λέξιν, πρὶν ἀφήσῃ ν' ἀναχωρήσῃ ὁ ἐπιτετραμμένος αὐτοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ ἐνεχυριάσῃ τὴν τιμὴν τοῦ στρατοῦ, ὅπως αἱ σημαῖαι καταστραφῶσιν ὑπὸ τῶν σω-

(1) Σ η μ . κ α τ η γ ο ρ η τ η ρ ῖ ο υ . Ἐὰν συμπληρώσωμεν εἰς τὰς ὁμιλίαις τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, ἀναμνηστικόμενας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ζαρβᾶς, τὴν διαταγὴν τὴν δοθεῖσαν τὴν 28ην, κατὰ τὴν πρωΐαν, πρὸς τὸν στρατηγὸν αὐτόν, νὰ ἀφαιρήσῃ τὸ φύλλον τοῦ βιβλίου, ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμέναί αἱ παραγγελίαι αἱ δοθεῖσαι τὴν προτεραίαν, 27ην, σκοποῦσαι τὸ νὰ μεταβιβάσθωσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον αἱ σημαῖαι, ὅπως ἐκεῖ καῶσιν, ἢ ἐξήγησις ἦν διετυπώσωμεν ἀποκτᾶ μίαν βαθμὸν πιθανότητος. Μόνη αὕτη δίδει εὐλογον ἐξήγησιν τῆς ἀφαίρεσεως τῆς διαταγῆς τῆς 27ης, διαταγῆς προγενεστέρας τῆς ὑπογραφῆς τῆς περὶ παραδόσεως συμβάσεως.

Σ η μ . ἡ μ ε τ ῆ ρ α . Τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν ἀδιστακτικῶς ὅτι, θέλων τις νὰ σκεφθῇ ὠρίμως περὶ τοῦ ζητήματος, ὀφείλει νὰ ἐννοήσῃ ὅτι, ἀφοῦ ὁ στρατάρχης Βαζαῖν, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς πράξας, εἰδοποίησε τὸν στρατηγὸν Στίελ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζαρβᾶς ὅτι αἱ σημαῖαι εἶχον κατῷ κατόπιν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐπομένως δὲν ὑπῆρχον, μέγα λάθος ἦτο τὸ νὰ παραγγεῖλωσιν εἰς τὰ σώματα δι' ἐγγράφου διαταγῆς νὰ πέμψωσιν εἰς τὰ ὄπλοστάσια τὰς σημαίας, ὅπως ἐκεῖ καῶσιν. Ἐπομένως καὶ λογικὸν ἦτο λοιπὸν νὰ ἀφαιρηθῇ ἀπὸ τοῦ βιβλίου τῶν ἀνταποκρίσεων ἡ ἀναγραφὴ τῆς διαταγῆς ταύτης, ἥτις δὲν ὡφελε νὰ ὑπάρχῃ μαρτύριον διαρκὲς τῆς πλεκτάνης, ἣν (ἀστόχως) ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐσκέφθη νὰ στήσῃ τῷ ἐχθρῷ ὡς πρὸς τὰς σημαίας, ὅπερ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ δὲν τὸ κατώρθωσε. Μ.

μάτων. Καὶ ὅμως σώματά τινα ἔμελλον νὰ ἀναλάβωσι μόνα τῶν τῆν φροντίδα ταύτην.

Ὁ στρατηγὸς Λαυκουπέ (Lavaucoupe) ἀπεκρίθη ὡς ἐξῆς εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἥτις τῷ ἐγένετο κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακρίσεως ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς παραδόσεως τῶν σημαίων, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τὰ συντάγματα τὰς μεραρχίας ἣν ἐδιοῖκει·

«Εἶπον τοῖς σημαιοφόροις· θέλετε μεταβῆ εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, θέλετε ζητήσῃ νὰ καῶσιν αἱ σημαῖαι ἐνώπιον ὑμῶν. Τούτου γενομένου, θέλετε ἐπανελθεῖ, καὶ μοι δώσητε τὴν περὶ τούτου ἀναφορὰν ὑμῶν, ἣν θέλετε ὑπογράψῃ. Ἐὰν αἱ σημαῖαι δὲν καῶσιν ἐνώπιον ὑμῶν, θέλετε τὰς ἐπαναφέρει ἐδῶ, καὶ θέλετε λάθῃ διαταγὰς.

»Αἱ σημαῖαι ἐπέστρεψαν, τότε δὲ ἔδωκα τὴν ἐξῆς διαταγὴν·

»Θέλετε ἐπανελθεῖ εἰς τὰ συντάγματα ὑμῶν, καὶ μετὰ τῆς μεγαλητέρας δυνατῆς δημοσιότητος θέλετε καύσει τὰς σημαίας. Ἀναλαμβάνω ἐπ' ἐμοὶ καὶ μόνῳ τὴν εὐθύνην τῆς διαταγῆς, ἣν δίδωμι ὑμῖν· θέλετε μοι γνωστοποιήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν ἐντὸς τῆς ἡμέρας.

»Ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἔλαβον τὴν γνωστοποίησιν, ὅτι αἱ σημαῖαι τῆς μεραρχίας εἶχον κατῷ. Συνεπεία περιστατικῶς τινος, ὅπερ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ἢ σημαία τοῦ 63ου δὲν ἐκάη.»

Ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ καταθέσει τοῦ στρατηγοῦ Λεπασσέ (Lepasset)·

«Τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, ὥραν 9ην τῆς ἐσπέρας, ἔλαβον ἀπὸ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ 2ου σώματος τὴν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν ὑπ' ἀρ. 1243, παραγγέλλουσαν νὰ παραδώσωμεν τῷ πυροβολικῷ τὰς σημαίας τῶν συνταγμάτων ἡμῶν.

»Ἐπρόκειτο νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον τοῦ Μῆτς, ὅπως ἐκεῖ καῶσι. Δὲν ἠδυνήθηκα νὰ πεισθῶ εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην· αἱ σημαῖαι δι' ἐμὲ ἀντεπροσώπευον τὴν πατρίδα· εἶχον ἐμπιστευθῆ εἰς τὴν ἡμετέραν τιμὴν καὶ γενναιότητα· μοι ἐφάνη ἀδύνατον νὰ τὰς παραδώσω.

»Τῇ ἐπαύριον, 28ην, πρὸ τῆς αὐγῆς, συνήθροισα τοὺς συνταγματάρχας μου. Τοῖς ἀνέγων τὴν ἐπιστολὴν, τοῖς ἀνεκοίνωσα τὰ αἰσθηματά μου, ἅτινα συνεμερίθησαν, καὶ τοῖς ἔδωκα τὴν διαταγὴν νὰ καύσωσι τὰς σημαίας ἐνώπιον τῶν ἀξιωματικῶν τῶν καὶ μοι φέρωσι τὰ πρωτόκολλα τῆς ἐπιχειρήσεως.

»Τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ἀμέσως, καὶ τότε μόνον ἀπεκρίθη τῷ στρατηγῷ ἀρχηγῷ τοῦ 2ου σώματος στρατοῦ·

«Στρατηγέ μου! Ἡ ταξιαρχία ἐπιμένει· δὲν παραδίδει τὰς σημαίας αὐτῆς εἰς οὐδένα καὶ δὲν ἐμπιστεύεται ἐπ' οὐδενὶ ἀτόμῳ περὶ τῆς θλιβεράς ἀποστολῆς τοῦ νὰ τὰς καύσῃ. Τὸ ἐξετέλεσε μόνη τῆς τὴν πρωΐαν ταύτην· ἔχω ἀνὰ χεῖρας τὰς ἐκθέσεις τῆς θλιβεράς ταύτης ἐπιχειρήσεως.»

Κυριευθεὶς ὑπὸ ἰσομοίαν αἰσθημάτων, ὁ στρατηγὸς Πέ' Ἀρρός (Pé-Arros), ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ τῆς φρουράς, ἔπεμπε λίαν πρωὶ τὸν ἐπιτελάρχην αὐτοῦ, συνταγματάρχην Μελχιόρα (Melchior), νὰ φέρῃ τὰς σημαίας εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, καὶ ὑπερβαίνων τὰς ὁδηγίας τοῦ στρατάρχου, ὁ στρατηγὸς παρήγγειλε τῷ συνταγματάρχῃ τούτῳ νὰ φροντίσῃ νὰ καῶσιν ἐνώπιόν του.

Ὀλίγας σιγμάς κατόπιν ἀφικνεῖτο, τὴν πρωΐαν τῆς 28ης, πρὸς τὸν συνταγματάρχην Γιρέλς ἡ διαταγὴ ἐκείνη, δι' ἧς παρηγγέλλετο νὰ δεχθῇ τὰς σημαίας καὶ τὰς ἀπογράψῃ, φέρουσα ἡμερομηνίαν τῆς 27ης, ἣν εἶδομεν διατυπωμένην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ. Εἶχεν ἀργοπορήσει ἐπὶ 24 ὥρας. Πόθεν προήρχετο ἡ ἀργοπορία αὐτή;

Τὸ ἔγγραφο τὸ προσωρισμένον διὰ τὸν συνταγματάρχην Γιρέλς, ὅπερ, τὸ εἶπομεν ἤδη, ἦτο εἰσέτι μεταξὺ τῶν χειρῶν τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ, ὅτε δέχθη οὗτος τοὺς στρατηγούς τοῦ πυροβολικοῦ, διέμεινεν ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν τῆς 27ης ἐντὸς τοῦ ἰδιαίτερου γραφείου τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ. Μόλις τὴν 28ην τὴν πρωΐαν ὁ ὑπασιστής αὐτοῦ τὴν ἔδωκεν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ἐπιτελείου τοῦ πυροβολικοῦ, τὴν κατεχώρισεν καὶ τὴν ἔπεμψεν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον.

Ἡ ἀνάκρισις ὤφειλε νὰ σκεφθῇ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ ἐκράτησε τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἐγγράφου τούτου. Πλησιάζουν τις τὴν ἀργοπορίαν ταύτην πρὸς τὰς ὁδηγίας τὰς δοθείσας πρὸς τοὺς στρατηγούς τοῦ πυροβολικοῦ, αἵτινες ἦσαν εἰς τόσον πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὴν διαταγὴν τὴν πεμφθεῖσαν πρὸς τὸν συνταγματάρχην Γιρέλς, δὲν δύναται νὰ εὕρῃ ἄλλην ἐξήγησιν ἢ τὴν ἐξῆς.

Εἶχον ἀνάγκην ν' ἀποφύγωσιν, ὥστε ἡ τύχη ἦν ἐπεφύλαττον εἰς τὰς σημαίας νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ διαδοθῇ δι' ἀποκαλύψεως προερχομένης ὑπὸ τοῦ ὄπλοστασίου, ὅπερ, φωτίζον τὸν στρατὸν ἐπὶ τῆς ἀντιθέσεως τῶν δοθεισῶν διαταγῶν, ἤβηλε διακινδυνεύσει τὴν ἐπιτυχίαν ὄλων τῶν μηχανουργιῶν τούτων. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ στρατάρχης ἀπέφυγε νὰ μνημονεύσῃ ἐν τῇ διαταγῇ, τῇ ὑπαγορευθείσῃ τῷ συνταγματάρχῃ Νόγ-

γη διὰ τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ, ὅτι αἱ σημαῖαι ἔμελλον νὰ καῶσιν ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ.

Ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ κατέθεσεν ὅτι δὲν ἔλαβεν ἐντὸς τῆς ἐσπέρας τῆς 27ης γνώσιν τῆς διαταγῆς τῆς κατ' εὐθείαν ὑπὸ τοῦ στρατάρχου γενομένης, δι' ἧς εἰδοποιοῦντο τὰ στρατεύματα ὅτι αἱ σημαῖαι μεταφερίμεναι εἰς τὸ ὄπλοστάσιον ἔμελλον ἐκεῖ νὰ καῶσι, καὶ ὅτι ἡ παράδοσις τῶν σημαῶν τούτων ἔμελλε νὰ ἀργοπορήσῃ μέχρι τῆς ἐπαύριον, 28ης.

Ἡ περίστασις αὕτη ἔσχε τυχαίως συνέπειαν εὐτυχῆ. Ἐπέτρεψεν εἰς τινὰς ἀξιωματικούς, ὀνομαστί εἰς τὸν συνταγματάρχην Μελχιόρα, νὰ καῶσιν τὰς σημαίας αὐτῶν, καὶ εἰς τὸν συνταγματάρχην Γιρέλς νὰ καταστρέψῃ τὰς σημαίας τοῦ ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, τὰς ἐμπιστευμένας εἰς τὴν φύλαξίν του, πρὶν ἢ γνωσθῇ ἡ ὑπογραφή τῆς περὶ παραδόσεως συμβάσεως.

Ἐντὸς τῆς πρωΐας τῆς 28ης ὁ στρατάρχης συνήθροισεν ἐν συμβούλιῳ τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων στρατοῦ καὶ τῶν ἐδικῶν ὀπλων. Ὁ στρατηγὸς Ζαζάρς ἐξέθηκε τὰ τῆς συνεντεύξεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Στιέλ καὶ ἐκοινοποίησε τὸ πρωτόκολλον τῆς συμβάσεως ἣν ὑπέγραψε. Αἱ ὀριστικαὶ φράσεις τοῦ 3ου ἄρθρου ἀπέτελουν, εἰς β,τι, ἀπέβλεπε τὰς σημαίας, νέαν κατάστασιν, καὶ ἐπομένως δὲν ἠδύνατο ἐφεθῆς νὰ τὰς καταστρέψωσι.

Ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ ἐφώναξεν ἀκούων τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἄρθρου τούτου· «Ἄλλ' αἱ σημαῖαι ἐκάρησαν! Ἡ συμφωνία αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ. Ὁ στρατάρχης, προσέθηκεν ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ ἐν τῇ καταθέσει αὐτοῦ, ἔδωκεν ἡμῖν νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς, ἣτις παρήγγειλε τὸ νὰ καῶσιν αὐταί.»

Ἡ ἀπόκρισις τοῦ στρατηγοῦ ἦτο ἀνακριθῆς· δὲν ἐσταμάτησε τὴν καῶσιν τῶν σημαῶν, διότι, καὶ τοὶ ἀγγέλλον τοῦτο, οὐδέποτε τὸ διέταξε.

Τῷ ὄντι, ἡ φροντίς τοῦ νὰ κανόνισῃ τὰς λεπτομερείας τῆς ἐκτελέσεως ἔπιπτεν ἐπὶ μόνον τὸν διευθυντὴν τοῦ ὄπλοστασίου· ἀλλ' ὅμως, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, αἱ διαταγαὶ αἱ δοθείσαι τῷ συνταγματάρχῃ Γιρέλς δὲν ἔσχον ἢ πάντοτε ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῶν σημαίων.

Ὁ στρατάρχης Βαζαὶν ἐξήτησε νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὸ συμβούλιον τὴν

μή εκπλήρωσιν τῆς πυροβολήσεως τῶν σημαίων, διὰ τῶν ἀργοποριῶν τῶν προκυψασῶν ἀπὸ τῶν δισταγμῶν τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων. Οὐδεμία διαμαρτύρησις ἠγγέθη ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀξιωματικού τούτου ἐπισιοδίου, ἐπ' οὗ ἡ ἀλήθεια μόλις διαφαίνεται.

Ἐνώπιον τῆς ὀριστικῆς συμπληρώσεως τοῦ ὀλέθρου ἐξηφανίζετο ἀναμφιβόλως τὸ αἶσθημα τῆς τελευταίας ταύτης πικρίας. Ἄλλ' ὅτε ὁ στρατὸς, ἀργότερον δὲ τὸ ἔθνος, ἔμαθον τὴν ταπείνωσιν, ἣτις, ἐνῶ ἡδύναντο νὰ τὴν ἀποφύγωσιν, ἐπεφυλάχθη εἰς τὰ ἱερὰ ταῦτα ἐμβλήματα, ἢ συνείδησις τοῦ κοινοῦ, προσβληθεῖσα εἰς τὰ εὐγενέστερα αὐτοῦ αἰσθήματα, ἐξηγγέθη δι' ὅλου τοῦ ὕψους αὐτῆς κατὰ τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, ὅστις, ζητῶν νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τῶν ὑπεκφυγῶν αὐτοῦ, δὲν ἠπάτησεν ἢ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν.

Τὰ αἰσθήματα, ἄτινα διήγειρον τὸν στρατὸν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔμελλον νὰ εὗρωσι διερμηνέα ἄξιον. Ἀκούσωμεν τὸν συνταγματάρχον Γιρέλς. Θέλει ὀμιλήσει ἢ τιμῆ.

«Τὴν 27ην ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν πέμπτην ὥραν τῆς ἑσπέρας, ἔμαθον ὅτι τὸ φρούριον περιελαμβάνετο ἐντὸς τῆς παραδόσεως, ἣτις διαπραγματεύετο διὰ τὸν στρατὸν. Μετέβην ἀμέσως εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ὅπως εκπληρώσω καθῆκόν τι, ὅπερ ἠγγίξε τὴν καρδίαν μου.

Ἐκεῖ ὅτι σημαῖαι μοὶ εἶχον ἐμπιστευθῆ ὑπὸ ἐπὶ συνταγματῶν τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐνὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐμελλον νὰ δώσω τὴν διαταγὴν νὰ τὰς καύσωσιν ἤτο λίαν ἀργὰ ὅπως ἐκτελεσθῆ κατὰ τὸ ἑσπέρας ἢ ἐπιχειρήσις αὕτη, ἣτις ἔλαβε χώραν τὴν πρωίαν τῆς ἐπαύριον, πρὶν ἢ λάθω οὐδεμίαν ἀνακοίνωσιν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν σημαίων τοῦ στρατοῦ.

Ἐδὲν ἐνόμισα ὅτι εἶχον ἀνάγκην διαταγῆς ὅπως λάθω μέτρον, ὅπερ ἐν τῇ ιδέᾳ μου, ἤθελε ληφθῆ ὑπὸ τῶν συνταγματάρχων, εἰς αὐς αἱ σημαῖαι αὐταὶ ἀνῆκον, ἐὰν τὰς εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν.

Ἐτὴν 28ην, μεταξύ τῆς ὀγδόης ὥρας καὶ τῆς ὀγδόης καὶ ἡμισίας τῆς πρωίας, ἡμίσειαν περίπου ὥραν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν σημαιῶν τούτων, ἔλαβον γινῶσιν διαταγῆς τινος, ἣτις παρήγγελλε τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων νὰ πέμψωσι τὰς σημαίας αὐτῶν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον. Κοινοποιῶν μοὶ τὴν διαταγὴν ταύτην, ὁ στρατηγὸς ἀνώτερος

ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ μὲ εἰδοποιεῖ ὅτι αἱ σημαῖαι καὶ πᾶν τὸ λοιπὸν ὄλικόν ἔμελλον νὰ διατηρηθῶσιν, ὅπως ἀπογραφῶσι...

Ἐπερὶ τὴν ἐνάτην ὥραν εἰς ὑπασπιστῆς τοῦ πεζικοῦ ἦλθεν εἰς τὸ γραφεῖόν μου· μοὶ ἐπαρουσίασε τὴν ἀπόδειξιν παραλαβῆς τῆς σημαίας αὐτοῦ, λέγων μοι· «Συνταγματάρχα μου! παρέδωκα πρὸ μικροῦ τὴν σημαίαν μου μοὶ ἐδόθη περὶ τούτου ἀπόδειξις· ἀλλ' ὁ συνταγματάρχης τοῦ συντάγματός μου μὲ διέταξε νὰ παρευρεθῶ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς». Μοὶ εἶξε ταυτοχρόνως τὸ ἀντίγραφον διαταγῆς, δοθείσης διὰ τῆς συνήθους ἱεραρχικῆς ὁδοῦ εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων, νὰ πέμψωσι τὰς σημαίας εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, εἰδοποιουμένους ὅτι ἔμελλον ἐκεῖ νὰ καῶσι. Ἦτον αὕτη ἡ πρώτη εἶδησις, ἣν ἐλάμβανον περὶ διαταγῆς τοιαύτης. Ἐσχον συγκίνησιν τινά. Ἐλαβον ἀπὸ τῆς τραπέζης μου τὴν ὄλως ἀντίθετον ταύτης διαταγὴν, ἣτις μοὶ παρήγγελλε νὰ τὰς διατηρήσω καὶ τὴν ἐπέδειξα τῷ ὑπασπιστῇ. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἤρξατο κλαίων. Ἐλαβον τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ τῷ εἶπον· «Ἀκριβέ μοι λογαγέ! ἐνώπιον δύο διαταγῶν ἀντιθέτων εἶναι δι' ἡμᾶς ἐλευθερία τῆς ἐνεργείας. Ἰδοὺ τί προσφέρω ὑμῖν· ἔχετε ἀπόδειξιν, ἣτις ἐδόθη ὑμῖν ὑπὸ τινος φύλακος· δεόν νὰ μείνη ξένος εἰς τὴν εὐθύνην ἐκείνου, ὅπερ θέλομεν πράξει.

Ἐδύσατε αὐτῷ τὴν ἀπόδειξιν του· θέλω τῷ ἐπιτρέψει νὰ ἐπιστρέψῃ ὑμῖν τὴν σημαίαν ὑμῶν, ἣν θέλετε κάμει, ὅτι ἂν βούλεσθε. Ὅπισθέν μου ἦτο ἕτερος ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ, ὅστις εὗρίσκετο ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις καὶ ὃν δὲν εἶχον ἰδεῖ ἀκόμη. Ἀμφοτέροι συνεσκέφθησαν καὶ μοὶ ἠτήσαντο τὴν ἄδειαν νὰ σκεφθῶσιν ἐπὶ μικρόν. Ἐξῆλθον τοῦ γραφείου μου καὶ ἐπανῆλθον μετ' ὀλίγας στιγμᾶς. Μοὶ ἠτήσαντο νὰ μεταδῶσι καὶ λάθωσι νέας ὁδηγίας παρὰ τοῖς συνταγματάρχαῖς αὐτῶν. Πράξατε ὅ,τι ἂν βούλεσθε τοῖς εἶπον. Ἀμέσως πάραυτα καὶ ὑπὸ τὴν συγκίνησιν τῆς σκηνῆς ταύτης ἔγραψα τῷ στρατηγῷ Σολεὶλ τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς.

Ἐστρατηγέ μου! ἀξιωματικοὶ φέρουσι σημαίας εἰς τὸ ὄπλοστάσιον μὲ διαταγὴν παραγγέλλουσαν τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, ὅπερ εἶναι ὀλοσχερῶς ἀντίθετον τῇ διαταγῇ, ἣν μοὶ μετεβιδάσετε πρὸ μιᾶς ὥρας. Ἰκετεύω ὑμᾶς νὰ ἐνεργήσητε, ὅπως πύση ὅσον οἶόν τε κατάστασις τούτων δεινῆ.

Ἐπέμψα πάραυτα τὸ ἐπιστόλιον τοῦτο, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς εὐρί-

σκετο εἰς Βάν-Σαίν-Μαρτέν, καὶ ὤφειλον νὰ περιμείνω ἐπὶ πολὺ τὴν ἀπάντησιν, ὅπερ μοὶ ἐπέβαλεν ἀπεκδοχὴν ἀληθῶς θλιβεράν. Ἐξήλθον τοῦ γραφείου μου λίαν συγκεκινημένος. Δὲν εἶχον τὴν ἀπόφασιν νὰ κάμω νὰ καῶσιν ὄλαι αἱ σημαῖαι, ἀλλ' ἀπέναντι δύο διαταγῶν ἀντιφασκουσῶν, ἡ ἰδέα αὐτὴ ἔβραζεν ἐν τῇ κεφαλῇ μου... (1).

»Περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ, ἔλθων προσωπικῶς, μοὶ ἔφερε τὴν ἀπόκρισιν. Μοὶ ἐξήγησε τὴν ἀντίφασιν τῶν διαταγῶν τούτων κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Μοὶ εἶπεν ὅτι ἤλπισαν νὰ σώσωσι τὰς σημαίας, μὴνύοντες διὰ τοῦ ἐπιτετραμμένου ὅτι ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ ἐπὶνέγκε τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ἐπιτετραμμένος τοῦ ἐχθροῦ ἐμειδίασε μὲ ὕψος δύσπιστον καὶ ἀπεκρίθη· «εἶναι δυνατόν σημαῖαι τινὲς νὰ κατεστράφησαν, ἀλλ' ἐγγυοῦμαι ὑμῖν ὅτι δὲν κατεστράφησαν ἅπασαι, καὶ δεόν νὰ τὰς διατηρήσῃτε». Ὅτι συνεπέλα τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης ὁ στρατάρχης ἐξέδοτο δευτέραν διαταγὴν ἀντίθετον τῆς πρώτης, ἥτοι τὴν περὶ διατηρήσεως τῶν σημαιῶν. Ὁ στρατηγὸς προσέθηκεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπέμενε πολὺ εἰς τὴν ὄρον τοῦτον τῆς συμβάσεως, καὶ ὅτι καθίστα αὐτὸν ἀπολύτως ἀναγκαῖον».

Ἡ ἐξήγησις ἡ δοθείσα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ δὲν ἤδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν διαταγὴν περὶ διατηρήσεως τῶν σημαιῶν, ἥτις ἐπέμθη τῷ συνταγματάρχῃ Γιερέλς, καθόσον αὕτη συνετάχθη πολὺ πρότερον τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ στρατηγοῦ Ζαρβᾶς, καὶ ἐπομένως πολὺ πρότερον τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Πρώσου ἐπιτετραμμένου. Πᾶν ὅ,τι εἶναι συγκεχωρημένον νὰ συναγάγωμεν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, εἶναι ὅτι ἡ ἀναβολὴ ἡ ἐπελθοῦσα ὡς πρὸς τὴν πυρπόλησιν δὲν ἦτο τυχαία· διότι, ἐὰν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, ὁ στρατηγὸς ἤθελε τὸ εἰπεῖ, καὶ δὲν ἤθελεν ἔχει ἀνάγκη νὰ ζητήσῃ νὰ τὸ ἐξηγήσῃ διὰ αἰτιῶν, ὧν ἡ προφανὴς ἀνακρίβεια προκύπτει ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμερο-

(1) Βεβαίως δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ συνταγματάρχης Γιερέλς διεπράξατο ἐγκλημα μὴ πυρπολήσας τὰς παραδοθείσας αὐτῷ τότε σημαίας. Ἀλλ' ὅμως φρονοῦμεν, καὶ πιστευόμεν δικαίως, ὅτι ἀφοῦ ἐπέσυρε κατὰ τῆς κεφαλῆς του τὴν τιμῶσαν ἄλλως τε εὐθύνην νὰ κατακαύσῃ αἰκοθεν τὰς εἰς τὸ ὄπλοστάσιον εὐρισκομένας ἀπὸ καιροῦ σημαίας τοῦ ἵππικοῦ καὶ τὴν τοῦ πυροβολικοῦ, ὡφείλε νὰ μὴ διστάσῃ ποσῶς νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰς λοιπὰς σημαίας. Παράδοξον σύστημα ὑποδικαιρέσεως τοῦ βάρους τῆς συνειδήσεως. Μοιραίως ἔπρεπε νὰ διστάσῃ διὰ τὸ δεύτερον, ὅπως ἐπιβαρυνθῇ ὁ στρατάρχης Βαζαῖν. Μ.

μηνίας τῆς διαταγῆς, τῆς δοθείσης τῷ διευθυντῇ τοῦ ὄπλοστασίου (1). Εἰς τῶν δεινοτέρων ἔρων τῆς περὶ παραδόσεως συμβάσεως ἐμελλε νὰ πληρωθῇ ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ ἀκραιότητι. Τοῦτο ἀπῆτει ὁ σεβασμὸς τοῦ δοθέντος λόγου.

Ἀνησυχία τοῦ ἐχθροῦ ὡς πρὸς τὰς σημαίας. Ἐπιστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Στίεελ. Ἀλλ' ἐνῶ συνεμορφοῦντο ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ ἐντίμως πρὸς τὰ διαλαμβανόμενα ἐν τῇ πρὸς παράδοσιν συμβάσει, αἱ δυσπιστίαι τοῦ ἐχθροῦ, ἐξυπνήσασαι ὑπὸ τῶν παρεισαγωγῶν τοῦ στρατάρχου, ἔμελλον νὰ τῷ ἐπιβάλωσι τελευταίαν ταπεινώσιν.

Περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας, 28ης Ὀκτωβρίου, ἀφικνεῖτο εἰς τὸ στραταρχεῖον ἐπιστολὴ τις τοῦ στρατηγοῦ Στίεελ, ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῶν σημαιῶν, ἀπευθυνομένη τῷ στρατηγῷ Ζαρβᾶς, καὶ τὴν ὅποιαν οὗτος ἔφερε πρὸς τὸν στρατάρχην. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐξηφανίσθη ἔκτοτε· μήτε ὁ στρατάρχης, μήτε ὁ στρατηγὸς Ζαρβᾶς δύνανται νὰ εἴπωσι τί ἀπέεινε. Δὲν δύναται τις λοιπὸν νὰ γνωρίζῃ τί αὕτη περιείχεν. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡ ἀριεὶς αὐτῆς διήγειρε μεγάλην ἀνησυχίαν. Τρέχουσι πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ· εἶναι ἀπὼν, ὡς καὶ ὁ ἐπιτελάρχης αὐτοῦ· ὁ ὑπασιπότης αὐτοῦ, ὁ ταγματάρχης Σέρς (Sers), φθάνει ἐσπευσμένως (2).

(1) Ἡ εἰσῆγησις ἔχει ἰδίαν πολεμικὴν κατὰ τοῦ παρ' αὐτῆς κατηγορουμένου. Συήθως ὅ,τι ἡ ἀνίκρισις δὲν δύναται νὰ φέρῃ εἰς φῶς, ἄλλως εἰπεῖν, νὰ ἐξακριβώσῃ, δὲν τῇ ἐπιτρέπεται νὰ συναγάγῃ συμπεράσματα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου ἢ λίαν ἐπιφυλακτικᾶ. Ἐνταῦθα παρατηρεῖται τὸ ἐναντίον. Ἡ ἰδίαις εἰσῆγησις εὐρίσκει λίαν ἀνακριδῆ τὴν κατάθεσιν τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ, ὅπως μὴ δευτεράν τινὰ φράσιν μεταχειρισθῇ. Καὶ ὅμως καὶ αὐτὴν τὴν ἀνακρίβειαν, καὶ αὐτὴν τὴν λαμβάνει ὡς ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου, ἀνακρίβουσα, ὡς εἰπεῖν, ὁ μάρτυς δὲν λέγει ἀλήθειαν, ἢ ἀναβολὴ ἢ ἐπελθοῦσα ὡς πρὸς τὴν πυρπόλησιν τῶν σημαιῶν δὲν ἦτο τυχαία· διότι, ἐὰν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, ὁ στρατηγὸς ἤθελε τὸ εἰπεῖ καὶ...» Συμπέρασμα κατὰ τὴν εἰσῆγησιν ὅτι ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ εἶναι ἀνακριδῆς, ὅπως ὑπηρετήσῃ τὰ τοῦ στρατάρχου συμφέροντα! Μ.

(2) Πόθεν ἔλαβεν ὁ στρατηγὸς Στίεελ ἀφορμὴν νὰ γράψῃ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην; Ἡ εἰσῆγησις δὲν φαίνεται μερικμῶσα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Βεβαίως ὅμως, ὅπως προῆναι εἰς τὸ διάθημα τούτο ὁ Πρώσος ἐπιτελάρχης, γνω-

«Ἐύρον τὸν στρατάρχη ἔν τῷ ἰδιαιτέρῳ αὐτοῦ γραφείῳ, κατέθεσεν ὁ ἀνώτερος οὗτος ἀξιωματικὸς, μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζαρβᾶς. Ἐφαίνετο λίαν συγκεκινημένος. Μοὶ ἀνέγνω περιούδιον τινα ἐπιστολῆς τινος τοῦ γενικοῦ ἐπιτελάρχου τοῦ ἔθρικοῦ στρατοῦ οὕτως ἔχουσαν. αὐδδέποτε ἤκουσα νὰ ὀμιλῶσι περὶ τῶν κανονισμῶν, οὓς ἐπικαλεῖσθε διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν σημαίων. Σταματήσατε λοιπὸν τὴν πυρπόλησιν ταύτην, καὶ γνωστοποιήσατέ μοι τὸν ἀριθμὸν τῶν μενουσῶν σημαίων. Ἐὰν ὁ ἀριθμὸς δὲν μοι φανῇ ἐπαρκῆς, οὐδεμία τῶν διατάξεων τῆς συμβάσεως θέλει ἐκτελεσθῆ.»

»Ὁ στρατάρχης μοὶ ἔδωκε διαταγὴν ν' ἀνακρινώσω προφορικῶς καὶ ἄνευ ἀναβολῆς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης πρὸς τὸν στρατηγὸν Σολεῖλ, ὅστις ὄφειλε νὰ τῷ ἀναφέρῃ περὶ τῶν ληθθέντων μέτρων καὶ τῷ γνωστοποιήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μενουσῶν σημαίων. Τρέχω πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ καὶ τὸν συναντῶ ἐπανερχόμενον κατὰ τὴν πύλην τῆς Γαλλίας. Μοὶ ἀπεκρίθη «ἔχει καλῶς», καὶ μετέβη παρὰ τῷ στρατάρχει.»

Ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ ἀνήγγειλε τότε τῷ στρατάρχει, καὶ οὗτος τὸ κατέθεσεν, ὅτι ἔφερε περὶ τὰς 41 σημαίας εἰς τὸ ὄπλοστάσιον. Μεθ' ὅλην ταύτην τὴν διαβεβαίωσιν καὶ κατὰ πλεονασμὸν προφυλάξεως, ὁ στρατάρχης διετύπωσε τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν συναγματάρχη Γιρέλς·

«28 Ὀκτωβρίου 1870.

»Κατὰ τὴν στρατιωτικὴν σύμβασιν, ὑπογραφείσαν χθὲς τὸ ἑσπέρας, 27ην Ὀκτωβρίου, ἅπαν τὸ ὄλικον τοῦ πολέμου, σημαῖαι καὶ δέον νὰ τοποθετηθῶσι καὶ διατηρηθῶσιν ἀνέπαφα μέχρι τῆς εἰρήνης· οἱ ὀριστικοὶ τῆς εἰρήνης ὄροι θέλουσι μόνον ἀποφασίσει περὶ αὐτῶν.

»Συνεπῶς ὁ στρατάρχης ἀρχιστράτηγος παραγγέλλει βεβήματα τῷ συναγματάρχει Γιρέλς, διευθυντῇ τοῦ ἐν Μὲτς πυροβολικοῦ, νὰ δεχθῇ καὶ φυλάξῃ εἰς κεκλεισμένον τόπον τὰς σημαίας, αἵτινες ἐφέρ-

στά τῷ ἐγένοντο τὰ ἐν Μὲτς λαμβάνοντα χώραν, ἥτοι ἡ ἐντὸς τῶν συναγμάτων πυρπόλησις σημαίων τινων, βεβαίως δὲ καὶ ἡ διαταγὴ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν πρὸς τοὺς σωματάρχας, ὅπως μεταφερθῶσιν αἱ σημαῖαι εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ἵνα ἐκεῖ πυρποληθῶσι, διαταγῇ, ἥτις δὲν ἔτυχε πλήρη τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς.

Μ.

θησαν ἢ ἀχθῆσονται ὑπὸ τῶν σωματῶν. Δὲν ὄφειλε, ὑπὸ οὐδεμίαν πρόφασιν, νὰ δώσῃ τὰς ἥδη κατατεθείσας σημαίας, ὁδονδήποτε καὶ ἂν τῷ ἔλθῃ ἡ αἴτησις.

»Ὁ στρατάρχης ἀρχιστράτηγος καθιστᾷ τὸν συναγματάρχη Γιρέλς ὑπεύθυνον τῆς ἐκτελέσεως τῆς διατάξεως ταύτης, ἥτις ἐνδιᾶφείρει εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τὴν διατήρησιν τῶν βητρῶν τῆς ἐντίμου συμβάσεως, ἥτις ὑπεγράφη, καὶ τὴν τιμὴν τοῦ δοθέντος λόγου.

»Ὁ στρατάρχης ἀρχιστράτηγος Βαζαῖν.»

Ἄμα τῆς διαταγῆς ταύτης δοθείσης, ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ τὴν φέρει αὐτοπροσώπως πρὸς τὸν συναγματάρχη Γιρέλς. Ἐπειτα μεταβαίνει εἰς τὴν αἴθουσαν, ἔνθα ἦσαν αἱ σημαῖαι καὶ τὰς ἀριθμεῖ. Ὑπῆρχον 53.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ὁ στρατάρχης, καθησυχάσας περὶ τῆς διατηρήσεως τῶν σημαίων, διέταττε ν' ἀποκριθῶσι διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζαρβᾶς εἰς τὴν ὑπερήφανον πρόσκλησιν τοῦ στρατηγοῦ Στίελ οὕτως·

«Ἐσπευσα νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν τῆς Α. Ε. τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, τὴν ἐπιστολὴν ἣν πρὸ μικροῦ ἔλαβον ἐκ μέρους ὑμῶν, φέρουσαν ἡμερομηνίαν τῆς σήμερον πρωΐας, ὥραν 11 1/2. Εἰμὶ ἐπιφορτισμένος ὑπὸ τοῦ κ. στρατάρχου νὰ εἶπω ὑμῖν ἐκ νέου, ὅτι εἶναι ἔθιμον ἐν Γαλλίᾳ νὰ παραδίδωνται εἰς τὸ πυροβολικὸν, ὅπως ἐκεῖ καταστραφῶσιν, αἱ σημαῖαι μετὰ τὴν ἐξηφάνισιν τῶν ἐξουσιῶν, αἵτινες τὰς παρέδωκαν εἰς τὰ στρατεύματα. Ἡ ἱστορία ἡμῶν παρουσιάζει ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο παραδείγματα, ἅτινα δυστυχῶς εἶναι πάμπολλα.

»Ὅπως εὐχαριστηθῆ ἄλλως τε ἡ ἐπιθυμία ἣν ἐξέφρασεν ἡ Α. Β. Ὑψηλότης, ἡ Α. Ε. ὁ στρατάρχης Βαζαῖν με διτάττει νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν, ὅτι οὐδεμία σημαία ἐκῆ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως, καὶ ὅτι ἐκείναι, αἵτινες ἀπετέθησαν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, τὸν ἀριθμὸν περιέπου 41, θέλουσι δοθῆ εἰς τὴν εἰδικὴν ἐπιτροπὴν.

»Ὁφείλω νὰ προσθέσω ὅτι τὸ ἐλαφρὸν ἵππικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν δὲν φέρουσι ποτε τὰς σημαίας αὐτῶν ἐν ἐκστρατείᾳ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ βαρὺ ἵππικὸν, τὰς εἶχεν ἀποθέσει κατὰ διαταγὴν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Αὐγούστου ἡμέρας. Πᾶσαι ἀπεστάλησαν εἰς Παρισίους πρὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ (1).»

(1) Πρόκειται περὶ τῶν σημαίων, ἃς ὁ συναγματάρχης Γιρέλς ἐκ πρώτου

Τὴν ἐπαύριον, 29ην Ὀκτωβρίου, ὁ στρατηγὸς Στίελ ἔγραψε τῷ στρατηγῷ Ζαρβᾶς, ὅπως τὸν συγχαρῆ ἐν ὀνόματι τοῦ πρίγγηκος Φρεδερικου Καρόλου διὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐξεπληρώθησαν οἱ ὄροι τῆς συμβάσεως σχετικῶς πρὸς τὸ ὕλικόν. Ὁ ταγματάρχης Σαμουήλ κατέθηκεν, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἤρχετο διὰ τῶν λέξεων τούτων: «Συγχαίρομαι μεθ' ὑμῶν», ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Ζαρβᾶς καὶ ὁ λοχαγὸς Γουεδίνος (Guedin) βεβαιοῦσιν ὅτι ἡ εἰρωνικὴ καὶ καταφρονητικὴ αὕτη ἔκφρασις δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀπωλέσθη ὠσάυτως. Δὲν ὑπῆρξε λοιπὸν δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἐκ τῆς καταθέσεως ταύτης προάγεται ἀκαταπονήτως τὸ ἐξῆς συμπέρασμα. Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ καταστρέψῃ τὰς σημαίας.

Δὲν τὸ ἠθέλησε τὴν 26ην, διότι δὲν ἔδωκε τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὐδεμίαν διαταγὴν ὀριστικὴν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἀνεπαρκῶν καὶ μόλις ἀκουσθέντων λόγων αὐτοῦ ἐν τῷ πρωϊνῷ συμβουλίῳ, διότι ἐπέμεινε πρὸ πάντων, ὥστε ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ νὰ μείνῃ ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς ἀπραξίαν λίαν ἐκθέτουσαν καὶ ἐπομένως μὴ αὐτόματον.

Δὲν τὸ ἠθέληεν ὠσάυτως τὴν 27ην, ὁπότε κατὰ περίστασιν εὐτυχῆ ἡ ὑπογραφή τῆς συμβάσεως, ἀναβληθεῖσα ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρας ὥρας, ἄφινεν ἀκόμη ὅλην τὴν ἡμέραν ταύτην πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἀπραξίας τῆς προτετραίας. Αἱ διαταγαί, αἱ διατυπωθεῖσαι κατὰ τὴν πρωϊαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ, ἐξερχομένου ἀπὸ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ στρατάρχου, δὲν ἀποδεικνύουσιν ἢ ἐν σχέδιον, τὸ νὰ διατηρηθῶσιν αὐταί.

Δὲν τὸ ἠθέληεν οὐδὲ κατὰ τὴν δείλην τῆς 27ης, διότι, εἰδοποιῶν τὰ σώματα ὅτι αἱ σημαῖαι ἔμελλον νὰ καῶσιν, ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ταύτης διὰ τὴν ἐπαύριον, 28ην, καλῶς γινώσκων ἐν τούτοις ὅτι ἡ ὑπογραφή τῆς συμβάσεως ἔμελλε νὰ τῷ δέσῃ τὰς χεῖρας τῇ αὐτῇ ἐκείνη στιγμῇ.

Ἐὰν ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἠθέλε νὰ καῶσιν αἱ σημαῖαι, ἡ δια-

βουλίας εὐγενοῦς ἐπυρπόλησεν, ὡς εἶδομεν, ὁ ἴδιος ἠδύνατο δὲ, εἰ ἐτόλμα, νὰ πυρπολήσῃ καὶ τὰς λοιπάς. Ὅπως δὲποτε ἀφήρσεν οὕτως ἀριθμὸν τινα σημαίων ἀπὸ τῶν τροπαίων τοῦ ἔθρου.

ταγὴ ἠθέλε δοθῆ πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ ὀπλοστασίου. Ὑπῆρχε μάλιστα ἕτερον μέσον ἀπλούστερον ἤτο δὲ τοῦτο τὸ νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν φροντίδα ταύτην τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων (1). Μία λέξις ἔρχεται, καὶ αἱ σημαῖαι τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ δὲν ἦσαν ἐν Βερολίῳ.

Τὴν λέξιν ταύτην δὲν τὴν ἐπρόφερον ὁ στρατάρχης Βαζαῖν. Οὕτως ἡ ἀνάκρισις δὲν διστάζει νὰ κηρύξῃ, ἐν τῇ θλιβερᾷ ταύτῃ περιστάσει, ὅτι ὁ στρατάρχης Βαζαῖν παρέβη τὸ τε καθήκον του καὶ τὴν τιμὴν.

Κεφάλαιον ζ'.

Σύμβασις περὶ παραδόσεως.

Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου πρωϊαν τὸ συμβούλιον συνήλθε, ἵνα ἀκούσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς περὶ παραδόσεως συμβάσεως. Τὸ συμβούλιον ἔδωκε τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ εἰς τε τὸ πρωτόκολλον καὶ τὰ ἐπισυνημμένα αὐτῷ. Τὸ πρωτόκολλον εἶχεν οὕτω:

«Ἄρθρον πρῶτον. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς, ὁ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, ἔσεται αἰχμάλωτος τοῦ πολέμου.

»Ἄρθρον 2. Τὸ φρούριον καὶ ἡ πόλις τοῦ Μῆτς μεθ' ὅλων τῶν ἐρμμάτων, τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου, τὰ παντὸς εἴδους ἐφόδια καὶ πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸ Κράτος παραδοθήσονται πρὸς τὸν πρωσικὸν στρατὸν ἐν ἡ καταστάσει ταῦτα εὐρίσκονται καθ' ἣν στιγμὴν ὑπογράφεται ἡ σύμβασις αὕτη.

»Τὸ Σάββατον, 29ην Ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, τὰ ἐρύματα Ἅγιος Κουεντίνος, Κλαππεβίλλη, Ἅγιος Ἰουλιανός, Κουελε,

(1) Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πρώσου ἐπιτελάρχου στρατηγοῦ Στίελ περὶ σημαίων, σταλεῖσα τὴν 28ην 8βρίου, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἐξ ἀξιεπιλείου αἰσθητικῶς παράταιρα συνάγμασι λαθὼν χώρων, ἦτοι ἡ παρ' αὐτῶν πυρπόλησις τῶν σημαίων, γενομένη τοῖς Πρώσοις γνωστῇ, Κύριος οἶδε πῶς, ἀλλὰ βεβαίως διὰ κατασκοπίας, διήγειρε τὴν χολὴν τῶν Πρώσων, καὶ ἐπῆνεγκε τὴν εἰς χεῖρας αὐτῶν παράδοσιν τῶν ἄλλων σημαίων, αἵτινες δὲν εἶχον καθ' ἐν τῷ ὀπλοστασίῳ. Ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ στρατάρχης Βαζαῖν καθιστᾷ τὸν συνταγματάρχην Γιεῤῥὸς προσωπικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὴν τήρησιν τῶν εἰς χεῖρας αὐτοῦ σημαίων. Δικαιοῦτά τις νὰ πιστεῖται λοιπὸν, ὅτι τὰ πάντα διωρθοῦντο, καὶ αἱ σημαῖαι δὲν μετεκομίζοντο εἰς Βερολίον, εἰ μὴ τῶσας περὶ αὐτῶν ἐγγίγνοτο παραταγῶς.

Ἅγιος Πριβάτος, ὡς καὶ ἡ πύλη Μοζέλλη (ὁδὸς Στρασβούργου) παραδοθήσονται πρὸς τὰ πρῶσιμὰ στρατεύματα.

» Τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ὄραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐργάται τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ μηχανικοῦ, μετὰ τινων ὑπαξιωματικῶν, δεχθήσονται ἐντὸς τῶν εἰρημένων ἐρυμάτων, πρὸς κατοχὴν τῶν πυριτιδαποθηκῶν καὶ ἐκφύσεων τῶν ὑπονόμων.

Ἄρθρον 3ον. Τὰ ὄπλα ὡς καὶ ὅλον τὸ ὑλικὸν τοῦ στρατοῦ, συνστάμενον εἰς σημαίας, ἀετούς, κανόνια, μυδροβόλους, ἴππους, πολεμικὰ ταμεία, σκευαμάζας τοῦ στρατοῦ, πολεμοφόδια κτλ. . . , ἀφεθήσονται εἰς Μέτς καὶ ἐντὸς τῶν ἐρυμάτων εἰς στρατιωτικὰς ἐπιτροπὰς, συγκροτουμένας ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαίν, ἵνα παραδοῦσιν ἀμέσως εἰς ἐπιτροπὰς πρῶσιμὰς. Τὰ στρατεύματα ἀνευ ὀπλων ὀδηγηθήσονται, τεταγμένα κατὰ τὸ σύνταγμα αὐτῶν ἢ σώμα, καὶ κατὰ τάξιν στρατιωτικὴν, εἰς τὰς θέσεις, αἵτινες ὀρισθήσονται δι' ἕκαστον σῶμα. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπιστρέψουσι τότε ἐλευθέρως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κεχαρακωμένου στρατοπέδου, ἢ εἰς Μέτς, ἐπὶ τῷ ὄρει τῆς ἐπιτιμῆ ὑποσχέσεως νὰ μὴ ἐγκαταλείψωσι τὸ φρούριον ἀνευ τῆς διαταγῆς τοῦ πρῶσου φρουράρχου.

» Τὰ στρατεύματα ὀδηγηθήσονται τότε ὑπὸ τῶν ὑπαξιωματικῶν εἰς τὰς τοποθεσίας τῶν καταυλισμῶν. Οἱ στρατιῶται διατηρήσουσι τοὺς σάκκους αὐτῶν, τὰ εἶδη αὐτῶν καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς στρατοπεδείας (σκηναί, σκεπάσματα, σκευὴ μαγειρείου, κτλ.).

» Ἄρθρον 4ον. Ἄπαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἀξιωματικοί, ἐπίσης καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι οἱ πρὸς ἀξιωματικούς ἀντιστοιχοῦντες, οἵτινες δώσωσιν ἐγγράφως τὸν λόγον τῆς τιμῆς αὐτῶν τοῦ νὰ μὴ φέρωσι τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ μὴ ἐργασθῶσι κατ' οὐδένα τρόπον κατὰ τῶν συμφερόντων αὐτῆς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρόντος πολέμου, δὲν γίνονται αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου· οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι οἱ δεχόμενοι τὸν ὄρον τοῦτον, διατηρήσουσι τὰ ὄπλα αὐτῶν καὶ πάντα τὰ προσωπικῶς αὐτοῖς ἀνήκοντα εἶδη.

» Πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς γενναιότητος ἦν ἀπέδειξαν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας, τὰ στρατεύματα τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς φρουρᾶς, ἐπιτρέπεται, προσέτι, τοῖς ἀξιωματικοῖς, οἵτινες προτιμήσωσι τὴν αἰχμαλωσίαν, νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τὰ ξίφη ἢ σπάθας αὐτῶν· ἐπίσης δὲ καὶ πᾶν τὸ προσωπικῶς ἀνήκον αὐτοῖς.

Οὕτω λοιπὸν ἐτελείωσεν ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου, θῦμα τῶν φιλοδόξων μηχανορραφῶν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ· οὕτω λοιπὸν παρεσύρθη εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ τὸ φρούριον Μέτς, ὅπερ εἰς ἑαυτὸ ἐγκαταλιμπανόμενον, ἠδύνατο νὰ ἀντιτάξῃ ἀνίστασιν ἐκτεταμένην τῷ ἐχθρῷ, ὥστε νὰ περιμείνῃ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρῆς· οὕτω λοιπὸν ἡ Δορβραίν ἐγένετο πρῶσιμὴ!

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μέτς, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐσημειώθη διὰ σειρᾶς ἀγώνων ἐπίσης ἐντίμων καὶ διὰ τοὺς δύο στρατοὺς, ἐξηκολούθησε, μετὰ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου, διὰ πᾶλης ὑπογελοῦ· ὅτι ἤρξατο εὐγενῶς ἡ ἰσχὺς, τὸ ἐπεραίωσεν ἡ πανουργία.

Κατὰ τὸ γράμμα τοῦ 3ου ἄρθρου τοῦ πρωτοκόλλου, τὸ ὑλικὸν τοῦ πολέμου, ὄπλα κτλ. ὤφειλον νὰ δοθῶσι τῷ ἐχθρῷ. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ συνέπεια τῶν τῆς τελευταίας στιγμῆς διαπραγματεύσεων ἐκείνων, ὧν ἡ ἀποτυχία ἦτο λίαν βεβαία, καὶ αἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν, κατὰ τὰς ἀποφασιστικὰς συνεννοήσεις, ἀπώλειαν χρόνου, ὅστις ἐμελλε νὰ ἐπαρκέσῃ, οὐχὶ μόνον πρὸς καταστροφὴν τοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς καθάρσεις τῶν τειχῶν.

Ἐἶδομεν ὅποια τύχη ἐσφυλάχθη εἰς τὰς σημαίας ὡς πρὸς τὰ ὄπλα, μέτρα ἐλήφθησαν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς διατηρήσεως αὐτῶν. Πᾶσα ἀπόπειρα καταστροφῆς ἐσταματήθη, καὶ ὁ στρατηγὸς Βερκείμ (Berkeim), ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ 6ου σώματος, θέμενος ἐκτὸς ὑπηρεσίας τὰς μυδροβόλους αὐτοῦ, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας, κατεκρίθη αὐστηρῶς.

Πρὸ τῆς συνθηκολογήσεως διεδόθη ὅτι ἄπαν τὸ ὑλικὸν ἐμελλε νὰ ἀποδοθῇ τῇ Γαλλίᾳ κατὰ τὴν εἰρήνην· ὅτι τοῦτο συμφωνήθη μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐνώπιον τοῦ ἐνδεχομένου τούτου, στηριζομένου ἐπὶ ἐπισήμων διακηρύξεων, ἃς οὐδὲν ἐδικαιολογεῖ, διότι οὐδέποτε ἐγένετο περὶ τούτου λόγος κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν ὄρων τῆς πρὸς παράδοσιν συμβάσεως, τὸ ὑλικὸν ἐπανήχθη εἰς τὰς ἀποθήκας μετὰ τῆς μεταλειτέρας φροντίδος.

Τὰ στρατεύματα ἄοπλα, ὤφειλον νὰ παραδοῦσιν τῷ ἐχθρῷ. Εἰς Σεδάν δὲν ἐγένετο οὐδεμίαν διάκρισιν μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν διὰ τὴν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ παράδοσιν αὐτῶν, καὶ πάντες οἱ ἀξιωματικοί, οἵτινες προετίμων τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπέναντι τῆς παραδοχῆς τῶν ὄρων τῶν τεθέντων διὰ τὴν εἰς τὴν Γαλ-

λίαν ἐπάνοδον αὐτῶν, ἐφυλάχθησαν ὕλικῶς μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῶν. Ἐν Μῆτς, τούναντιον, ὁ στρατάρχης Βαζαῖν, συνειρώνησεν ὅπως, ἀφοῦ ὀδηγήσῃσι τοὺς στρατιώτας αὐτῶν οἱ ἀξιωματικοί, ἐπανεέλθωσιν ἐλευθέρως ἐντὸς τοῦ κεχαρακωμένου στρατοπέδου ἢ εἰς Μῆτς, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ δώσωσι τὸν λόγον τῆς τιμῆς, ὅτι δὲν θέλουσιν ἐξέλθει τοῦ φρουρίου ἄνευ τῆς διαταγῆς τοῦ πρώτου φρουράρχου. Ἄφ' ἧς στιγμῆς ὁ στρατάρχης ἐχώριζε τὴν τύχην τῶν ἀξιωματικῶν τῆς τῶν στρατιωτῶν, ὡφειλε τοῦλάχιστον νὰ διαχαράξῃ τοῖς ἀξιωματικοῖς τὰ καθήκοντα αὐτῶν κατὰ τρόπον ἀκριβῆ, καὶ ἀπομακρύνῃ πᾶσαν παρεξήγησιν. Τὸ γράμμα τοῦ ὄρου τοῦ σχετικῶς πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς πολὺ ἀπεῖχε τοῦ παρουσιάζειν τὸν χαρακτῆρα τοῦτον, ὅπερ καὶ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ συγχύσεως ἐντελῶς δυσαρέστου.

Πάντες οἱ ἀξιωματικοί, ὅτινες ἔδιδον τὸν λόγον τῆς τιμῆς νὰ μὴ φέρωσι τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ μηδὲν ἐργασθῶσι κατὰ τῶν συμφερόντων αὐτῆς κατ' οὐδένα τρόπον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου, ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰς ἐστίας αὐτῶν. Τὸ ἄρθρον 256 τοῦ διατάγματος τοῦ 1863 εἶναι φητόν· ὁ ἀξιωματικὸς ὀφείλει νὰ μὴ χωρίζῃ τὴν τύχην αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ. Οὕτως ἄλλως τε τὸ ἐνόησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀξιωματικοί τοῦ στρατοῦ τοῦ Μῆτς. Πολὺ μακρὰν τοῦ ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὴν σωτηριώδη ταύτην διάταξιν, ἀληθῶς γαλλικὴν, καθότι ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ λεπτότερον αἶσθημα τῆς ἰσότητος, τῆς ἐν τῇ δυστυχίᾳ ἰσότητος, τὸ 4ον ἄρθρον τῆς συμβάσεως ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς χαρακτῆρας, καὶ ἀντὶ τοῦ ὄρου· τοῦ νὰ ὑποχρεωθῶσιν εἰς τὸ νὰ μὴ ἐργασθῶσι τὸ παράπαν κατὰ τῶν συμφερόντων τῆς Γερμανίας. Τὸν ὄρον τοῦτον, ἀσυμβίβαστον μὲ τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὸ ἐξ ἐπαγγέλματος καθῆκον τοῦ τῶν ὄπλων σταδίου, ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐπίτρεπε τοῖς ἀξιωματικοῖς νὰ τὸν παραδεχθῶσι. Δὲν ὑπῆρξεν ὁ μόνος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας (θρηνησόμεν τοῦτο), ἀλλ' ἦτο ὅμως ὁ πάντων ἀνώτερος, καὶ ὑπὸ τοῦτον τὸν τίτλον μᾶλλον παντὸς ἐτέρου δέον αὐστηρῶς νὰ κατακριθῇ.

Τὸ 3ον ἄρθρον τοῦ πρωτοκόλλου ἔλεγεν, ὅτι τὰ ὄπλα καὶ ὅλον τοῦ στρατοῦ τὸ ὕλικόν κτλ. . . ἔμελλον ν' ἀφελθῶσιν εἰς Μῆτς, καὶ ἐντὸς τῶν ἐρμμάτων εἰς στρατιωτικὰς ἐπιτροπὰς, καθισταμένας ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, ὅπως παραδοθῶσιν ἀμέσως εἰς ἐπιτροπὰς πρῶσσικὰς.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως περὶ παραδόσεως εἰδικαὶ ἐπιτροπαὶ ὀργανώθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου φρουράρχου τοῦ Μῆτς, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ στρατηγῶ Ἐνρὺ (Henry). Ὁ στρατηγὸς οὗτος δὲν ἔσχε πρὸς ὀδηγίαν αὐτοῦ ἢ τὴν διαταγὴν τὴν ἀποσταλεῖσαν πρὸς τὸν συνταγματάρχην Γιρέλς ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, κατὰ τὴν πρῶτην τῆς 28ης, ἀναφερομένην πρὸς τὸ ζήτημα τῶν σημαίων, ἐν ἧ ἀνεγινώσκοντο αἱ λέξεις αὗται· «Κατὰ τὴν στρατιωτικὴν σύμβασιν, τὴν ὑπογραφείσαν χθὲς τὸ ἑσπέρας, 27ην ὁκτωβρίου, ὅλον τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου, σημαῖαι κτλ. . . ὀφείλουσι νὰ κατατεθῶσι καὶ διατηρηθῶσιν ἀνεπαφα μέχρι τῆς εἰρήνης, τῶν ὀριστικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης μελλόντων μόνων νὰ ἀποφασίσωσι περὶ αὐτῶν».

Ἐξίμεθα ἅπαντες πεπεισμένοι, ὅτι ἐμέλλομεν νὰ προσφέρωμεν ὑπηρεσίαν ὑπερτάτην εἰς τὴν χώραν, κατέθηκεν ὁ στρατηγὸς Ἐνρὺ, πράττοντες οὕτως, ὥστε ὁ ἔχθρὸς ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ ὕλικόν, ὅπερ δὲν εἴχομεν πλέον νὰ τῷ παραδώσωμεν, καθόσον ἦτο ἡδὴ κύριος αὐτοῦ, καὶ ὅπερ ἔμελλε (κατὰ τὴν ἡμετέραν ἰδέαν, καὶ κατὰ τὰς τοῦ πολέμου φάσεις, ὅστις δὲν εἶχε περαιωθῆ) νὰ ἐπιστραφῇ τῇ Γαλλίᾳ.

«Τοῦτο ἐνεδοκίμῆτο ἐν τῇ διαταγῇ τοῦ κυρίου στρατάρχου καὶ ἀρχιστρατηγῶ. Τοῦτο ἦτο ἡ συνέπεια μάλιστα τῆς ἐντολῆς, ἣν ἐνεπιστεύθησαν ἡμῖν, διότι αἱ ἐπιτροπαὶ ἦσαν ἄνευ σκοποῦ, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο ἢ νὰ παραδώσωμεν ὕλικόν, ὅπερ δυνάμει εἶχε κυριευθῆ ὑπὸ τοῦ ἔχθρου».

«Οἱ ἀξιοτίμοι ἀξιωματικοί, εἰς οὓς ἐνεπιστεύθη τὸ θλιβερὸν ἔργον νὰ παραδώσωσι τῷ νικητῇ ὅλα τὰ πλοῦτη ταῦτα, ἐνόμισαν καθῆκον αὐτῶν νὰ τὰ ὑπερασπισθῶσιν ἀκόμῃ βῆμα πρὸς βῆμα, ἀναγκάζοντες τὸν ἔχθρὸν νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ λεπτομερῶς, ὅπως μίαν ἡμέραν, ἐφ' ἣν εἰσέτι ἐλπίζουσι, ἀναγκασθῇ νὰ τὰ ἀποδώσῃ κατ' ὀλοκληρίαν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ πληρώσῃ τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ὤθησαν τὴν φροντίδα μέχρι τοῦ νὰ διενεργήσῃσι τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὕλικου τούτου. Συνεμεριζόμεν τὴν ἰδέαν ταύτην».

Δὲν δύναται τις ἢ νὰ συμμετάσχη τῶν ὑπὸ τοῦ στρατηγῶ Ἐνρὺ ἐκφρασθέντων αἰσθημάτων. Δυστυχῶς δὲν ἐπρόκειτο ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης τοῦ ὕλικου οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης, καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὰς διακηρύξεις τοῦ στρατάρχου οὐδεμίαν ἐπιφύλαξιν ἐγένετο ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο. Αἱ διακηρύξεις αὗται ἐν μόνον ἔσχον ἀποτελε-

σμα· τὸ νὰ παρατείνωσιν ἐπὶ δύο μῆνας τὰς πικρίας ἐπιχειρήσεως, ἦτις, κατὰ τὸ γράμμα τῆς συμβάσεως τῆς παραδόσεως, ὤφειλε νὰ ἦναι ἄμεσος. Ὁ

Τὰ ἐπίσημα πρωτόκολλα βεβαιούσιν, ὅτι παρεδόθησαν τῷ ἐχθρῷ
4,665 πυροβόλα, ὧν 1,136 αὐλακωτά,

8,922 κιλιδαντές ἀμαξῶν,

9,239,225 βλήματα.

43,288,096 φυσίγγια προτύπου Σασσεπώ.

9,696,763 φυσίγγια διαφόρων προτύπων.

424,137 τυφέκια Σασσεπώ.

154,152 τυφέκια διαφόρων προτύπων.

Ἡ ἀξία τοῦ ὕλικου τούτου καὶ τῶν διαφόρων πάσης φύσεως ἐξαρτημάτων αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ ὀλοκλήρως εἰς 36,000,000 φράγκων.

Μέρος τῆς πύριτιδος τῆς παραδοθείσης τῷ ἐχθρῷ εἶχε κατασκευασθῆ κατὰ τὸν ἀποκλεισμόν. Τὸ ἐργαστήριον τοῦ πύριτοδοποιείου ἐπαύσατο ἐργαζόμενον μόνον τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐργόστασιον τοῦ μηχανικοῦ, οὐδέποτε ἐπαύσατο ἢ ἐν αὐτῷ ἐργασία. Ἡ ἀγορὰ τῶν πρώτων ὕλων καὶ ἡ κατασκευὴ ἐξηκολούθησαν ἐφ' ὅλον τὸν μῆνα Ὀκτωβρίου, ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ ἀνωτέρου φρουράρχου τοῦ Μπετς, ὅστις, συμβουλευθεὶς ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ὀπλοστασίου, θελήσαντος νὰ μάθῃ ἐὰν ὤφειλε νὰ παύσῃ τὰς ἐργασίας, τῷ παρήγγειλε νὰ μὴ μεταβάλῃ οὐδὲν ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ ὀπλοστασίου.

Εἶδομεν πῶς διηγέσθη καὶ ἀπεφασίσθη τὸ ζήτημα τῶν τοῦ πολέμου τιμῶν. Ἐνώπιον στρατοῦ, ὅστις εἶχε πεποθησιν ὅτι ἤξιζε καλητέρας τύχης καὶ ὅστις ἐσφάδαζεν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τοῦ νὰ ὑποστῇ τὰ αἰσχρὰ συνθηκολογήσεως, δὲν δύναται τις νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ τὸν κάμῃ τις νὰ παρελάσῃ ἐν τόσῳ μεγάλῳ ἀριθμῷ καὶ ἔνοπλον ἔμπροσθεν ἐχθροῦ, οὐτινος ἢ θεᾶ ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ κίνημα αὐτομάτῳ καὶ ἀκατάσχετον ὀργῆς. Βιπῶμεν τοῦτο μεγαλοφώνως, ὅσον αἱ τοῦ πολέμου τιμαὶ, ἀποδιδόμεναι εἰς ἀπόσπασμα ἐξ ὅλων τῶν ὅπλων τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἦσαν δικαιολογημένα ὑφ' ὅλας τὰς ἐπιόψεις, ἐπὶ τοσοῦτον τὸ μέτρον τοῦτο, ἐπέκτεινόμενον ἐφ' ὅλου τοῦ στρατοῦ, ἐπαρουσίαζε δυσκολίας καὶ κινδύνους. Ἐνωσεῖ τις κάλλιστα, ὅτι ἀπέναντι τόσοσιν ἐπιφόβων ἐνδεχομένων ὁ στρατάρχης παρητήθη τοῦ διεγματοῦς τούτου τῆς διακρίσεως δι' ὅλον αὐτοῦ τὸν στρατὸν, ἀλλ' ὤφειλε νὰ τῷ

ἀποδεχθῆ δι' ἐν ἀπόσπασμα. Ἐὰν ἠρνήθη τὴν παρέλασιν παύτην, καθ' ἣν ἡ θέσις αὐτοῦ ἐσημειοῦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, τὸ ἔπραξε μονοουχὶ ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τοῦ λίαν φυσικοῦ αἵσθους, ὅπερ ἔμελλε νὰ τῷ ἐμπνεύσῃ ἡ ἀπραξία αὐτοῦ καὶ ἡ ἀποτυχία τῶν φιλοδόξων μηχανορραφιῶν αὐτοῦ. Ἐὰν ἀπὸ τῆς 4ης Σεπτεμβρίου, ἀντὶ νὰ δελεάζῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διὰ τῆς ἀνακρινώσεως ἀναχωρήσεως, ἦτις οὐδέποτε ἔμελλε νὰ πραγματοποιηθῇ, καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς σκευωρίας, ὧν ἔδει νὰ γενῆ τὸ πάλγιον, ἐὰν, λέγομεν, ἀντὶ τούτων, ἔδιδε σειρὰν ἀγώνων, ἐὰν ἔπραττεν, ἐν μιᾷ λέξει, πᾶν ὅ,τι τῷ ἐπέβαλλε τὸ καθήκον καὶ ἡ τιμὴ, ἣθελε παρελάσει μετ' ὑπερηφανίας ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐδικάσθη καὶ κατεδικάσθη ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνοούμενος τὰς στρατιωτικὰς τιμὰς, ἅς ὁ ἐχθρὸς παρεχώρει τῷ στρατῷ αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ γράμμα τῆς περὶ παραδόσεως συμβάσεως, ὁ στρατὸς, τὸ φρούριον καὶ τὰ ἐρύματα τοῦ Μπετς ὤφειλον νὰ παραδοθῶσιν τῷ ἐχθρῷ τὴν μεσημβρίαν τῆς 29ης Ὀκτωβρίου. Ὁ στρατάρχης εἶχεν ἐμπιστευθῆ τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων τὴν φροντίδα νὰ ὀρίσῃσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν ἐπιφορετισμένων νὰ ὀδηγήσωσι τὰ στρατεύματα ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ὀρισθειῶν θέσεων. Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ σώματα οἱ ἀξιωματικοὶ ἐθεώρησαν τιμὴν ἑαυτῶν νὰ συνοδεύσωσι τὰ στρατεύματά των ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῶν. Ὁ στρατάρχης εἶχε καταλίπει ἀπὸ τῆς πρωίας τὸ στραταρχεῖον αὐτοῦ.

Καίτοι τῆς ἀρχηγίας ἐκπνευσάσης ὡς πρὸς τὸν στραταρχεῖον τῆς αὐτῆς στιγμῆς τῆς ἐπισήμου παραδόσεως τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸν ἐχθρὸν, τὸ καθήκον αὐτοῦ τῷ ἐπέταττε νὰ μὲνῃ μέχρι τέλους ἐν πῶ μέσῳ τῶν δυστυχιῶν τούτων στρατιωτῶν, ὅπως ἐπεμβῆ ἐν ἀνάγκῃ ὑπὲρ αὐτῶν ἐν περιπτώσει δυσχερειῶν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τοῦλάχιστον, ἐγκαταλείπων τὸν στρατὸν, ὤφειλε ν' ἀφήσῃ τῷ γενικῷ αὐτοῦ ἐπιτελάρχῃ τὴν φροντίδα νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύσῃ, ἐν τῇ ὀλιγοῦσῃ ταύτῃ περιστάσει. Μεγάλῃ σύγχυσις, φυσικῶς, προέκυψεν ἕνεκα τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ πε ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ ἐπιτελάρχου αὐτοῦ.

Τὰ στρατεύματα ἔλαβον δι' ἑκάστην τῶν ἡμερῶν τῆς 27ης καὶ 28ης τὴν σμικρὰν μερίδα 250 γραμμαρίων ἄρτου, καὶ εὗρισκοντο ἄνευ τροφῆς καθ' ἣν στιγμὴν καθιστῶντο αἰχμάλωτοι. Τὴν ἐπαύριον καὶ τὰς κατόπιν ἡμέρας τὰ πρῶσιμὰ φορητὰ ἐπαγάγερον ἐν τῇ

πόλει Γάλλους στρατιώτας νεκρούς ἢ ἀποθνήσκοντας ἐκ πείνης καὶ στερησίως.

Ὁ πρίγγηψ Φρεδερίκος Κάρολος εἶχεν ἀγγελεῖν τὴν 25ην Ὀκτωβρίου τῷ στρατηγῷ Σαγγαρνιέ, ὅτι προμηθεῖαι προετοιμάσθησαν τῇ ἑαυτοῦ φροντίδι, ἥπως τραφῇ ὁ στρατός ἅμα καταθέσῃ τὰ ὄπλα. Ἄντι νὰ συμφωνηθῇ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ, ὅτι τροφαὶ ἔμελλον νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τὰ στρατεύματα ἅμα μετὰ τὴν εἰς τὸν ἐχθρὸν παράδοσιν αὐτῶν, ὁ στρατάρχης ἐλησμόνησε νὰ κανόνισῃ τὸ οὐσιῶδες ταῦτο σημεῖον.

Οὕτω, ἐνῷ αἱ ἀποθήκαι ἡμῶν περιείχον ἀρκούσας τροφὰς διὰ τὴν ἡμέραν τῆς 29ης, καὶ ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀφ' ἐτέρου προετοιμάσει προμηθείας, ὥπως προβλέψῃ εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας, τὰ στρατεύματα ἔμειναν ἐν τῇ γυμνώσει. Ἡ εὐθύνη τοῦ στρατάρχου εὐρίσκειται αὐτῶς ἐνοχοποιημένη ἐν τῇ θλιβερᾷ ταύτῃ περιστάσει.

Ἡ θλιβερά αὕτη διήγησις δὲν ἤθελεν εἶσθαι πλήρης, ἐὰν δὲν προήγαγε τις ἐπὶ πόσον χρόνον ἤθελεν αὐξήσει ἡ διάρκεια τῆς ἀντιστάσεως, εἰ ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐγνώριζε νὰ δώσῃ διευθύνειν ὀρθῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τροφίμων.

Περιορισθῶμεν νὰ εἴπωμεν (καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐν τῇ ἐιδικῇ ἐκθέσει τῇ σχετικῇ πρὸς τὰ τρόφιμα), ὅτι ἐὰν, ἀπὸ τῆς 1ης 7βρίου, συνήθουν ὄλους τοὺς πόρους καὶ ἔθετον ὑπὸ σιτηρέσιον τὸν τε στρατὸν καὶ τοὺς κατοίκους, ἠδύνατο νὰ συντελέσωσιν, ὥστε νὰ διαρκέσωσιν αἱ συλλεγεῖσαι τροφαὶ τριάκοντα ἐπὶ πλέον ἡμέρας, ἐπὶ διανομῇ 350 γραμμαρίων κρέατος, 500 γραμ. ἄρτου καὶ 3 χιλιογράμμων φορβῆς. Ἐὰν περιπλέον ὁ στρατάρχης, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἀποκλεισμοῦ, εἶχεν εἰσαγάγει ἐντὸς τοῦ κεχαρακωμένου στρατοπέδου τοὺς καρπούς, οἵτινες εἶχον συλλεγεῖ, ἠδύνατο προσέτι νὰ κερδίωσι 33 ἡμέρας ἐπὶ τῇ βάσει μερίδος 400 γραμμαρίων κρέατος, 500 γρ. ἄρτου 1½ χιλιογρ. φορβῆς, ἧτοι ἐν ὄλῳ 63 ἡμερῶν τρόφιμα διὰ 250,000 τροφοδοτουμένων. Ἄντι νὰ παραδοθῇ διὰ συμβάσεως τῆς 29ης Ὀκτωβρίου, ὁ στρατὸς ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει μέχρι τῆς 29ης Νοεμβρίου, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, μέχρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1871.

Ἐὰν ὁ στρατάρχης Βαζαῖν εἶχεν ἀφήσει τὸ κεχαρακωμένον στρατοπέδον τὴν 1ην Σεπτεμβρίου, ἡ ὀρθὴ διανομὴ τῶν πόρων, οὐς ἀφί-

νεν εἰς Μῆτς, ἤθελεν ἐπιτρέψει εἰς 100,000 τροφοδοτουμένους, κεκλεισμένους ἐντὸς τοῦ φρουρίου, νὰ ζήσωσι μέχρι τῆς 31 Ἰανουαρίου περιλαμβανομένης ἐπὶ μερίδι 350 γραμμαρίων κρέατος, 500 γρ. ἄρτου καὶ 3 χιλιογρ. φορβῆς. Ἐὰν προσέτι, ἀπὸ τῆς 20ῆς μέχρι τῆς 29ης Αὐγούστου, εἶχον συναθροίσει τοὺς πόρους, τοὺς ἀμέσως πλησίον τῶν στρατοπέδων, ἢ ἀντίστασις ἤθελεν ἑπενταθῆ ἔτι μάλλον.

Τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ ἐντελής ἔλλειψις τῶν τροφίμων, ἔλλειψις, ἦν ἠδύνατο τόσον εὐκόλως νὰ προῖθῃ, ἠνάγκασε τὸν στρατάρχην Βαζαῖν εἰς τὸ νὰ συνθηκολογήσῃ, συνθηροῦζοντο ἐπὶ τοῦ Λείγηρος, μεταξὺ Νευέρ (Nevers) καὶ Βλοᾶ (Blois), πέντε σώματα στρατοῦ γαλλικά. Ἡ συνοχὴ ἔλειπε βεβαίως εἰς τὰς νέας ταύτας στρατολογίας, ἀλλ' ἡ ἀριθμητικὴ αὐτῶν δύναμις ἦτο λίαν μεγάλη, οἱ δὲ Γερμανοὶ δὲν ἤθελον ἔχει ἵνα τοῖς ἀντιτάξωσιν, ὡς εὐρίσκοντο ἐκ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Παρισίων, ἡ δυνάμεις λίαν μικροτέρας τὸν ἀριθμόν.

Ἐὰν ὁ στρατὸς τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου, οὗτινος τὰ πρώτα στρατεύματα ἤρξαντο κινούμενα ἀπὸ τῆς 25ης Ὀκτωβρίου, καὶ ἄτινα ἔφθασαν εἰς Φοντενεβλώ (Fontainebleau) καὶ Πιθιβιέρην (Pithiviers) περὶ τὴν 25ην Νοεμβρίου, ἐκρατεῖτο ὑπὸ τὰ τεύχη τοῦ Μῆτς, οἱ ὄροι τῆς ἐνώπιον τῆς Αὐρηλίας (Orleans) πάλῃς ἤθελεν εἶσθαι ὄλως ἀλλοῖοι. Δὲν δύναται τις νὰ ἀποτολήσῃ, ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ἢ ὑποθέσεις, ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία ἢ λαβοῦσα χώραν εἰς Κουλιμιέρ (Coulmiers), ὑπὸ δύο γαλλικῶν σωμάτων στρατοῦ, ἅπανα οὐδὲ συνεπλάκησαν ὀλόκληρα, ἐπιτρέπει νὰ φρονώμεν ὅτι, ἄνευ τῆς παρεμβάσεως τοῦ στρατοῦ τοῦ πρίγγηπος Φρεδερίκου Καρόλου, ἡ ἐλευθέρωσις τῶν Παρισίων καθίστατο εὐκόλος.

Δύναται τις λοιπὸν νὰ ἀποφανθῇ ὅτι, μὴ λαμβάνων τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥπως προασπίσῃ τὴν διάρκειαν τῆς ἀντιστάσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Μῆτς, ὁ στρατάρχης ὤσον νὰ ὑποστῇ μέρος τῆς εὐθύνης τῶν ἀποτυχῶν, ἃς ὑπέστη ὁ στρατὸς τοῦ Λείγηρος, ἀποτυχῶν ἀνεπανορθῶτων καὶ ἀποφασιστικῶν.

Σεδᾶν, Μῆτς, Αὐρηλία! Τὸ ὄνομα τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν μένει αἰωνίως προσκεκολλημένον εἰς τὰς τρεῖς ταύτας καταστροφὰς τοῦ πολέμου τοῦ 1870.

Ἐνομίσθη πρέπον νὰ διέλθωμεν ἐν σιωπῇ, ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ, τὴν ἐξέτασιν τῶν διαφόρων ζητημάτων σχετικῶς πρὸς τοὺς ἀποστόλους, τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν τροφίμων ἀναπτύξεις εἰδικαὶ ποῖς ἀφιεροῦνται. Δι ἀναπτύξεις αὗται ἀποτελοῦσι τὸ τέταρτον μέρος τῆς ἐκθέσεως, ἣτις παρακολουθεῖται ὑπὸ τῆς γενικῆς περιλήψεως τῆς ἀνακρίσεως (1). (ἀκολουθεῖ)

(1) Σημ. τοῦ ἐκδότου. Οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ἠδυνήθησαν νὰ παρατηρήσωσιν, ὅτι συχνάκις ἐγένετο λόγος ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ περὶ ἐγγράφων ἐπισυνημμένων. Πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς γενικῆς περιλήψεως, ὁ πρόεδρος διέταξε τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων τούτων, ἥτις κατέλαθεν ὀλοκληρῶν τὴν συνεδρίασιν τῆς 40ης καὶ μέρος τῆς 41ης 8ορίου. Πληθὺς ἐγγράφων, προωρισμένων νὰ δώσωσι πλείονα ἰσχὺν εἰς τὴν ἐκθεσιν, ἐπισυνήφθησαν ταύτῃ.

Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀνάγονται:

1ον) Εἰς τὰς ἀνακαινώσεις τὰς διαμειφθείσας ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν μετὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν σωμάτων τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ.

2ον) Εἰς τὴν κατάστασιν τῶν τροφίμων ἐν τε τῷ στρατῷ καὶ τῷ φρουρίῳ τοῦ Μέρς.

3ον) Εἰς τὰ ὑπάρχοντα πολεμεφῶδια.

Θεωροῦμεν ἀνωφελεῖς νὰ ἐπαναλάβωμεν ὧδε, πρὸς τὸ παρὸν, τὰ συνημμένα ταῦτα, ἅτινα περιελήφθησαν ἄλλως τε ἐν τῇ ἐκθέσει, ἣν ὁ ἀναγνώστης ἀνέγνω, εἴτε ἐν ὀλοκληρῶ εἴτε ἐν περιλήψει. Ἡ ἀνατύπωσις αὐτῆ δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ρίψῃ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἀναγνώστου σύγχυσιν, ἣν ἡ κυρίως λεγομένη ἐκθεσις λίαν εὐτυχῶς ἔσχε τὴν φροντίδα νὰ προλάβῃ διὰ τῆς μεθόδου καὶ τῆς ἀλληλουχίας τῶν συμπερασμάτων αὐτῆς. Θέλομεν ἔχει ἄλλως τε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὰ προσαγάγωμεν εἰς φῶς, μνημονευόμενα ἐκ νέου κατὰ τὴν ἐπιρροαίαν τῶν μαρτύρων, ἵσως δὲ καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ τελευταίου ἡμῶν φυλ. 1αδίου, ἀφιερούντες αὐτοῖς εἰδικὸν κεφάλαιον.